

universität
wien

DIPLOMARBEIT

Titel der Diplomarbeit

„Raziskava italianizmov v literaturi Marjana Tomšiča na osnovi izbranih del“

„Untersuchung der Italianismen in der Literatur von Marjan Tomšič anhand ausgewählter Werke.“

„Eine sprach- und kulturwissenschaftliche Analyse.“

Verfasser

Manuel Pfeiler

angestrebter akademischer Grad

Magister der Philosophie (Mag.phil.)

Wien, 2012

Studienkennzahl lt. Studienblatt:

A 190 350 368

Studienrichtung lt. Studienblatt:

UF Italienisch UF Slowenisch

Betreuerin:

Frau Doz. Tit. Ao. Univ. - Prof. Dr. Katja Sturm-Schnabl

Eidesstattliche Erklärung im Rahmen von schriftlichen Arbeiten

Angaben zum Studierenden

Matrikelnummer: 0503312

Zuname: Pfeiler

Vorname: Manuel

Studienkennzahl: A 190 350 368

Erklärung

Ich erkläre eidesstattlich, dass ich die Arbeit selbstständig angefertigt, keine anderen als die angegebenen Hilfsmittel benutzt und alle aus ungedruckten Quellen, gedruckter Literatur oder aus dem im Internet im Wortlaut oder im wesentlichen Inhalt übernommenen Formulierungen und Konzepte gemäß den Richtlinien wissenschaftlicher Arbeiten zitiert, durch Fußnoten gekennzeichnet bzw. mit genauer Quellenangabe kenntlich gemacht habe.

Datum

Unterschrift des Studierenden

Zahvala

Rad bi se zahvalil svojim staršem, ki so mi sploh omogočili študij in so mi vedno stali ob strani. Zahvaljujem se tudi svojemu bratu za kakršno koli podporo in nasvete predvsem med študijem.

Zahvaljujem se svoji mentorici, prof. Katji Sturm-Schnabl, ki mi je vedno bila pripravljena pomagati.

Poleg tega se zahvaljujem še vsem svojim prijateljem in kolegom, ki so me podpirali in spodbujali.

Posebna zahvala gre kolegicam Doris Krajnc Cerny, Sabrini Kuschnig in Ani Moniki Pirc za dobre strokovne nasvete in pomoč pri reševanju težav ter za skupne ure v knjižnici. Na koncu pa se še enkrat zahvaljujem Ani Moniki Pirc, ki mi je lektorirala diplomsko delo.

Hvala lepa!

Seznam kratic

- CLN** ..... Comitato di liberazione nazionale
- furl.** ..... furlansko
- OF** ..... Osvobodilna fronta
- SKGZ** ..... Slovenska kulturno gospodarska zveza
- SSKJ** ..... Slovar slovenskega knjižnega jezika
- STO** ..... Svobodno tržaško ozemlje
- t. i.** ..... tako imenovan
- TIGR** ..... Akronim za Trst, Istro, Gorico in Reko
- VISS** ..... Veliki Italijansko-slovenski slovar
- VSL** ..... Veliki splošni leksikon
- ZK** ..... Zveza komunistov

1	Uvod	1
1.1	Raziskovalno stanje	2
1.2	Raziskovalna vprašanja in metoda	2
2	Literarni del	5
2.1	Opis Istrske književnosti	5
2.2	Marjan Tomšič	5
2.3	Ustvarjanje	6
2.4	Magični realizem	6
2.5	Marjan Tomšič kot magični realist	7
2.6	Kažuni	10
2.7	Mitologija in Mediteran	11
2.8	Tomšičev odnos do Boga	12
3	Zgodovinski del	14
3.1	Prva naselitev Slovencev	14
3.2	10–12. stoletje: Germanizacija	15
3.3	13–15. stoletje	17
3.4	Slovenska mesta	19
3.5	Beneška oblast in Istra	20
3.6	Vzpon Habsburžanov	21
3.7	Avstrijska doba	22
3.8	Prva svetovna vojna	25
3.9	Fašizem	26
3.10	TIGR in fašisti	27
3.11	Po drugi svetovni vojni	29
3.12	Trst	31
3.13	Situacija danes	34
3.13.1	Zaščita slovenske manjšine od dobe po drugi svetovni vojni do danes	34
3.13.2	Zakon 38/2001	36
3.13.3	Slovenska manjšina in slovenščina	37
4	Jezikoslovni del	39
4.1	Slovenska narečja	39
4.2	Primorska in Istrska narečja	41
4.2.1	Primorska narečja	41
4.2.2	Istrska narečja	43

4.3	Kalki in prevzete besede ter drugi kalki v slovenščini	43
4.3.1	Kalki in prevzete besede	43
4.3.2	Drugi kalki v slovenščini	44
4.4	Vpliv romanskih jezikov na besedišče	45
4.4.1	Latinščina	46
4.4.2	Furlanščina	46
4.4.3	Beneško narečje	48
4.4.4	Italijanščina	48
5	<i>Empirični del</i>	49
5.1	Opis analize	49
5.2	Morfološka razdelitev	52
5.3	Razdelitev po semantičnih poljih	53
5.4	Ugotovitve	55
5.4.1	Besedišče	55
5.5	Etimološko vključevanje samostalnikov	57
5.5.1	Samostalniki furlanskega izvora	58
5.5.2	Beneške besede	62
5.5.3	Drugi izvor	66
5.6	Možni italianizmi	74
5.6.1	Samostalniki	74
5.6.2	Drugo	80
5.7	Italijanske besede	82
5.8	Italianizmi po Tomšiču	84
6	<i>Ugotovitev</i>	87
7	<i>Viri</i>	90
	Primarna literatura	90
	Sekundarna literatura	90
	Monografije	90
	Časopisi	91
	Slovarji in leksikoni	92
	Internetni viri	93
	Slike	94
8	<i>Dodatek</i>	<i>i</i>
	Povzetek	<i>i</i>
	Deutsche Zusammenfassung	<i>vii</i>
	Abstract	<i>xv</i>
	Abstract italiano	<i>xvii</i>
	CURRICULUM VITAE	<i>xix</i>

1 Uvod

V pričujočem diplomskem delu z naslovom *Raziskava italianizmov v literaturi Marjana Tomšiča na osnovi izbranih del* bom obravnaval vpliv italijanskega jezika na zahodna slovenska narečja, s težiščem na leksikalni ravni. Delo je nastalo na osnovi empirične analize besedišča iz literature Marjana Tomšiča, kot nam pove že naslov. Čeprav je avtor objavil veliko knjig in drugih del, je precej neznan avtor, kajti tudi v številnih slovenskih literarnih zgodovinah ga zaman iščemo. Poleg njegovega posebnega in v Sloveniji malo zastopanega literarnega sloga je zelo značilen predvsem še njegov narečni literarni jezik.

Tomšičeve zgodbe se dogajajo v zelo zanimivem okolju, in sicer v Istri, v pokrajini, kjer so se vedno združevale različne kulture in jeziki. Zgodovinsko sožitje raznih ljudstev namreč pušča veliko sledi na več področjih, tako na politično-zgodovinski ravni kot tudi na jezikovni in literarni ravni. Če torej govorimo o literaturi Marjana Tomšiča in njegovem jeziku, je treba upoštevati veliko različnih stvari. Jezik avtohtonega prebivalstva je primorsko narečje in potemtakem odstop od normirane oblike slovenščine. Za besedišče tega narečja so značilni italijanski elementi oziroma italianizmi.

Pri izrazu *italianizem* ne gre le za lingvistično posebnost, ampak za lingvistični pojav, ki je tudi zrcalo kultur, kajti od nekdanj so skupaj živela različna ljudstva na istem območju. V našem primeru pa se osredotočimo na jezikovni stik med italijanskimi oziroma romanskimi in slovenskimi ljudmi. Za razumevanje pojava italianizmov je torej treba razumeti več dejavnikov in pogled usmeriti na različna območja, kot so književnost, jezikoslovje in kulturna zgodovina.

Delo naj bi torej bil prispevek tudi na literarnem področju, saj sta avtor in slog malo znana, ampak precej zanimiva zato, ker gre za nenormiran in avtohton jezik. Poleg tega moram omeniti, da je pojav italianizmov bolj malo raziskovan in sem v zvezi s književnostjo Marjana Tomšiča oral ledino.

Slovenija je majhna dežela in kot tudi vse druge države, zaradi mednarodnosti, pod velikimi tujimi vplivi. Prav tako na jezikovnem področju, kar se v primeru Slovenije dobro vidi na obalnem območju in tudi v literaturi Marjana Tomšiča. Raziskava fenomena

italianizmov v jeziku ima torej pomembno vlogo tako na kulturnem kot tudi na jezikoslovnem področju, saj pričajo o dolgem in tesnem stiku dveh narodov in jezikov.

1.1 Raziskovalno stanje

O literarnem ustvarjanju Marjana Tomšiča je bolj malo raziskovanih del. Z avtorjem in njegovim magičnim realizmom sta se ukvarjali predvsem *Jasna Čebren* in *Ines Cergol-Bavčar*, ki sta pisali različne članke o avtorju in njegovem slogu.

V zvezi z zgodovino, ki ji pripisujemo veliko vlogo v zvezi s pojavom italianizmov, je treba omeniti *Milka Kosa*, ki je v svojem delu *Zgodovina Slovencev: od naselitve do petnajstega stoletja* zelo obsežno opisal zgodnjo zgodovino Slovencev. Na področju novejših zgodovine in predvsem zgodovine Primorske in njihovega prebivalstva pa je veliko raziskoval *Boris Gombač*.

O teoriji slovenskih narečij in njihovi razčlenitvi ter morfoloških in fonoloških značilnostih poznamo obsežne dele jezikoslovca *Frana Ramovša*. V svojem delu sem uporabil predvsem *Kratko zgodovino slovenskega jezika I*. Poleg tega pa še *Tine Logar*, ki je veliko delal na področju dialektologije. Njegovi najbolj znani deli sta *Slovenska narečja* in *Dialektološke razprave*. Z romanskim vplivom na zahodna narečja se je bolj natančno ukvarjal *Mitja Skubic*, ki je objavil veliko člankov o tej tematiki, predvsem o besedišču romanskega izvora, torej kalkih in prevzetih besedah. Od *Skubica* naj omenim *Romanske jezikovne prvine na zahodni slovenski meji* in članka *Calchi semantici di provenienza romanza nello sloveno occidentale* ter *Jeziika v stiku: slovenščina in furlanščina. Prevzete besede in kalki*. Prav tako so *Skubic*, *Rada Cossutta* ter *Paweł Penszko* delali podobne leksikalne analize besedišča zahodnih narečij.

1.2 Raziskovalna vprašanja in metoda

Zastavil sem si več raziskovalnih vprašanj. Katere romanizme uporablja Tomšič, katere značilnosti imajo ter v katerih delih se pojavljajo? Poleg tega je raziskovan še kontekst, v katerem se pojavljajo in etimološki izvor teh besed. Zakaj se v regionalnem jeziku pojavljajo italianizmi in od kod pridejo? Ali se vplivata jezik in slog?

Glavni del je torej analiza besedišča italijanskega izvora, ki jo najdemo v empiričnem delu te naloge. Korpus, ki sem ga uporabljal, je literatura omenjenega avtorja. Besede sem analiziral v kontekstu in z ustreznimi slovarji preveril njihov etimološki izvor. Pri teoretičnem delu sem uporabljal deskriptivne metode, se pravi zbiranje literature.

Diplomsko delo je sestavljeno iz štirih delov. V prvem delu se posvečam *Marjanu Tomšiču*, čigar literatura je izhodišče tega diplomskega dela. Kot sem že zgoraj omenil, Tomšič v svojih delih uporablja primorsko narečje, ki ga očitno dobro obvlada, ampak ga ni znal od rojstva, saj je avtor odraščal v drugi pokrajini Slovenije. Po kratkem opisu literarne pokrajine Istre sledi predstavitev avtorja in njegovega dela, ki se ne omeji le na literarno področje. Potem je predstavljena literarna zvrst, v katero sodi *Marjan Tomšič*, sledi razlaga pojma *magični realizem*. V nadaljevanju pa sledi opis avtorjevega sloga, se pravi »Marjan Tomšič kot magični realist«. Proti koncu prvega dela pa bolj natančno opišemo njegovo literaturo in literarni koncept ter natančneje predstavimo pomembne elemente v Tomšičevih delih, in sicer mitologijo, mediteran in boga ter raziskujemo povezave med njimi.

Drugače bi bilo, če ne bi upošteval zgodovinskega konteksta prizadete pokrajine. Zavedal sem se namreč izrazite vloge zgodovine v tej raziskavi, zato se ji posvečam v drugem delu, in sicer s težiščem na prizadetih pokrajinah - današnja Primorska, Istra in Beneška Slovenija. Začne se s prihodom Slovanov v območje in potem sledi srednjeveško obdobje od 10. do 12. stoletja. Nadaljuje se z vzponom Habsburžanov v 13. stoletju in posledicami za primorsko pokrajino, nato obravnavam dogodke prve svetovne vojne z nastankom fašizma ter posledice za Slovence. Sledi obdobje druge svetovne vojne in čas okupacije ter opis aktualne situacije Slovencev, s težiščem na manjšinskem statusu. Seveda pa se ne sme pozabiti pomembne vloge mesta Trst, središča celega prizadetega območja. Zaradi tega je obravnavana tudi zgodovina in vloga tega mesta.

Pred empirično analizo se ukvarjam še z jezikoslovno teorijo. Na začetku jezikoslovnega dela je predstavljena dialektološka pokrajina Slovenije, sledi fonološko in morfološko razčlenjevanje narečnih skupin. V nadaljevanju je natančneje opisano primorsko narečje in njegove podskupine. Ker je predmet analize predvsem besedišče, sta obravnavana pojema kalk in prevzeta beseda, ki ima v diplomskem delu izrazito pomembno vlogo. Proti koncu tega poglavja pa je obravnavan še vpliv različnih romanskih jezikov na zahodno slovenščino.

V empiričnem delu so analizirani italianizmi, ki se pojavljajo v Tomšičevi literaturi. Najprej je opis analize in grafični prikaz, ki naj bi pomagal pri razumevanju strukture in dal pregled analize. Potem sledi dvojno razčlenjevanje obravnavnega besedišča. Besede so urejene na podlagi morfološke pripadnosti in po pomenu v semantičnih poljih. V zaključku

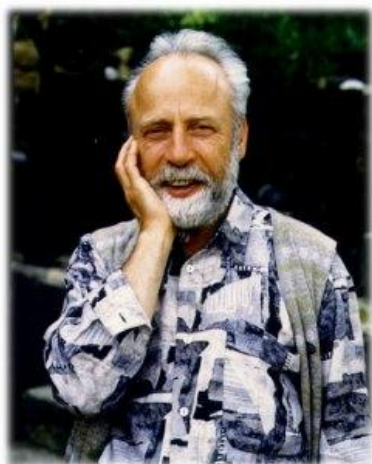
so predstavljene ugotovitve analize, in sicer v zvezi z besediščem in njegovim etimološkim izvorom.

2 Literarni del

2.1 Opis Istrske književnosti

Književno ustvarjanje Slovencev v Istri se je razvilo razmeroma pozno, namreč šele v času, ko je bila slovenska književnost drugod na Slovenskem že v popolnem razmahu. Vzrok za to so bile politične razmere, ki so omejile literarno ustvarjanje Slovencev. Začetke istrske književnosti moremo uvrstiti v začetek 19. stoletja, ko so duhovniki začeli delovati na tem področju. Seveda je bilo pismenstvo prisotno tukaj tudi že mnogo prej, naj pomislimo na glagolske misale, vendar jezik ni bil normiran in je bil pomešan z narečjem. Ko so leta 1873 ustanovili učiteljsišče, je bilo moč v Istri zaznati razmah slovenskega literarnega ustvarjanja. Nato so ustanavljali razne šole, v katerih so se lahko dijaki učili poleg uradne nemščine še slovenščino, hrvaščino in italijanščino. Kulturno ustvarjanje je utrpelo vdor po prvi svetovni vojni, ko je Primorska pripadla Italiji in so slovenski jezik vse bolj zatirali. Šele po drugi svetovni vojni je slovenščina postala uradni jezik in tako se je tudi literatura lahko pospešeno razvijala. Avtorji s tega področja, ki so med prvimi literarno ustvarjali v slovenščini, so Ferruccio Jakomin, Alojz Kocjančič, Hubert Pribac ter Rado Bordon, Niko Župan in Tomaž Šalamun. V pričujočem delu se bom posvetil delovanju le enega avtorja, in sicer Marjana Tomšiča, ki je resda po rodu Štajerec, a zaradi svojega literarnega ustvarjanja enoumno sodi k avtorjem istrske književnosti (prim.: Čebren 2006: 9isl).

2.2 Marjan Tomšič

Slika 1: Marjan Tomšič. <http://www.capris-d.si/art/literature/MarjanT/index.html> [02.07.2012]

Marjan Tomšič je bil rojen 7. 8. 1939 v Račah pri Mariboru, kjer je tudi hodil v šolo in opravil maturo. Leta 1958 je šel študirat slavistiko na Filozofsko fakulteto v Ljubljani, vendar ni doštudiral, saj je iz političnih razlogov leta 1961 moral prekiniti študij, ker se je zavzemal za profesorja slavistike dr. Antona Slodnjaka, ki so ga hoteli odpustiti (prim.: Čebren 1989: 845). Cergol-Bavčar pa kot vzrok za prekinitve študija navaja Tomšičev izstop iz ZK. Za izstop se je odločil, ker je zanj članstvo v političnih organizacijah pomenilo izgubo osebne svobode, zaradi tega pa je v nadaljevanju moral zapustiti tudi Zvezo študentov, kar je pomenilo konec finančne podpore v obliki štipendije ter izgubo mesta v študentskem domu (prim.: Cergol-Bavčar 1991: 10). Po delno prisilni delno prostovoljni prekinitvi študija se je preselil v Grahovo pri Cerknici, kjer je poučeval slovenščino. Po opravljenem vojaškem roku se je prestavil na Primorsko, natančneje v Marezige, kjer se je ponovno zaposlil kot učitelj slovenščine. Po nekajletnem poučevanju slovenščine se je začel ukvarjati z novinarstvom, od leta 1987 naprej pa se je posvečal predvsem pisanju (prim.: Čebren 1989: 845).

2.3 Ustvarjanje

Marjan Tomšič je napisal deset romanov, osem zbirk novel, številne radijske igre in humoreske, dvanajst dramskih tekstov ter različne pravljice in zgodbe. Pri nekaterih izmed njegovih desetih romanov in zbirk novel je osrednja tematika Istra (*Šavrinke*, *Oštrigeca*, *Zrno od frmentona*, *Olive in sol*, *Kažuni*, *Vruja*). Ta dela so tudi izhodišče moje raziskave in bodo še tematizirana. Poleg omenjenih romanov je Tomšič napisal še dva avtobiografska romana (*Ti pa kar greš*, *Kafra*), ljubezenski roman (*Ognjeni žar*), pravljичni roman (*Norček*), družbeno kritični roman (*Vrnitev*) in satirični roman (*Škatlarji*). Pri zbirkah lahko poleg *Olive in sol*, *Vruja* in *Kažuni* omenimo še *Krog v krogu*, *Onstran*, *Veter večnosti*, *Prah veselja* ter *Rubinaste in zlate čase*. Tudi pri treh pravljичnih delih je glavna tematika istrska (*Glavo gor, uha dol*, *Začarana hiša*, *Noč je moja dan je tvoj*). Številna njegova dela so bila nagrajena ali vsaj nominirana za pomembne literarne nagrade. Za zbirko novel *Kažuni* in za roman *Oštrigeca* je Tomšič dobil nagrado Prešernovega sklada. Roman *Zrno od frmentona* je bil med petimi najboljšimi romani v Sloveniji in za roman *Šavrinke* je dobil prvo nagrado *Kmečkega glasu* (prim.: www.capris-d.si/art/literature/MarjanT/biblioS.html, 19.04.2012).

2.4 Magični realizem

Izraz magični realizem za literarno smer izvira iz umetnostne zgodovine, kjer sta ga v dvajsetih letih prejšnjega stoletja oblikovala umetnostni kritik *Roh* in pisatelj *Bontempelli*.

Kritiki sicer menijo, da je zaradi svoje večplastnosti izraz slabo razumljiv, vendar se je v literarni teoriji vseeno ohranil. Kljub temu da gre pri izrazu *magični realizem* za protislovje, oziroma, kakor temu reče Scheffel: *Amalgamierung zweier, miteinander unverträglich scheinender Elemente*, se je literarna zvrst hitro širila po Evropi in svetu (prim.: Scheffel 1990: 62isl).

Predvsem v Južni Ameriki je magični realizem pod imenom *realismo mágico* zelo široko zastopana literarna smer. Res pa je, da so južnoameriški oziroma latinskoameriški avtorji svoja dela šele naknadno opredelili z oznako magični realizem (prim.: Scheffel 1990: 41).

Snovalca pojma te literarne smeri sta z njim povezala tudi ekspresionizem in futurizem. Pri magičnem realizmu gre v bistvu za povezavo fantastičnih in mitskih konceptov z realističnimi elementi. Tesno povezan je magični realizem tudi z nadrealizmom, kar je opazno, če k tej smeri prištevamo južnoameriškega avtorja *Artura Uslarja Pietrija*, ki prikazuje človeka kot misterij v središču realnosti. Prav v Južni Ameriki magični realizem opisuje, kako avtohtono prebivalstvo, se pravi Indii, razume realnost. V našem primeru, torej pri Tomšiču, gre za istrsko prebivalstvo, kot je vidno že iz prejšnjih poglavij. Tipično za magični realizem je torej zlivanje dejstev in fikcije. Se pravi realnost se pomeša s fikcijo v obliki mitov. In prav to je tudi glavni element v Tomšičevi literaturi (prim.: Harenberg Lexikon der Weltliteratur 1989: 1867).

Nekoliko širše nas v tem delu zanima predvsem jezik, ki se ga poslužuje avtor. Zato si je treba zastaviti vprašanje, ali ima magični realizem vpliv na avtorjev jezik predvsem na dialektološki ravni, saj je v tem pogledu Tomšičev jezik močno zaznamovan. Primerjava realizma in magičnega realizma kaže med drugim naslednje razlike. Realizem ima za podlago realne kraje in zgodovinske dogodke. Pri magičnem realizmu najdemo tudi zgodovinske dogodke, vendar so ti prikazani simbolično. Podrobnih opisov, značilnih za realizem, pri magičnem realizmu ne bomo našli, kajti zadošča že prisotnost likov in le malo opisovanja. Polega tega pa imamo pri magičnem realizmu mitske like in odstopanja jezikovnih klišejev oziroma potujitev jezika (prim.: <http://www.uni-graz.at/~pfeiff/vorlesung02-03.html>, 27.06.2012).

2.5 Marjan Tomšič kot magični realist

Zelo značilno za dela Marjana Tomšiča je pripovedovanje življenjskih izkušenj in realnih usodnih doživetij z iracionalnimi razlagami in interpretacijami. V delih z istrsko tematiko avtor preko kratkih pripovedi bralcem razkriva svet istrskega kmečkega prebivalstva,

življenje katerega je polno elementov, ki so za sodobnega človeka le težko predstavljeni. Med te elemente spadajo uroki, znaki in slutnje, ki jih le kmetje lahko razumejo zaradi določenega vedenja. Tomšičev istrski svet je živahen, barven in poln čutnih zaznav, kjer je lahko celo samota živahno stanje. Prvič je Tomšič tematiziral istrski element pri zbirki *Olive in sol*. Pri romanu *Šavrinke* opisuje poti revnih istrskih žensk, ki po Istri nabirajo jajca in jih v Trstu prodajajo ali menjavajo. Življenje teh Šavrin - v glavnem so le ženske opravljale to delo - je dosmrtno potovanje po Istri, vrnitev v domačo vas k možu in otrokom pa je le kratek počitek. V romanu je glavni lik Katina in njena potovanja po starih cestah istrske pokrajine so vedno zaznamovana z novimi dogodki in spoznavanji ter z veselimi in tudi žalostnimi trenutki človeškega življenja (prim.: Čebren 1989: 845).

Marjan Tomšič nikakor ni prvi literat, pri katerem igra Istra tako pomembno vlogo, a le on je imel pri tem tako velik uspeh. Veliko pesnikov kot so A. Kocjančič, A. Gradnik, I. Gruden, M. Bor, E. Jurinčič in prozaiki kot so S. Vuk, C. Kosmač in P. Zidar so svoje literarno ustvarjanje posvečali Istri. Pri prozi pa je bil Marjan Tomšič pionir, saj je to tematiko vanjo vnesel. Čeprav je roman literarna zvrst, ki se vedno spreminja in dobiva nove oblike ter s tem ne upošteva več osnovnih oblik, se je pri Tomšiču ohranilo veliko značilnosti klasičnega romana: povezanost vsebine po zakonih verjetnosti in junak kot glavni lik. To kar je novo in velja za značilnosti moderne proze, je tip notranjega monologa in toka zavesti ter kombinacija resničnost in mita. Avtor združuje folkloristične elemente z modernizmom, ki pa se bralcem sprva ne zdijo realne, saj se pojavljajo v sanjah in spominih likov ter v mešanem svetu med realnostjo in simboliko. Prav zaradi teh značilnosti v zvezi z istrsko tematiko se Marjana Tomšiča prišteva k *magičnim realistom*. Ontološko dominantno, mitske obrazce in magičnoprteološke prvine, ki jih prav tako najdemo v njegovih delih, pa moramo po Cergol-Bavčarjevi pripisovati lastnostim postmoderne. Temelj za Tomšičevo magično ljudsko-vedenje je bila snov, ki jo je zbiral pri istrskem prebivalstvu in je dobila mesto v njegovi književnosti. Se pravi, Tomšič je relativno osamljen na svojem področju, vendar spada z *remitologizacijo* in *remagizacijo*, ki sta se v drugi polovici 20. stoletja zelo razširili, k sodobnim avtorjem. Magični element in Istra sta tesno povezana, vendar pa moramo ta dva motivna sklopa videti kot samostojna procesa, saj je Tomšič že pred objavo knjig z istrsko tematiko odkril smer magičnega realizma. Središče njegovega sloga je torej iskanje skrite magične resničnosti med realnim in nerealnim, fizičnim in psihičnim ter profanim in mističnim. Istra je zanj postala prostor žive magije, kjer se ljudje zanašajo na vero in Boga ter se vdajo v usodo in živijo v

soglasju z naravo, tako z rastlinami kot z živalmi, ker se zavedajo njihove koristnosti in tesne povezanosti z lastnim vsakdanjim življenjem. Kot rečeno, jih spremljajo uroki, znaki in slutenja ter prividi, ki vedno ohranjajo nekaj skrivnostnega in neznanega, ljudje pa so vedno znova primorani preživljati tragične dogodke. Povezava med božanskim in človeškim ter dobrim in slabim je vidna tudi pri delu *Oštrigeca*. Že pri naslovu *Oštrigeca*, kar je vzklik v pomenu: *O čarovnija*, (Tomšič 1991: 165) lahko slutimo, da se je avtor v tem romanu posebno osredotočil na magični element, se pravi čarovnijo. Glavni junak tega romana je dober čarovnik Boškin, ki potuje po Istri in pomaga ljudem v boju proti zlu, ki se pojavi v obliki telesnih bolezni, vračanja mrtvih, vampirizma, nenavadnih dogajanj in črne magije. Boškin je revež in za njegove usluge v boju proti zlu mu ljudje dajejo hrano in pijačo. Dober čarovnik živi v soglasju z naravo, ki mu tudi pomaga. Se pravi, tudi on je odvisen od nadrejene (božanske) moči, ki se pojavlja v različnih oblikah, kajti veter, reke, zvezde, sonce, luna, brini in oljke ga varujejo in mu stojijo ob strani. Njegovo življenje je večno potovanje, na katerem ga spremlja vedno še drug lik. Vse zlo, od katerega osvobodi istrsko prebivalstvo, ima isti izvor, namreč utelešenje zla čaravnice babure Štafure. Večni boj med Boškinom in Štafuro ter nebeškimi silami, ki dobremu čarovniku pomagajo, je značilen za božanski načrt, po katerem se človek vedno bojuje proti zlu. Tesna povezava s krščanstvom in večni boj pričata o avtorjevih humanističnih pogledih in ideji o *individualni odgovornosti v svetu*. Jezik Marjana Tomšiča je zelo poseben, značilen samo za njegova dela, saj piše v narečju, kar je po Cergol-Bavčarjevi *nepogrešljiva konstantna magičnost*, narečje namreč tako izpolnjuje posebno funkcijo. Kot sem že prej omenil, najdemo element večnega ponavljajočega se potovanja tudi pri drugih delih, na primer pri *Šavrinkah*. Bralec spremlja Šavrinko Katino skozi celo življenje, od prvih let kot Šavrinka do starosti kot modra, izkušena ženska. Po Cergol-Bavčarjevi je v Katininih doživetjih skrito več kot le poročanje o različnih življenjskih dogodkih in pustolovščinah: *Knjiga je na prvi pogled preprost mozaik zgodb o življenju Šavrink in Šavrinov, vendar se pod to preprostostjo skriva bogata večplastnost* (Cergol-Bavčar 1991: 784).

Prav ponavljanju Katininih poti pripisuje Cergol-Bavčar pomembno vlogo, češ da je to eden od najmočnejših mitskih arhetipov. Magični realizem ima sicer dva temelja, namreč pripovedovanje in opisovanje, čeprav je prvi le sredstvo pri opisovanju in predstavljanju stvari. To kar Tomšičeva dela umešča v istrsko tematiko, je besedišče, skladnja in besedni red, predvsem pa avtor z narečjem ustvarja istrsko identiteto likov in približa bralcem prostor in čas dogajanja. Dela Marjana Tomšiča lahko označimo kot pionirska dela, ker je

istrski pokrajini in istrskemu ljudskemu izročilu namenil posebno, glavno vlogo, s čimer so njegova dela bistveno obogatila slovensko folkloristiko (prim.: Cergol-Bavčar 1991: 783isl).

2.6 Kažuni

Četudi sta pri delih *Šavrinke* in *Olive in sol* že prisotna mitsko-magična osnova in povezanost med naravo in človekom z vidika minulega obdobja, so pa dogodki v zbirki novel *Kažuni* povezani z novim časovnim obdobjem, namreč s sedanostjo, ko je harmonični odnos med Istro in njenim prebivalstvom že razbit. Tomšič spet opisuje življenje preprostega podeželskega istrskega človeka predvsem v času pred in med obema svetovnjima vojnama ter po drugi svetovni vojni. Naslov *Kažuni* se nanaša na glavne like Tomšičevih zgodb, ki so zapuščeni in pozabljeni, tako kot istrske hišice, ki se imenujejo kažuni. V tem delu se avtor še posebej ukvarja z izginevanjem magičnega sveta zaradi posledic modernizacije kot sta industrializacija in mehanizacija. Element magičnega sveta je torej ohranjen le še pri redkih, in prav zaradi tega izoliranih in izključenih osebah, ki jih utelešajo Tomšičevi junaki oziroma glavni liki. Ti čudaki so skrajno povezani z naravo in vztrajno zavračajo zunanji svet, ki grozi, da bo uničil arhaični in za sodobnost nerazumljiv svet. Vzrok tragičnih in nasilnih dogodkov ni v zgodovinskem ozadju kot je vojna, temveč ja vzročna zveza v človekovih temnih strasteh, ki se širijo predvsem v kriznih časih. Prav zaradi teh se oblikujejo tudi deloma duševno zaostali ali drugače nenavadni liki, ki z naivnim, otroškim načinom skušajo preživeti težke vojne čase. Avtor skuša čim več dogodkov in stvari pripisati imaginarnemu in, tako kot tudi v drugih delih, je bistveni del teh novel ljudsko izročilo o čarovnicah, vilah in čarovnikih v raznih pojavih.

Čeprav Marjan Tomšič ni doma z istrske pokrajine, je vendar v Istri odkrival njen edinstven čar in ji namenil posebno vlogo v svoji literaturi. Mogoče se je s to tematiko ukvarjal prav zaradi dejstva, ker se domačini ne zavedajo mitsko-magičnega dela folklorne tradicije ali ga celo zavračajo, kar je sicer mogoče opaziti tudi pri marsikaterem Tomšičevem sodobniku, ki se mu zdita magični element in moralna zavest junaških likov primitivna in trivialna. O dejstvu, da je prišel s Štajerske in si ustvaril nov dom na Primorskem, ki mu je tudi posvetil velik del svoje literature, je Marjan Tomšič izjavil naslednje (prim.: Cergol-Bavčar 1991: 33isl):

Moj pisateljski ego ni več čisto štajerski; čez vso Slovenijo se razpenja zdaj v meni lok, ki povezuje obe pokrajini. Mediteranska duša mehča štajersko eruptivnost (Tomšič 1989: Ars vivendi, navedeno po Cergol-Bavčar 1991: 35).

2.7 Mitologija in Mediteran

Sredozemlje se vedno asociira z določenimi geografskimi in klimatskimi pogoji, zato ga dojemamo predvsem kot geografski prostor. Pri Tomšiču pa postane Mediteran prostor, kjer se magija in miti tesno povezujejo z geografskimi posebnostmi tega območja. Magija in prividi, ki jo spremljajo, torej niso ločeni od geografskega pojma Mediterana. Posebno vlogo v Tomšičevi mitologiji ima ženski lik, ker predstavlja dinamično mitologijo. Ženska je tista, ki bodisi kot Šavrinka preživlja družino in tudi vzgaja otroke bodisi kot čarovnica predstavlja temno silo. Ženska mitologija je tudi arhetipska, ker pustolovščine, ki jih preživlja na poti v Trst, temeljijo na gospodarski potrebi, da bi preživljala otroke. Mitologija ima tudi grobe keltske korenine, ki so, kot rečeno, povezane z geografijo tega neprijaznega območja, kajti procesije v hudi vročini dopuščajo vedenje in prerokbe. Tomšiču uspe združiti različne življenjske koncepte; bralca seznaniti s krščanskimi elementi, ki so združeni s slovanskimi in keltskimi prvini, kar je izraz za predkrščansko kulturo, ki se je ohranjala prek ljudskega izročila in je še prisotna v Istri. Povezava med arhaičnim in predkrščanskim na eni ter komiko in ironijo na drugi strani dajejo Tomšičevi literaturi poseben slog. Dejstvo, da je le revni kmet v stiku z magijo, lahko navežemo nazaj na krščansko izročilo, kjer je ritual omejen na revnega človeka. Tomšiča sicer opredeljujejo kot magičnega realista, se pa njegovo ustvarjanje tudi močno razlikuje od južnoameriške vrste magičnega realizma, ki sicer sam v sebi ni enoten. Ta literarna smer je najmočnejše zastopana v Južni Ameriki, vendar je sama celina in z njo književnost tako raznolika, da se to zrcali tudi v raznolikosti literarnega ustvarjanja. Južnoameriški magični realizem je nastal na podlagi evropske avantgarde, ki jo Zevnik opredeli kot *estetska tvorba, kot prividi in blodnje v okviru nacionalnih ali kvazimitoloških simbolov*, kar je mogoče enačiti s *hermetičnim simbolizmom*, ki se nam predstavi kot *prikaz arhetipske strukture* (Zevnik 1995: 1026). Tudi na Slovenskem je umestitev Marjana Tomšiča težka, kajti njegova poetika je *avtopoetika* in zaradi tega ga ne moremo primerjati z avtorji njegovega časa. Tesno povezana sta pojma mit in ritual, saj šele preko mitske zgodbe prihajamo do rituala. V predkrščanski dobi je bil namreč mit poročanje o resničnih dogajanjih in šele kasneje se je koncept spremenil v današnje pojmovanje. Mitski elementi kot mora ali prikazen so pri Tomšiču del vsakdanjega življenja. Novost pri Tomšiču je, da

iz mitskih zgodb prevzame elemente starega obredja in jih združi z današnjim ritualnim obredjem.

(prim.: Zevnik 1995: 1024ff, <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-6KPPPQKV/?query=%27keywords%3dZevnik+Primo%C5%BE%27&pageSize=25>, 18.04.2012)

2.8 Tomšičev odnos do Boga

Tipične značilnosti Tomšičevih junakov se v istrskih zgodbah vedno ponavljajo. Tomšičev junak je kmet, zelo reven, tudi neumen, ki se loči od ostale vaške družbe in redno prihaja v stik z magijo. Magično se pojavlja v obliki zloveških sanj in prividov, kar se seveda lahko zvede tudi na posledice alkoholizma in bolezni, torej povsem zemeljske razlage. Njegova kritika je namenjena sodobni slovenski družbi, a ni uperjena le proti političnemu sistemu v prelomnem času začetnega socializma, temveč gre za globljo kritiko. Zelo pomemben element je tudi krščanstvo in to, kar je bilo z njim povezano v predvojnem socialnem humanizmu, namreč revščina. Tomšič je sicer tudi Cankarjev dedič, pri katerem se je vseskozi pojavljal problem iskanja Boga. Pri Tomšiču je Bog prisoten v obliki bele magije, ki združuje vse pozitivne človeške socialne lastnosti. Na podlagi večnega boja bele magije proti črni magiji, se pravi proti zlu, lahko pri Tomšiču razlagamo smiselnost sveta in vzročnost vsakdanjih usodnih dogodkov, ki jih človek drugače ne more razumeti. Tistemu večnemu boju med dobrim in zlom, ki je steber krščanstva in z njim povezanih vrednot, avtor dodeli pomen bele magije. Glavni liki Marjana Tomšiča so marginalci in izločeni iz družbe ter si v njej tudi ne želijo biti sprejeti, kajti v sebi nosijo nekaj »od onkraj«, kar jih ločuje od drugih pri iskanju pravilnega. Na tej poti pa jih motijo črne postave in šele prek bele magije in dobrosrčnosti se ti junaki lahko izognejo napačnemu in zlu. V slovenski literaturi je posebnega pomena pojem žrtev. Tomšič ima realističen pristop k tej tematiki, saj je za njega celo življenje tako tragično, da ne uporabi novih žrtev, kajti le trpljenje revnih likov naj bi spravilo na dan resnico in smisel sveta. Tomšičevi junaki se tudi v tem ločijo od navadnega uglednega, kraljevskega tipa, da so na vasi, slabo oblečeni, v cunjah in smrdijo po hlevu. V bistvu so tudi v vaški hierarhiji na zadnjem mestu, živijo v najbolj pokvarjeni hišici in imajo najslabše polje. Čeprav je tematizirana tudi politika in pridejo revni vaščani v konflikt z močno oblastjo, je to postranskega pomena, kajti pri Tomšiču ni razrednega boja, kakršen je prikazan pri Cankarju. Tomšič vzpostavi povezavo med liki in njihovo deželo, se pravi prav tako revni in razmejeni kot so ljudje je tudi istrska vas, za katero se skriva slovenstvo nasploh:

Vsi, ki jih slika, so reveži; so na istem koncu; so obrobneži in ubožci; takšna je sama istrska vas oz. slovenstvo v celoti, ki ga istrska vas le simbolizira (Kermauner 1991: 430).

Razredni boj za oblast v imenu morale, kot ga imamo pri Cankarju, se pri Tomšiču sploh ne pojavi oziroma ni pomemben. Zaradi tega Tomšič ni krščanski avtor kot Cankar, temveč mu pripisujemo pridevnik predkrščanski. Kot rečeno, razredni boj ni prikazan, zato tudi iz njegovih del nič ne izvemo o političnem redu, oblast se pojavi samo v obliki milice, ki pa nastopa le redko (z izjemo romana *Zrno od frmentona*). Dobro in zlo, bela in črna magija sta tesno povezani s krščansko ideologijo: zlo je utelešeno v čarovniku ali čarovnici oziroma *štrigonu* in *štrigi*, ki nimajo morale in uživajo v zlih dejanjih nasproti soljudem. V belo magijo pa Tomšič projicira vero v obliki skoraj nadnaravnega kot je prikazovanje Device Marije in angelov. Povezave med vero in nadnaravnim elementom v Tomšičevih delih ne najdemo že od začetka: glavni element pri *Olive in sol* je na primer še narava, pri *Kažunih* pa imamo že bolj izrazito nadnaravno komponento. Medtem ko je pri Cankarju še lažje določiti, ali izvira v prehodu nadnarave le simbolična misel, je pri Tomšiču težje razločevati privide in realnost. Boga razume kot nadnaravno dobro, ki mu moramo zaupati, in kar je treba tudi moralno dopuščati. To je glavno sporočilo Tomšičeve literature (prim.: Kermauner 1991: 427isl).

3 Zgodovinski del

3.1 Prva naselitev Slovencev

Prihod Slovanov v območje današnje Slovenije je datiran na začetek 6. stoletja našega štetja in je potekalo do 9. stoletja. V 9. stoletju našega štetja, se pravi v času zgodnjega srednjega veka, ko se je začela širiti krščanska vera po slovenskem ozemlju, je bilo območje slovenskih naseljencev na najvišji ravni v zgodovini. Tu nastaneta dve slovenski samostojni kneževini, in sicer karantanska in panonska. Današnja slovenska zahodna meja je zelo podobna tisti iz 9. stoletja. Na vzhodu se je slovensko ozemlje pred vpadom Madžarov razširilo do Blatnega jezera. V velikem obsegu se je premaknila severna meja in s tem zmanjšala naseljitveno področje Slovencev. V glavnem se je slovensko ozemlje od takrat do danes zmanjšalo za dve tretjini. Vzroki za zmanjšanje slovenskega območja so bili sovražni vpadi iz severnega nemškega območja ter vpad Madžarov na vzhodu. Tudi na jugozahodu politične enote med Slovenci in Hrvati ni bilo več v srednjem veku. Današnja Primorska je takrat politično spadala k romanskemu področju, vendar ni prišlo do razselitve Slovencev iz tega območja. Nemški vpliv na kulturo in gospodarstvo ter politični red je bil močnejši od romanskega. Slovenska dežela torej ni bila ena združena država, temveč je bila razdeljena med večjimi in manjšimi lokalnimi oblastmi. Naselitev Slovanov v 6. stoletju na zahodnem robu dežele je bila posledica Obrov v Furlaniji, pod čigar oblastjo so bili takrat Slovani. To pa ne drži za celo slovensko območje, saj so bile razmere med Slovenci in Obri zelo različne od kraja do kraja. Na primer Slovenci na vzhodu, kjer je bilo njihovo središče moči, so bili močno podrejeni Obrom, v gorah pa izjemno malo. Preden so vpadli v Furlanijo, ki je bila v 6. stoletju pod Langobardi, so se Slovani naselili v Istri, ki je bila bizantinska pokrajina in je segala do tržaškega krasa in delov Notranjske. Iz tega obdobja pride tudi prvi pisni vir, ki priča o naselitvi Slovencev na severnojadranskem območju. Istrska zemlja je bila v starem veku zelo obljudena predvsem vzdolž ceste Trst–Reka. Onstransko območje, ki se danes imenuje *Čičarija*, zaradi nerodovitne zemlje in pomanjkanja vode ni bilo gosto naseljeno, zato so se Slovenci tam naselili kasneje. Iz severne in južne okolice Trsta so prišli Slovenci na morje takrat, ko so že naselili Kras. Mesto Trst je bilo pod Vzhodnim Rimskim cesarstvom, zato je bilo njeno prebivalstvo romansko. Kljub starorimskim tradicijam v mestu se je naseljevali tudi nekaj Slovencev v takratno mestece. Proti morju so se Slovenci naseljevali okoli leta 800, a v različnih etapah

in v daljšem obdobju. V zgornjem delu današnje Primorske so tudi bili naseljeni, reka Soča je bila meja med Italijani in Slovenci. Jezikovna meja paje Kos pri Ločniku. Na Goriških brdih se je romansko prebivalstvo mešalo s slovenskim. Tudi pri Nadiži in v Terski dolini so Beneški Slovenci že naleteli na romanske naseljenke. Vzrok, zakaj so se Slovenci ustavili na tem območju in se niso selili dalje, je bila meja Langobardskega kraljestva s središčem *Forum Iulii* (Čedad), ki je bila izrazito vplivna, kajti zahodna meja se do danes skoraj ni spremenila. Ko so Slovani prišli na poznejše slovensko ozemlje, je tam že bilo prisotno staro prebivalstvo, ki kljub temu ni izginilo in je prevzelo slovanski jezik. O tem prebivalstvu priča dejstvo, da so prevzeta različna imena za kraje, vode in gore (kot so Soča, Nadiža, Bovec, Kobarid, Tolmin, Kanal, Matajur in Kras) iz nekega drugega jezika in tukaj torej ni opazen vpliv na geografska imena. Se pravi, da je tam bilo staro prebivalstvo gosto naseljeno in je v krajih, kot so Trst, Koper ter Piran opazen latinski oziroma romanski izvor, ki se je v furlanščini ohranil do danes. Dialekt Trsta je bil zelo blizu furlanščine in je bil zato v začetku 19. stoletja izpodrivan s strani italijanščine oziroma beneškega dialekta. Zaradi gospodarske in kulturne rasti Benetk je bila naselitev Slovencev na Krasu, Posočju in v Istri zelo hitra, saj na teh treh območjih ni bilo gradov ali mest, ki bi Langobardom ali Bizantincem omogočili zadrževati slovanski tok (prim.: Kos 1955, 33ff).

3.2 10–12. stoletje: Germanizacija

V obdobju od 10. do 12. stoletja se je na slovenskih tleh marsikaj spremenilo. V tem času je potekala velika germanizacija, kar je pomenilo veliko sprememb tako na gospodarsko-političnem kot tudi na družbeno-kulturnem področju. Zaradi dotoka Nemcev iz severnih krajev se je sicer precej redko naseljeno slovensko področje precej zmanjševalo. Tukaj gre predvsem za podonavsko, zgornještajersko in zgornjekoroško slovensko ozemlje, medtem ko je zahodna slovensko-romanska meja ostala, kakršna je bila. Oblikovale so se pokrajine, iz katerih so kasneje nastale slovenske dežele. Vladali so vojvode, mejni grofi in grofi, iz katerih so se kasneje izoblikovale fevdalne rodbine. Takrat se je oblikovala tudi meja med Slovenci in Hrvati.–Vsi Slovenci, razen tistih, ki so bili pod madžarsko oblastjo na drugi strani reke Mure, so bili vključeni v srednjeveški imperij. Na kulturnem oziroma umetnostnem področju pa je treba omeniti, da je v likovni umetnosti kljub močni germanizaciji prevladoval romanski slog. Dotok Nemcev ni bil enakomeren in je bil ponekod močnejši, drugod šibkejši, pač odvisno od različnih dejavnikov. V glavnem so bile odločilne naravne danosti, kajti vsi kraji niso bili privlačni za naseljevanje in

pravzaprav so se Nemci naselili tja, kjer so že bivali in obdelovali tla Slovenci, in sicer na Koroškem, Štajerskem in v Podonavju. Tudi zahod je bil prizadet od nemške kolonizacije in tako najdemo v Furlaniji in Istri do 13. stoletja veliko nemških duhovnikov in cerkvenih knezov z močnim vplivom. in potemtakem precej dobrimi razmerami do nemškega severa. Tako je bilo to območje bolj povezano s severom kot z italijanskimi pokrajinami. V istem času je, zahvaljujoč oglejskemu patriarhu, zaznati tudi edino razširitev slovenskega naselitvenega območja proti Furlaniji. Ta si je namreč želela okrepiti gospodarsko moč, ki je bila zaradi vpadov Madžarov v 10. stoletju precej nizka. O tej slovenski naselitvi pričajo še danes ohranjena krajevna imena in slovenska imena kmetov. Ta pa so izginila do 15. stoletja, ko se je območje Furlanije zaradi pritiska močnih Benetk romaniziralo. Gorato območje Furlanije pa je že prej dobilo ime *Schiavonia*, kar je kazalo na močno navzočnost Slovencev (prim.: Kos 1955: 137ff).

Tako kot se je ohranila zahodna meja med romanskim in slovenskim prebivalstvom, je ostala tudi severna meja, ki je ločila Nemce in Slovence. Ta meja je bila namreč na Koroškem pri Ziljski in Dravski dolini, naravna meja pa so bile Visoke Ture. Območje med rekama Anizo (Enns) in Trauno (Traun) pa lahko določimo kot izključno nemško naselitveno področje, saj se je germanizacija tam popolnoma zaključila. Celotna germanizacija na slovenskem je bila izredno močna, zaradi česar so se narodnostne meje z Nemci tako premikale (prim.: Grafenauer 1979: 158).

Istra in Furlanija sta bili v 10. stoletju priključeni Veliki Karantaniji in tako pod bavarskim vplivom. Leta 1077 je Istra postala del Oglejskega patriarhata. Primorska oziroma istrska mesta, kot so Trst, Milje, Koper, Piran, Novi Grad, Poreč ter Pulj, so hotela postati avtonomna in so se od 12. stoletja gospodarsko in politično približala Benetkam in s tem odmaknila od grofovske oblasti. Prebivalstvo teh mest je bilo romansko. Mestna okolica pa je v lasti zemljiških gospostev, fevdalcev in cerkvá ter tako postaja slovansko območje. Mesto Trst je bilo že zdavnaj sedež škofov, zaradi česar se je mesto bolje razvijalo od drugih. Istrska romanska mesta so torej imela poseben politični status, a njihovo zaledje je sodilo k severnemu oziroma nemškemu vplivu pod Eppensteinci, Andechs-Meranci in Spanheimi ter oglejskimi patriarhi, ki so bili večinoma nemškega rodu in služili nemški državi. Tudi Goriška pokrajina je del Furlanije in s tem pod Oglejskim patriarhatom (prim.: Kos 1955: 178ff).

Do začetka 12. Stoletja je le malo Slovencev prešlo severno mejo. Premik Slovencev je potekal bolj na zahodu, in sicer na romanski meji proti Istri in Trstu do morja. V času med 11. in 14. stoletjem pa viri zabeležijo 40 slovenskih vasi na furlanskem območju, ki so nastale po koncu madžarskih upadov in so bile pod oglejsko oblastjo. Potem ko so bili pod Nemci, so se tamkajšnji Slovenci širili po Furlaniji, saj so Nemci hoteli naseliti opuščene kraje. Pri tej naselitvi gre za 70 naselbin, kar je več, kot poročajo srednjeveški viri, a po raziskavi krajevnih imen so znastveniki mogli povečati številko (prim.: Grafenauer 1979: 158).

3.3 13–15. stoletje

V obdobje od 13. do 15. stoletja še vedno spada germanizacija ali naselitev nemških kmetov v slovensko območje. Ko se je ta zaključila, so se tvorile narodnostne meje med Nemci in Slovenci. Zahodna meja pa je ostala še vedno enaka. Predvsem na severnih delih (Vzhodna Tirolska, Zgornja Koroška in Štajerska) se je nemško in slovensko prebivalstvo kar pomešalo po teritoriju. Viri dokazujejo, tako nemške kot tudi slovenske vasi, ki prikazujejo narodnostno pripadnost prebivalstva v obliki krajevnih imen. (na primer: Windisch-Cholndorf, 1322 in Pairisch-Koelndorf, 1406). V tem obdobju so slovenske dežele postale del Habsburškega gospostva in zato je proti koncu 14. in 15. stoletja ravnokar omenjeni severni del postal etnično nemški, jezikovna meja pa se je premaknila proti jugu, kjer je tudi današnja meja. Če se premikamo proti zahodu, lahko zaznamo manjšo izgubo slovenskega teritorija, kljub temu pa so se Slovenci iz nekaterih furlanskih dolin premaknili proti vzhodu, ker je bil romanski vpliv Benetk premočan. Toda to še ne pomeni, da so se Slovenci popolnoma izselili iz Furlanije. Predvsem v Reziji se je slovenstvo ohranilo do danes. V Kanalski dolini je bila jezikovna meja enaka politični, se pravi Koroška, pripadajoča bamberski cerkvi na eni strani, in Furlanija, pripadajoča Oglejskemu patriarhatu na drugi strani. V zvezi s krajema Trbiž (Tarvisio) in Naborjeto (Malborgheto) iz 14. stoletja Kos govori o romanski kolonizaciji.

Naselitev Furlanov v Trbižu (Tarvis, Tarvisio) in v Narboretu (Malborgheto), s prvimi podatki iz 14. stoletja, nima značaja romanizacije, marveč romanske kolonizacije med redkimi tamkajšnjimi slovenskimi kraji. Romanska kolonizacija poznejšega srednjega veka je pretrgala slovensko naselitveno ozemlje v Kanalski dolini od Pontablja navzgor in ustvarila z nemškim pritokom za te kraje značilno mešanico narodov. (Kos 1955: 196)

Poleg Rezije se je slovensko prebivalstvo ohranilo tudi drugod na zahodu. Vir iz 12. stoletja označuje reko Nadižo pri Čedadu kot mejo med Furlani in Slovenci. Vasi so v 14. stoletju imele vzdevke, ki so kazali na slovensko prebivalstvo, in sicer *de Sclabons*, *Sclavorum* in *Sclabonis* ipd. Med 13. in 15. stoletjem postane mesto Gorica večje in veliko ljudi se preseli tja. Najprej Italijani in potem predvsem Nemci, zaradi česar je bilo mesto nemško zaznamovano, saj so nanj močno vplivali, vendar je največji del prebivalstva ostal italijanski in slovenski. Kos omeni, da se etnična pripadnost v Gorici in okolici ter na robovih Beneške Slovenije, Goriških Brd in Krasa do danes ni bistveno spremenila. Ko je Trst kot gospodarsko središče dobil bolj pomembno vlogo, so prišli v mesto tudi Slovenci iz zaledja. O dejstvu, da so bili Slovenci prisotni že prej, pričajo viri o imenih in priimkih, vendar je mesto imelo le 10.000 prebivalcev, od tega večinoma Italijanov. Pod Habsburškim vplivom se je mesto zaradi pristanišča razvilo v večje gospodarsko središče in iz okolice je prišlo veliko novih ljudi. V 15. stoletju je tudi veliko Slovencev postalo del zelo uglednega prebivalstva in del starega tržaškega svetovalstva. Tudi kakor v zaledju Trsta, so se Slovenci dalje naseljevali v zaledja mest Koper, Izola, Piran. Ta proces se je kasnil, če gledamo proti notranjosti, se pravi v območje med rekama Dragonjo in Reko. V 14. stoletju je Beneška Republika tja pošiljala Slovane, z namenom večanja gospodarske rasti. Kolonizacija se je razvijala tudi ob morju med mestecema Piran in Milje, ki velja še danes za etnično pomešano območje. Naselitev Slovencev lahko zaznamo tudi v primorskih mestih, sicer manj izrazito, a že precej zgodaj. Po Kosu so se v 15. stoletju srednjeveške meje slovenskega ljudstva premaknile blizu današnje jezikovne meje med italijansko-furlansko-nemško in slovensko govorečimi ljudmi (prim.: Kos 1955: 187ff).

Naslednje poglavje je namenjeno vprašanju jezika v obravnavanem območju. Kot nosilec kulture je glavno vlogo seveda imela cerkev, latinščina pa je bila izobraževalni jezik. Slovenščina je bila jezik kmetskega prebivalstva in zaradi tega je niso sprejeli v književnosti, čeprav so jo govorili tako v mestu kot v cerkvi. Deloma so tudi višji sloji, kot so fevdalci, znali slovensko. V 13. stoletju je začela prevladovati nemščina kot jezik izobrazbe, latinščina je torej na Slovenskem postala manj pomembna. Menihi pa so še naprej pisali v latinščini. Viteška kultura med 13. in 14. stoletjem pa je uporabljala nemščino. Le na obali, se pravi v istrskih mestih ter Trstu, se je ohranila latinščina. Moramo pa poudariti, da tukaj govorimo le o pisni rabi jezikov, predvsem v obliki rokopisov, ki so zrcalili fevdalno kulturo. V 15. stoletju pa nastanejo že pisave v

slovenskem jeziku, ki kažejo na dejstvo, da se je ugled slovenščine počasi izboljševal (prim.: Grafenauer: 200f).

Zaradi dobrih gospodarskih razmer se je izboljšalo tudi stanje kmečkega prebivalstva. Od 12. stoletja dalje so bila istrska mesta svobodne komune, ki so skušale vključiti čim več okolice. To so uresničevali z uvedbo kolonata, kar je pomenilo pogodbo med gospodarjem zemlje in kolonatom, torej tistim, ki jo obdeluje. Prednost v tem je bila, da so se mogli izogibati podložništvu, kar seveda ni bila tako privlačna alternativa. Kolonat se je uveljavil od 13. stoletja dalje predvsem na Slovenskem Primorskem in v Istri ter okolici Gorice. Stan slovenskih kmetov ni bil povsod enak, največ jih je bilo nesvobodnih. Bolj ugoden je bil stan kmetov Beneške Slovenije, se pravi tiste zemlje, ki je v letu 1420 prišla pod oblast Benetk in tako dobila svoje ime. Pomembno je tudi dejstvo, da je imela Beneška Slovenija precej svobode glede uprave in sodstva, prebivalstvo pa je bilo kar neodvisno (prim.: Kos 1955: 207f).

3.4 Slovenska mesta

Slovenska mesta so na novo nastajala v glavnem med 11. in 12. stoletjem, saj so antična mesta ob prihodu Slovanov propadla in postala kmečke pokrajine. To pa velja le za mesta v notranjem delu oziroma za Koroško, kajti na Primorskem od Trsta do Pirana se je ohranilo nekaj antičnih mest. Možno je tudi, da so nastala zaradi beguncev in se je ohranilo le nekaj gradbenih elementov prejšnjih mest. Največja mesta pa so nastala med 13. in 14. stoletjem, najprej v Koroški pokrajini. Gospodarski razvoj je spodbujal rast mest in oblikovanje meščanskih naselbin. Prav tako se je zgodilo na obali v Trstu, Kopru in Piranu, saj so bila mesta zaradi soli povezana z zaledjem (prim.: Grafenauer 1979: 191ff).

Glede slovenskih mest je še treba poudariti, da le primorska mesta, razen Trsta, Milj, Kopra in Pirana, že od antike spadajo k slovenski dobi. Pri zadnjih omenjenih mestih gre predvsem za mesta z romanskim prebivalstvom. Kar se tiče veliko področji, kot je gospodarstvo, kolonat in uprava moramo reči, da delujejo drugače kot slovenska mesta. V tem času najdemo tudi prve omembe nekaterih pomembnih slovenskih mest. Med tiste s posebno vlogo sodi Gorica, ki je nastala na hribu ob gradu in je bila leta 1210 prvič omenjena kot trg in leta 1398 kot mesto. Slovensko naselje pod gradom je imelo isto ime in je bilo z zgornjim delom ob gradu združeno v eno mesto. Razlika med Gorico in Istrskimi mesti je v tem, da zadnja temeljijo že na antičnem izvoru. Pojma mesto in naselje v tem primeru nista zelo oddaljena, kajti slovenska srednjeveška mesta so bila zelo majhna

in v največjih mestih je živelo med tisoč in dva tisoč prebivalci. Veliko slovenskih kmetov je prišlo v mesta, čeprav tu ne moremo govoriti o *slovenizaciji*. Seveda pa je imel pomembno vlogo delež slovenskega prebivalstva zaledij in mest. V slednjih je bil romanski (Gorica) ali nemški (Beljak, Celovec) delež večji, saj je ta oblikoval oziroma vplival na etnično sestavo mesta. V istem obdobju so se spremenile tudi trgovske ceste in zaradi pristanišča sta bili pomembni mesti Trst, že pod Habsburžani, in Koper, pripadajoč Benetkam (prim.: Kos 1955: 228ff).

3.5 Beneška oblast in Istra

S propadom Ogleja se je beneška oblast širila po Istri in Kopru, Izoli, Piranu, pozneje pa še po Miljah in zaledju, ostalo pa je bilo del Habsburžanov. Gospodarske razmere so bile težke, saj je Avstrija trgovala v Trstu. Istrski kmetje so živeli od ribolova, pridelovanja oljk in vina ter pridobivanja soli. Kmetje so tudi morali oddati delež svojega pridelka, plačati visoke davke in primorani izdelke prodati izključno v Benetkah, kjer so bili spet izpostavljeni poljubno določenim cenam. Hude čase je prinesel večkratni izbruh kuge, ki je istrsko prebivalstvo močno zmanjšala. Beneška Istra je leta 1649 imela le 49.332 prebivalcev, zato je morala Beneška oblast ustrezno ukrepati, saj je potrebovala naseljeno Istro. Tako so se v Istri naselili ljudje iz Balkana oziroma begunci turške oblasti, kar je spremenilo demografsko sliko pokrajine. Kot posledica te južne slovanske naselitve se je takrat premikala tudi južna slovenska meja, in sicer malo na sever, kjer jo zabeležimo še danes (prim.: Grafenauer 1979: 325f).

V glavnem je bila Istra politično vedno zelo povezana s Kranjsko, kajti obe deželi sta bili pod oblastjo Oglejskega patriarhata, ki so že od nekdaj imeli veliko posestva v Istri. Vzporedno pa je rasel gospodarski vpliv Benetk, ki so mestom pustile avtonomne pravice, vendar so bila istrska mesta vezana na oddaje pogodb v korist Benetk. Slabše so bile gospodarske razmere na Krasu in v severnem delu današnje Primorske. Tudi ta del je pripadal tistima, ki sta imela takrat največje posestvo, namreč oglejskemu patriarhu in goriškemu grofu. Pravzaprav so bili cela Beneška Slovenija, Tolmin in zaledje ter še veliko ozemelj ob Soči v posestvu oglejskega patriarha, a to še ni vse, kajti je imel tudi ozemlja v Goriških Brdih, na Krasu in v Vipavski dolini do Devina. Največje posestvo pa je imel goriški grof, ki izvira iz zgornje koroške grofije. Njegovo posestvo se je raztezalo od severnega območja ob Soči do *Čičarije* in Brkinov, kljub temu pa je bil oglejski patriarh močnejši, kar pa se je v drugi polovi 13. stoletja spremenilo zaradi gospodarskih in političnih težav in večjega vpliva Benetk v Furlaniji in Istri. Na tem območju je bil na vrhu

oblasti tirolsko-goriški grof Albreht, drugi sin Majnharda IV. Seveda je bilo še veliko drugih zemljiških gospodov, ki pa niso tako pomembni, saj so imeli precej manj posestva. Dinastična oblast se je na zahodu zaradi borbe za politično oblast v 13. in 14. stoletju razvijala počasneje kot na Štajerskem ali Koroškem (prim.: Kos 1955: 260ff).

3.6 Vzpon Habsburžanov

Habsburžani so leta 1335 prevzeli oblast na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem in s tem postali tudi vladarji nad Slovenci, saj je bil njihov delež v teh deželah največji. Vprašanje o narodnostni pripadnosti takrat ni bilo tematizirano. Primorje in Furlanija sta bila takrat še pod vodstvom oglejskega patriarha, goriškega grofa in beneškega doža. Zaradi slabega gospodarskega vodenja je Oglej počasi propadal in v 15. stoletju prišel pod oblast Benetk. Osrednji in severni del Istre s središčem Pazinom je ostal v lasti goriškega grofa, ki je sodil k Nemčiji, saj so bili grofi nemški državni knezi. Istra je bila torej razdeljena, na eni strani je bila del nemškega ozemlja, na drugi strani pa beneškega, ki je sodil k Italiji. V 14. stoletju so Habsburžani iz zgornje Vipave, ki je bila že od leta 1344 njihova, začeli prodirati proti morju. Leta 1382 sta Trst in okolica postala del habsburškega cesarstva, a sta imela avtonomno ustavo. Na koncu 14. stoletja je bil sicer velik del slovenskega ozemlja pod avstrijskim vodstvom, vendar je vladal tudi še drugim gospostvom - goriškemu in ortenburškemu na Zgornjem Koroškem in nadškofiji Salzburg na Zgornjem Štajerskem. Na Kranjskem je vladala škofija Freising, na Krasu in Posočju pa je veliko ozemlja pripadlo Ogleju, goriškemu grofu ter Benetkam (prim.: Kos 1955: 297ff).

Velika ovira za teritorialno širjenje Habsburškega cesarstva na slovenskem so bili Celjski grofje, ki so bili zelo močni. Ko je umrl zadnji celjski grof, je Avstrija dobila še dodatne zemljiške posesti, in sicer ozemlje na kvarnerskem Primorju, Devin, Prem in Senožeče in po smrti zadnjega goriškega grofa še njegovo zemljo v Posočju, Vipavski dolini, na Krasu in v Furlaniji. Prevzem oblasti Habsburžanov je na Primorskem okrepil gospodarstvo med primorskimi mesti in njihovim zaledjem. Takrat se je tudi Trst politično približal Kranjski deželi. V 16. stoletju sta se na jugu Avstrijskega cesarstva tvorili dve deželi: Kranjska in Goriška. Povezanost med Trstom in Kranjsko je bila prekinjena in mesto se je spet osamosvojilo. Furlanija je bila razdeljena med Benetkami in Goriško. Beneška Slovenija pa je pripadala Benetkam, in sicer v dobi od 1420 do 1797, od koder izhaja tudi ime te pokrajine (prim.: Kos 1955: 328ff).

3.7 Avstrijska doba

Kot smo navedli, naselitev Slovencev ni potekala enakomerno po današnjih slovenskih krajih. Na Kras so prišli pozneje kot na Primorje in v Istro, vendar v večjem številu. To pa ne pomeni, da je bil delež slovenskega prebivalstva v Istri malo zastopan. Treba je poudariti, da Slovenci skozi stoletja niso bili politično zedinjeni, vendar so bili kulturno in jezikovno združeni. Gombač navaja brižinske spomenike iz 10. stoletja že kot dokaz za enotnost Slovencev, vsaj na jezikovnem področju oziroma kot pravi on - v *pisni obliki*. Drugo pričevanje te kulturno-jezikovne enotnosti Slovencev je tisk prve slovenske knjige v 15. stoletju, čeprav so bili takrat politično razdeljeni med dinastičnimi deželami Habsburške monarhije. Etnična meja med romanskimi ljudstvi in Slovani na Slovenskem se je oblikovala že zdavnaj in se zelo dolgo časa tudi obdržala, kljub temu pa ni popolnoma ločevala etničnih skupnosti. Na pretežno romanskem delu na primer obstajajo tudi posamične slovenske naselbine. Na drugi strani pa ne moremo govoriti o t. i. romanskih otokih, vendar pa se je ohranilo italijansko mestno prebivalstvo. Etnična meja se je torej skoraj ohranila, ki pa se ne sklada s politično mejo, ki se je začela oblikovati v času nacionalnih držav, se pravi v 18. in 19. stoletju. Za to obdobje so bili značilni politični dogodki, kot so propad Benetk v letu 1797, francoska revolucija in oblikovanje ilirskih provinc, pod katerimi so bili Slovenci združeni. Po nacionalni ideji, prevzeti iz porevolucionarne Francije, so Slovenci zahtevali svojo državo, čigar politične in etnične meje naj bi se ujemale. Po dveh letih francoske zasedbe so bili Slovenci spet pod Habsburžani. Primorska območja, ki so bila prej pod Benetkami, se pravi Istra in Benečija, je zdaj tudi dobila Avstrija. Nacionalna zavest je bila potemtakem formirana že v habsburških časih, a seveda je bil namen avstrijske države preprečiti protimonarhična oziroma osamosvojitvena gibanja, na kar je imel velik vpliv politik *Bach* s svojim absolutizmom. Italijani in Slovenci so torej predlagali svoje načrte za razmejitve, ki pa med seboj niso bili skladni, kajti Italijani niso upoštevali slovenske etnične meje ob Soči. Meščanska revolucija je v tem času tudi prispevala k asimilaciji Slovencev v mestih, kar je bila najprej posledica poselitve kmečkega prebivalstva v mestu. V času restavracije in absolutizma je Giuseppe Mazzini postal zelo pomemben za italijanska svobodna gibanja, tako kot tudi mesto Trst, ki je doživelo gospodarsko rast, zahvaljujoč se statusu svobodnega pristanišča v letu 1719. Poleg gospodarskega razmaha in rasti prebivalstva so se meščani vse bolj zavedali pomembne vloge svojega mesta kot povezovalnega člana med morjem in zaledjem. Pojavljati se je začel občutek pripadnosti dvema ljudstvom mesta Trsta, in sicer italijanskemu na eni strani in slovenskemu na drugi. Območje, ki ga v

diplomskem delu obravnavamo, se je imenovalo Avstrijsko-Ilirsko Primorje in je bilo razdeljeno na tri avtonomne dežele: Goriška kresija, Trst in Istra, vendar so vse tri imele en urad cesarsko-kraljeve vlade s sedežem v Trstu. Rast mesta je potem posledično povzročila, da so se prejšnja nacionalistična gibanja pomirila. Oblikoval se je nov bogati meščanski sloj iz različnih narodnosti, kot so Slovenci, Judje, Nemci, Italijani, Grki, Srbi in Armenci. Stare bogate patricijske družine so v političnem dogajanju postajale manj pomembne. Načrt avstrijske vlade, ki je predvideval Trst kot gospodarsko središče, ki lahko predstavlja konkurenco tudi za druga evropska tržišča, je vplival na gospodarstvo v zaledju. Tam so bivali predvsem Slovenci in so tudi oni imeli veliko korist od razvijajočega se mesta. Velika potreba po delovni sili je povzročila naselitev veliko ljudi, ki so prišli tudi iz oddaljenih krajev, tako so leta 1850 v Trstu našteali 117.000 prebivalcev, kar pomeni, da se je mesto v izredno kratkem času štirikrat povečalo, kajti v času francoske okupacije je bilo tod le 25.000 prebivalcev. Priseljenci so bili trgovski podjetneži, ki so želeli obogateti v čim krajšem času, in delavci ali obrtniki iz okolice. Posledice demagoških postopkov v mestu so bile nezanemarljive tudi na jezikovnem področju. V Trstu je bilo slišati tri jezike: italijanščino z beneškim narečjem, slovenščino in nemščino, ki je bila uradni in poslovni jezik. Priseljenci iz tržaške okolice so bili Slovenci, ki so bili še vedno povezani z mestom in so tudi predstavljali edino avtohtono prebivalstvo v tržaški okolici, deloma pa tudi znotraj mesta. Predvsem za Slovence, ki so se torej naselili prav v mestu, velja, da se jih je mnogo asimiliralo in posledično tudi izgubilo svoje slovenske korenine. Poleg tega je še treba poudariti, da močna rast tržaškega prebivalstva temelji na stalnem priseljevanju Slovencev (prim.: Gombač 1996: 21ff).

Ko so Slovenci med revolucijo leta 1848 zahtevali več enotnosti po načrtu *Zedinjene Slovenije*, je bila to za avstrijsko vlado delikatna zadeva, za Italijane pa je pomenilo nevarnost pri razdelitvi moči, tako da lahko leto 1848 določimo kot začetek narodnega spora. Demografska situacija je bila v Primorju leta 1846 takšna: V Trstu je prevladalo italijansko prebivalstvo s 43.940 ljudmi, kar je bilo 54,72 %. 31,55 % (25.300) je bilo Slovencev, poleg njih še 8000 Nemcev in 3060 Judov. Delež Slovencev v Trstu je bil 50 %, drugih 50 % pa je bilo v okolici, kjer so živeli skoraj izključno Slovenci. Prav tako velja za druga primorska mesta. Kljub velikemu deležu slovenskega prebivalstva v Trstu, so bili v javnih službah predvsem ljudje, katerih materni jezik je bila italijanščina ali nemščina. Zato slovenščina ni bila v rabi kot uradni jezik. Tudi nemška šola Marije Terezije ni nič spremenila v prid slovenskega jezika. Slovenci so močno občutili posledice revolucije leta

1848 , kajti italijanski načrti v zvezi z zedinjenostjo so zadevali tudi Primorje, Istro, Dalmacijo in Trst, zaradi česar so se začeli tudi Slovenci politično in kulturno organizirati. Kot posledico te organizacije je treba omeniti izdajo prvega *Slavijanskega društva* in otvoritev prve slovenske čitalnice (prim.: Gombač 1996: 29ff).

Po krimski vojni, in s tem povezanim porazom Avstrije, je Italija pod prvim kraljem *Emanuelom II. Savojskim* dobila Benečijo. Edino območje z italijanskim prebivalstvom, ki je ostalo pod Avstrijo, je bilo Goriško-Gradiško v Furlaniji in Tridentu. Beneško Slovenijo so tudi prigovarjali italijanskemu kraljestvu. V tem času se je spor med Slovenci in Italijo spet zaostрил predvsem v Trstu. Ko se je okoličanski bataljon, ki je bil pod slovenskim vodjo, spopadel z italijanskimi nacionalisti, je mestni statut prepovedal slovenščino *na ravni uporabe jezika v javnosti*, kar je bil začetek nenaklonjenosti slovenskemu jeziku. Potem se je takšna gibanja širila tudi na državne in lokalne uprave (prim.: Gombač 1996: 33ff).

Z izgradnjo železniške proge Dunaj-Trst se je mesto Trst iz gospodarskega središča oblikovalo v mesto s težiščem na zavarovalništvu in špediciji. Trgovske poti so šle predvsem na sever in vzhod. Promet proti zahodu je bil zelo omejen, zaradi česar je tudi tržaško pristanišče veljalo kot avstrijsko. Zaradi slovanskega zaledja mesta Trst, od koder se je priselilo veliko Slovencev, je rasel tudi delež slovenskega tržaškega prebivalstva, kot kažejo naslednje številke. V letu 1910 je v Trstu bivalo 190.913 ljudi, od teh je bilo 118.959 Italijanov, 59.913 Slovencev in 12.635 drugih. Poleg teh pa še 38.597 tujcev, od katerih jih je bilo največ iz italijanskega kraljestva. V monarhičnih mestih je potekala asimilacija prebivalstva, saj v Trsta ni bilo šolanja v slovenščini, uradna jezika sta bila italijanščina in nemščina ter na sploh je bila zaznati nenaklonjenost slovanskemu narodu. Za Trst je to pomenilo splošno italijanizacijo mesta, tako kot je bilo na Dunaju s Čehi, le da Slovenci niso imeli svoje državne zgodovine, kar se je pokazalo pri formiranju narodne identitete. Italijanizacija je bila tudi cilj iredentistov, ki so bili predvsem v gospodarski eliti. Ta je imela korist v neenakostih na nacionalni in socialni ravni, kar je podpirala tudi avstrijska nedemokratska volilna ureditev. Italijanska liberalna oligarhija se je na koncu 19. stoletja posvečala antiavstrijski in iredentistični poziciji, saj so jim bile demokratične politične spremembe - in s tem povezana pravica do soodločanja Slovencev - trn v peti. Odnosi med Slovenci in Italijani so torej bili slabi. Glavni problem je bilo vprašanje jezika, ker je ločeval prebivalstvo, ki je že od nekdaj živelo skupaj v isti pokrajini. Pri tem vprašanju sta se obe strani zavedali pomembne vloge javnih šol, od katerih ni bilo nobene

slovenske, čeprav je bilo v Gorici in Trstu 60.000 Slovencev. Ampak ne samo tam, tudi v Istri, kjer je bil delež slovanskega prebivalstva večji, so bili ljudje prizadeti zaradi take politike. Posledično je v 19. stoletju v Istri prevladal analfabetizem. Prav tako v pokrajinskih upravah ni bilo dovoljeno govoriti slovensko, čeprav je zakonodaja to pravzaprav dovoljevala. Zakonodaje, ki bi zagotovile enakopravnost jezikov v Avstriji, so torej teoretično obstajale, a italijansko vodstvo ravno tega, kar je avstrijska oblast dovolila, ni upoštevalo, (prim.: Gombač 1996: 34ff).

3.8 Prva svetovna vojna

V času prve svetovne vojne, ki je bila zaznamovana s ksenofobijo in spori med Italijani in Slovenci, so se Tržačani predajali propagandi iredentistov, ki so bili naklonjeni ekspanzijskim načrtom Italijanskega kraljestva. Gospodarska moč mesta Trst je bila silno vezana na Avstrijo in tudi odvisna od nje, vseeno pa je prevladala želja tržaške elite zapustiti monarhijo. Italija se je med vojno izrekla za nevtralno državo in je s tem izkoriščala vojno za načrt uresničevanja ozemeljskih zahtev do Snežnika in Triglava. Avstrija je Italiji ponudila področja, ki so bila zanjo zanimiva, da bi šla skupaj z Avstrijo v vojno, a Italija se je povezala z antantnimi silami, ker bi po njihovi zmagi dobila Trst, Avstrijsko Primorje, Istro, kvarnerske in dalmatinske otoke, osrednjo Dalmacijo in Južno Tirolsko in s tem uresničila savojske sanje o oblasti nad jadranskim morjem. Leta 1915 je izbruhnila vojna med Italijo in Avstrijo in v letu 1916 so Italijani osvojili Beneško Slovenijo z Gorico. Eno leto kasneje so se Italijani spet umaknili in področje je bilo pod Avstrijo. Ko so se zavedali, da se londonski pakt, ki je predvideval zgoraj omenjeno razdelitev v korist Italije, ne da uresničiti, je italijanska država spremenila strategijo. Zavzemala se je za jugoslovanske enote, ki so se še vojskovale na avstrijski strani in jih z *rimskim paktom* pridobila za skupen boj proti Avstriji. Italijani so razglasili, da v Rimu sklenjena pogodba zagotavlja, da nastaja nova jugoslovanska država in da ne bodo osvojili neitalijanskega ozemlja. Prebegle Jugoslovane so potem kot vojne ujetnike internirali in veliko jih je potem tudi umrlo (Gombač 1996: 44ff).

S porazom Avstro-Ogrske in koncem vojne je bila leta 1918 proglašena Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev. Nekdanje slovanske dežele avstrijske monarhije so torej bile združene s Srbijo. Italijanska vojska je zasedla mesto Trst in s tem uničila prizadevanja po samostojnosti. Poleg tega se niso držali obljub *rimskega pakta*, se pravi upoštevanja slovenskih nacionalnih pravic in zahtev glede delitve etničnega ozemlja med Jugoslavijo in Italijo. Nekdanje Avstrijsko Primorje, kjer je bilo več kot 500.000 slovanskih prebivalcev,

je torej zasedla Italija. Podobno stanje je bilo tudi po določitvi Rapalske meje. Poleg zatiranja slovenstva, kar je bil namen italijanske vlade, sta tudi Primorje in Julijska Benečija doživeli gospodarski poraz (prim.: Gombač 59ff).

3.9 Fašizem

To, kar se je dogajalo že prej, se je pod fašistično oblastjo še okrepilo. Fašistična nasilna dejanja so se začela v Trstu leta 1920 s požigom *Narodnega doma* in se od tam širila po celi pokrajini. Žrtve nasilnih napadov so bile tudi druge slovenske institucije, kot so Narodna domova v Pulju in Trstu, tiskarna časopisov *Delo* in *Il Lavoratore* (Delavec), tiskarna *Edinost* ter Slovincem naklonjene komunistične ustanove. Poleg tega pa je bilo prizadeto tudi civilno prebivalstvo slovenskih vasi v okolici Trsta. Ko so fašisti leta 1922 prevzeli oblast, se je situacija za Slovence še zaostila, ker so fašisti nadaljevali z italijanizacijo in raznarodovanjem Slovencev. Močno so vplivali na rast slovenskega prebivalstva. Zaprli so slovenske šole in ovirali gospodarstvo ter jih želeli izseliti v Jugoslavijo in druge dežele. Vsa ta dejanja so temeljila na programu *etične bonifikacije*, kot je temu rekel Mussolini. Slovanska krajevna imena so spremenili v italijanska in tudi prepovedali njihovo rabo tako v javnosti kot tudi v leposlovju. Prav tako je bila prepovedana splošna raba slovenskega jezika, tako da so odstranili vse slovenske table in tudi več kot 500.000 oseb je moralo spremeniti slovensko ime in priimek. Fašistični teror se je širil tudi na cerkev, kjer so prav tako prepovedali slovenščino in starocerkveno liturgijo ter izgnali ali internirali slovenske duhovnike. Tudi intelektualno raven, ki je imela pomembno vlogo pri narodni zavesti Slovencev, so uničili fašisti. Pesniki, pisatelji in drugi so hote in nehote pobegnili v Jugoslavijo. Tudi slovenski kmetje so bili prizadeti, izgubili so polja, domove in živino. Zaradi omenjenih ukrepov proti Slovincem se jih je veliko izseljevalo, kar je bilo tudi ves čas dovoljeno in pravzaprav celo dobrodošlo. Režim je namesto Slovencev naselil prebivalce iz južne Italije in tako sta Beneška Slovenija in Trst vse bolj izgubljala prvotni značaj. Kmalu se je oblikovala odporiška organizacija *TIGR*, ki je reagirala s terorizmom na fašistične ustanove, na kar je italijanska država odgovorila s trdimi kaznimi. Leta 1941 je Italija okupirala tako imenovano Ljubljansko pokrajino s 330.000 prebivalci in tako nadaljevala z zatiranjem Slovencev. Takrat se je oblikovala *Osvobodilna fronta* (OF), ki je bila protiokupacijska ustanova in se je torej borila proti okupatorjem in se zavzemala za narodno osvoboditev. Upor nasprotnikov italijanske zasedbe je bil velik, a vseeno so nekateri sprejeli usodo, kajti Nemci so vzbujali še več strahu. Predvsem v Ljubljani je bil upor OF zelo močan, zato je tudi italijansko

vodstvo prav tako močno ukrepalo. Italijani so zgradili bunkerje in bodečo žico okrog mesta ter lovili upornike, ki so jih potem deportirali v koncentracijska taborišča. Poleg tega pa se je okupacijska oblast bojevala še proti partizanskemu gibanju, ki je štelo 5000 moških. V času italijanske ofenzive leta 1942 se je zgodilo veliko okrutnosti proti civilistom in italijanska vojska je kršila tudi mednarodno vojno pravo. Po kapitulaciji so se Italijani vrnili v Italijo, nekateri pa so se tudi priključili partizanom v boju proti Nemcem (prim.: Gombač 1996: 68ff).

Slika 2: Požig narodnega doma. http://de.wikipedia.org/wiki/Narodni_dom (02.07.2012)

3.10 TIGR in fašisti

Cilj fašistov je bil ukiniti celo slovensko organizacijsko ravnino (*distruzione della realtà associativa slovena a tutti i livelli.*) Začeli so z ukinitvijo slovenskih bank in političnega društva *Edinost*, ki ga je predstavila Slovenska narodna stranka oziroma *Partito nazionale sloveno*. Šolska reforma Giovannija Gentila je leta 1923 zaznamovala konec slovenskega pouka, saj so ukinili predmet slovenščine in zaprli slovenske šole. Protislovenska Mussolinijeva politika je posegla tudi v cerkev in slovenskega škofa nadomestila z italijanskim, s čimer je sprožila konec slovenskih katekizmov in bogoslužnih tradicij v slovenskem in tudi hrvaškem jeziku. Fašizem ni predvideval izkoreniniti slovanskega prebivalstva, ampak ukiniti slovensko društvo.

»[...]vuole piuttosto cancellarne la presenza dalle forme della vita associata.« (Valdevit 2004: 25)

Namen je bil, da Slovenci množično izginejo in da se slovenski problem omeji na kmečko raven, kakor je že bilo v času iredentizma oziroma pred vojno. Izključitev organizacijskih struktur in institucionalnih redov - kot je šola - je prizadelo Slovence v Furlaniji-Juljski pokrajini, vendar so se skušali upirati na neviden način, se pravi znotraj družin. Zaradi izključitev iz šol so slovenske otroke poučevali doma, da bi jim posredovali jezik in kulturo. Leta 1929 so ustanovili odporniško gibanje z imenom TIGR - ki je kratica naslednjih toponimov: Trst – Istra – Gorica – Reka , ki se je predstavljalo kot teroristično gibanje.

»Ci atterremo strettamente ai metodi insurrezionali che sono sempre stati usati dalle masse proletarie.« (Valdevit 2004: 27)

Skupina je povzročila 99 nasilnih dejanj, ampak je bila tudi v sporu s tistimi iz pasivnega odpora. Leta 1930 je fašistični režim po napadu na fašistični monument in sedež fašističnega časnika *Il Popolo di Trieste* štiri osebe obsodil na smrt. Skupina TIGR je odgovorila z vprašanjem, ali je bil to iredentizem?. Valdevit govori o iredentizmu brez domovine, ki je prav tako nevaren kot fašistični interesi.

»Ma è più l'irredentismo senza patria; è non sentirsi cittadino dello stato senza però andare a cercare la cittadinanza in un altro, e ciò lo rende meno minaccioso agli occhi del fascismo.«(Valdevit 2004: 27)

Takrat se je jugoslovanska država zavzela za manjšino in obsodila njeno preganjanje in leta 1937 je dosegla tudi dopuščanje nekaterih slovenskih aktivnosti in celo izhajanje jugoslovanskega časopisa. Socialistična ideologija multietične države pa ni prikazovala domovine, v kateri je iredentizem iskal revolucijo, kajti Jugoslavija je bila prav tako avtoritarni režim. Komunistična stranka ni podprla nasilnih dejanj TIGRA, ampak je v tem videla učinkovito možnost za revolucijo, pod pogojem, da se združijo proletariat in kmetske množice. Socialna podlaga obeh je bila drugačna in tudi med vojno in partizansko gverilo je bil na eni strani razredni boj, se pravi proletariat proti meščanstvu, in na drugi strani napad podeželja na mesto. Skratka, bili so različni interesi in TIGR je ubral pot *Osvobodilne fronte* (OF) pod slovensko komunistično stranko (prim.: Valdevit 2004: 10ff).

3.11 Po drugi svetovni vojni

Po koncu druge svetovne vojne je jugoslovanska vojska zavzela primorsko območje in Beneško Slovenijo in začela boj za Trst, ki ga sta želeli tako Jugoslavija kot tudi Italija. *Osvobodilna fronta* (OF), h kateri so pristopili tudi nekateri Italijani, se je najprej zavzemala za priključitev mesta k Jugoslaviji, potem pa za neodvisnost. Na drugi strani pa je *Comitato di liberazione nazionale* CLN (Narodnoosvobodilni odbor) želel določiti italijansko mejo po načrtu, ki je bil sklenjen leta 1920 v Rapallu. V Trstu je po umiku Nemcev vladala jugoslovanska vojska, potem pa civilna oblast. Tudi po koncu vojne in padcu fašističnega režima so bili odnosi med Italijani in Slovenci še vedno slabi. Medtem ko so se predvsem Slovenci veselili zedinjenosti, so bili drugi nenaklonjeni »slavokomunistični« vladni. V tem času je jugoslovansko vodstvo tudi odgnalo in kaznovalo odgovorne za zločine in vse, ki so pri tem kakor koli sodelovali. Takrat so se zgodili tudi tragični dogodki, ki jih poznamo v zvezi s kraškimi jami, ki se imenujejo fojbe. Se pravi tudi po vojni je vladalo sovraštvo med ljudstvom. Vprašanje o krivdi je po vojni postalo politično vprašanje, zaradi česar je tudi težko določiti natančno število žrtev. Junija 1945 so partizanske enote po pritisku zahodnih zaveznikov Trst in okolico zapustile prek Morganove črte. Območje od Gorice do Reke in Pulja je bilo razdeljeno v dve coni. Cona A je bila pod angloameriškim vodstvom, cona pa je B pripadala jugoslovanski oblasti. Ta območja je delila t. i. Morganova črta. V primeru Trsta, niso se ujemale razmejitve z zasedbo posameznega območja, temveč v skladu s političnimi ambicijami zahodnih zaveznikov. Ti so bili nenaklonjeni predvsem komunističnemu Trstu, saj je mesto veljalo kot križišče Evrope, zato so želeli preprečiti, da bi se sovjetsko vplivno področje širilo na Jadransko morje. Po beograjskem in devinskem sporazumu so torej na novo določili mejo, po kateri je Italija dobila Kanalsko dolino, Beneško Slovenijo in Rezijo, ki so etično predvsem slovenska območja. Jugoslavija pa je dobila Zadrsko provinco, zaradi česar Gombač sklepa naslednje:

»Slovenija je s svojim etičnim ozemljem vsaj do neke mere plačevala ceno reševanja hrvaških ozemeljskih problemov.« (Gombač 1996: 101)

Tudi pod zavezniško oblastjo je bilo močno čutiti nacionalizem, zaradi pomanjkanja objektivnosti s strani zaveznikov pa je defašizacija potekala zelo počasi. Veliko bivših fašistov je vstopilo v stranko Krščanske demokracije oziroma *Democrazia cristiana*, ki je bila na strani zaveznikov in je bila deležna podpore iz Rima. Leta 1947 so zavezniki ustanovili Svobodno tržaško ozemlje (STO), ki je obsegalo cono A in bilo pod njihovim

vodstvom, ter jugoslovansko cono B. Meja se je torej premaknila proti zahodu s priključitvijo Zadra in Reke in delov provinc Pulj, Gorica in Trst. Mesta Trst, Koper, Buje z zaledjem in nekaterimi občinami pa so bili del *Svobodnega tržaškega ozemlja*. Po sklenitvi pariške mirovne pogodbe se je prebivalstvo lahko odločilo za italijansko ali jugoslovansko državljanstvo. Prebivalci iz območij, ki jih je dobila Jugoslavija po letu 1947, torej Reke in Pulja, ki so želeli italijansko državljanstvo, so se morali preseliti v Italijo. Zaradi izoliranega položaja STO je prišlo do hude gospodarske krize in po vpeljavi Marshallovega plana je veliko ljudi, predvsem delavcev, emigriralo v Avstralijo. V Trst pa je prišlo veliko Istranov, ki so se odločili za italijansko državljanstvo in so imeli dobre možnosti zaposlovanja. To dejstvo je spet vplivalo na nekatere Tržačane, ki so zapustili mesto in se izselili v Avstralijo. Položaj Slovencev v Italiji se ni izboljšal predvsem v goriški pokrajini. Nova italijanska oblast se ni distancirala od fašističnih krivic, storjenih proti Slovincem, in jim ni nič povrnila. Italija je torej kršila tudi mirovne pogodbe in v Gorici je spet prišlo do nasilja proti slovenskim ustanovam. Položaj v STO se je spet zaostрил, ko so Italijani okrepili vojaške čete v okolici cone A, Tito pa je prav tako grozil z vkorakanjem v cono A. (prim.: Gombač 1996: 95ff)

S podpisom londonskega memoranduma zavezniških držav so STO razdelili med Italijo in Jugoslavijo. Trst s svojimi 50.000 Slovenci je tako prišel pod italijansko vodstvo. Londonski memorandum naj bi končno rešil težave in prispeval k miru in boljšim odnosom med narodoma na tem območju. Čeprav je italijanska oblast že imela izkušnje na področju manjšinske politike, in sicer na Južnem Tirolskem in v Aosti, pa Slovincem niso nudili dovolj zaščite. V Beneški Sloveniji sploh niso imeli nobenih manjšinskih pravic. Situacija v Gorici je bila najboljša, slovenščina je bila uradni jezik, imeli so slovenske šole in časnike. Tako se je v goriški pokrajini razvijalo bogato slovensko družbeno življenje. Tudi v Trstu se je situacija za manjšino izboljšala, prvi zakon o slovenskem šolstvu v Italiji pa so Italijani razglasili leta 1961. Prej je še treba omeniti, da je bilo Slovincem še vedno prepovedano uporabljati slovenska krstna imena in raba slovenščine je bila zelo omejena. V tem času po memorandumu so ustanovili *Slovensko kulturno gospodarsko zvezo* (SKGZ), ki je bila pomembna ustanova za slovensko manjšino na celem območju. Londonski memorandum, ki je predvideval razpustitev *Svobodnega tržaškega ozemlja*, je dal prebivalcem spet možnost izbire državljanstva. Tako so se s suverenostjo iz prejšnjih con A in B spet preselili številni ljudje. V obdobju od 1945 do 1958 se je iz Kopra izselila polovica prebivalstva, večinoma Italijanov. Na današnjih istrskih občinah (Koper, Izola,

Piran) je jugoslovanska oblast z agrarno reformo podržavila 3000 ha ozemlja, od tega je bilo polovico italijanskih posesti, tako da je Jugoslavija tudi Italijanom odvzela ozemlje. To je potem vodilo tudi do pogajanj in sklenitve različnih pogodb in sporazumov med državama, ki so urejali odškodnine obeh držav. Tako je Jugoslavija Italiji plačala 72 milijonov ameriških dolarjev odškodnine za posesti italijanskega prebivalstva, Italija pa je plačala 125 milijonov ameriških dolarjev za vojne reparacije, kakor je predvidevala mirovna pogodba. S podpisom *Osimskega sporazuma* leta 1975 so želeli stabilizirati lego na tem območju, da bo končno omogočeno sožitje brez konfliktov med državama. S sporazumom so urejali mejo, gospodarsko sodelovanje in mešano industrijo na Krasu. Glede vprašanja o slovenski manjšini v Italiji pa niso mogli doseči soglasja, čeprav je *Osimski sporazum* predvideval tudi to. Posebna komisija italijanske vlade, sestavljena iz članov obeh narodov, naj bi rešila to vprašanje, vendar zaman. V osemdesetih letih je potem zadeva postala notranjepolitična in Slovenci so najprej ostali brez napisanih normativnih pravic na državni ravni. Italijanska država jim je financirala osnovno in srednjo šolo na Tržaškem in Goriškem, gledališče, radio in kulturo, kar pa ni bilo vse, kar je predvideval *Osimski sporazum* in tudi Slovenci sami. Njihove zahteve se niso spreminjale, ostajale so vedno iste pravice, ki naj bi bile tudi zasidrane s parlamentarnim zakonom in veljavne za celo pokrajino (prim.: Gombač 1996: 120ff):

- *pravica do uporabe materinščine v odnosih z javnostjo*
- *pravica do izobrazbe v lastnem jeziku na vsem deželnem ozemlju Furlanije-Julijske krajine*
- *pravica do razvijanja lastne kulture, telesne kulture in znanosti*
- *pravica do soustvarjanja urbanistične in infrastrukturne politike na lastnem etničnem teritoriju.* (Gombač 1996: 142)

3.12 Trst

Naslednje poglavje je namenjeno zgodovini mesta Trsta, saj je imelo pomembno vlogo za Slovence, tako na kulturni kot na politični ravni. Na začetku 19. stoletja so se družbene razmere v Trstu spremenile. Marija Terezija in Josef II. sta s pomočjo številnih reform spremenila družbeni red v mestu. Patricijskemu sloju je sledilo meščanstvo, ki je kmalu doseglo veliko gospodarsko moč. Tržaško meščanstvo se je zavedalo pomembne vloge za monarhijo, kajti mesto je že prehitelo Benetke kot jadransko stičišče. Razen tega je

gospodarsko in tudi politično stanje okrepil v času Napoleonove zasedbe in ilirskih provinc. Ko je na Dunaju vladal absolutistični in centralistični Metternich, je tržaško meščanstvo zahtevalo več samoupravljanja. Poleg naraščajočega vpliva meščanstva se je oblikoval tudi srednji sloj, ki je imel pomembno vlogo na jezikovni in intelektualni ravni v etnično mešanem mestu. Kmalu se je razvilo beneško narečje, ki je bil jezik mornarjev in trgovcev in je izpodrival furlanščino. Po letu 1848 sta srednji sloj in proletariat postajala bolj naklonjena italijanskemu kraljestvu in ideji o narodnem združenju. Poleg krivičnega volilnega prava v korist liberalno-nacionalne elite je bil tudi politično razdeljeni srednji sloj vzrok za spor med porajajočimi se ljudstvi. Slovenci so se v družbi dobro uveljavljali in so imeli prednost v javnem sektorju, zato ker so bili večjezični in so se konec koncev bolje organizirali ter imeli prednost v svoji homogenosti. Liberalci so posledično začeli povzročati nemir med srednjim slojem. Po zahtevi Slovencev za več pravic se je oblikoval nacionalizem in kot posledica politika njihove asimilacije, ki je dosegla vrhunec v času fašizma. Politika asimilacije je bila v okviru šolstva, zaposlovanja, javnega sektorja in izključevanja iz družbe, kjer je imelo posebno vlogo tržaško narečje kot znak pripadnosti. Slovenske delavske sile in kapital, ki so prišli v mesto, so ogrožali položaj tržaške oligarhije kot monopola. To se je zrcalilo tudi na političnem področju, saj so socialdemokrati, in z njimi tudi Slovenci, imeli več moči in stranka, ki je izdala časopis *Il lavoratore* (Delavec), je postala resna konkurenca za liberalce. Socialdemokrati so bili za ohranitev stanja, v katerem je bilo mesto pod Avstrijo. Njihovi zagovorniki so bili sedaj tudi v italijanskem meščanskem sloju. Socialna demokratska stranka je imela tudi dva slovenska kandidata v občinskem svetu, in sicer z namenom pokazati, da je Trst prav tako slovensko kot italijansko mesto. Potemtakem so bili njihovi pripadniki tudi Slovenci iz višjih slojev. Lahko rečemo, da se je zbor oziroma boj proti slovenstvu dogajal od leta 1868 dalje, in sicer z razpravljanjem o šolstvu, do ustanovitve protislovenskih strank ter asimiliranja in zaničevanja slovenske kulture. S tem so nacional-liberalci postajali nenaklonjeni tudi Dunaju, kajti avstrijskemu vodstvu so očitali, da so zaradi naselitve Slovencev in nemškega kapitala ter splošne volilne pravice ogrožali njihov položaj (prim.: Gombač 2002: 47ff).

Po prvi svetovni vojni je Trst postal glavno mesto italijanske Beneško-Julijske pokrajine *Venezia-Giulia*. Imenoval jo je *Graziadio Isaia Ascoli*, ki je hotel poudariti rimljanske prvine pokrajine, kar je po Gombaču nepravilno, saj je bilo območje tako imenovanih *Giulianov* vedno etično mešano. Tržaško gospodarstvo je po vojni doživelo velik poraz,

kajti ni bilo več povezano z avstrijskim zaledjem in ni dobivalo podpore avstrijske države. Za Italijo Trst ni imel takšne pomembne vloge, kakršno je imel za monarhijo, saj je zdaj predstavljal le središče oddaljene obmejne province in italijanska država ni imela finančnih sredstev, da bi oživila tržaško gospodarstvo. Vse te razmere ter močna prisotnost italijanske vojske so bili vzroki za to, da se je nacionalizem v mestu zelo hitro preoblikoval v fašizem. O fašističnem terorju proti Slovincem, ki se je začel s požigom *Narodnega doma* leta 1920 smo že pisali. Težave mesta so bile po vojni dvoje. Poleg zgoraj omenjenih gospodarskih težav je rasla tudi nacionalna zavest tržaških ljudstev. Italijanska država te težave ni bila zmožna rešiti, niti je ni želela, kajti Italijani so v 19. stoletju ravno ukinili vse avtonomije. Cilj nove oblasti je bila centralistična in homogena država. Predvsem v Trstu so se fašistične ideje mogle utrjevati v meščanskem prebivalstvu. Politika proti Slovincem in izjave iredentistov so postale zdaj legalne in fašizem se je infiltriral v gospodarstvo, izobrazbo in kulturo, z namenom širiti svoje ideje. Pomembno vlogo pri širitvi fašističnih idej je imel tudi časopis *Il piccolo*, ki je objavil propagande proti Slovincem. V tem času so popisali 100.000–150.000 Slovencev, ki so bežali v Jugoslavijo. Gospodarski poraz se je nadaljeval tudi v času fašizma, kajti kapital se je premaknil v druga italijanska finančna središča, kot je na primer Milano. Poleg tega je pod fašizmom trpela tudi kultura, kajti mesto je mednarodni značaj iz časov pred prvo svetovno vojno izgubilo tudi na literarnem področju (prim.: Gombač 2002: 113ff).

O dogajanju po drugi svetovni vojni smo že zgoraj natančno pisali. Situacija je bila za tržaško prebivalstvo tudi po drugi svetovni vojni zelo težka. Vse, kar je naredilo iz Trsta cvetoče mesto, je bilo prizadeto od poraza. Z industrijo in gospodarstvom je obubožalo tudi prebivalstvo. Poleg tega se je demografska slika mesta zelo spremenila, saj se je veliko izobražencev odselilo in prišlo je revno kmečko prebivalstvo iz Istre. Konec koncev so se morali Tržačani bojevati proti brezposelnosti in revščini, kar je sčasoma zbujalo nezadovoljstvo. S koncem vojne in fašizma pa iz glav ljudi ni izginila njegova miselna dediščina. Desničarji oziroma neofašisti so izkoristili napeto držo Tržačanov in jih tako s svojo propagando podpihovali proti Slovincem in komunizmu v Jugoslaviji. Namesto konsenza med narodom je prišlo do očitkov glede krivcev za vojne zločine, tako da so bili na eni strani partizani in njihovo krvavo maščevanje v zvezi s fojbami ter na drugi strani neobsojanje nacističnih kolaborantov in fašističnih zločincev. V šestdesetih letih je italijanska pokrajina *Friuli-Venezia Giulia* z glavnim mestom Trstom postala avtonomna. Tudi takrat si je Rim prizadeval, da bi se Trst mogel odcepiti od Italije, zaradi česar je bil

avtonomni status pokrajine za oblast trn v peti. Mesto Trst in pokrajino so torej leta 1954 spet priključili italijanski državi. V času zadnje vojne, med letoma 1943 in 1945, je bila cela pokrajina del nemškega Reicha. Po letu 1945 je bila v Trstu jugoslovanska vojska in prevzela oblast, potem pa je cona A prešla pod zahodne zaveznike. 15. septembra 1947 so ustanovili *Svobodno tržaško ozemlje* s conama A in B in ga leta 1954 z londonskim memorandumom spet priključili Italiji (prim.: Gombač 2002: 160ff).

3.13 Situacija danes

3.13.1 Zaščita slovenske manjšine od dobe po drugi svetovni vojni do danes

V sedemdesetih letih so v Trstu začeli popisovati zgodovino mesta in veliko znanstvenih časopisov se je lotilo te tematike. Zaznati je bilo tudi mednarodno sodelovanje med italijansko in slovensko univerzo, ustanovili pa so številne znanstvene ustanove z namenom, da bi to področje še naprej raziskovali (prim.: Gombač 2002: 195ff).

Po drugi svetovni vojni sta mogli Francija in Jugoslavija z domovino združiti nekaj italijanskih območij, kjer so živela njuna ljudstva. Kljub temu pa je pri Italiji ostalo nekaj območij z znatno manjšim deležem italijanskega prebivalstva. Ta območja, se pravi Južna Tirolska z Nemci in Aosta s Francozi, so zaznamovali s pravico o varstvu manjšin. Trst je bil v *Svobodnem tržaškem ozemlju* in je imel teoretično tudi manjšinske pravice. Slovenci v drugih območjih so bili brez manjšinskih pravic. Tudi v Trstu pa so še veljale diskriminacijske pravice iz časa fašizma. Tako je bila prepovedana raba slovenščine in ni bilo nobenih dvojezičnih napisov, kot naj bi predvidevale pravice iz londonskega memoranduma. Tudi na finančnem področju ni bilo plačil reparacij ali povrnitev zaseženega denarja. Mirovna konferenca je, kot sem že omenil, dovolila, da so ljudje lahko izbrali med Italijo in Jugoslavijo. Veliko Slovencev in Hrvatov se je torej izselilo v Jugoslavijo, na drugi strani pa se je veliko Italijanov preselilo v Italijo. Z delitvijo *Svobodnega tržaškega ozemlja* sta obe državi predvidevali zaščito manjšin s pravicami. Italijanska država jih kljub temu ni vedno spoštovala, tako da spor ni bil rešen in je prišlo do asimilacije slovenskega prebivalstva. Slovensko manjšino so delili na tri dele: na Beneško Slovenijo, Goriško pokrajino in Tržaško pokrajino. V Beneški Sloveniji je imela manjšina najmanj pravic, čeprav je bila tam tretjina slovenskega prebivalstva. Predvsem v tej pokrajini se je začela asimilacija v šolah. Poleg tega pa se je veliko ljudi izselilo tudi zaradi slabe gospodarske situacije v tej pokrajini. V Goriški pokrajini je bila ta situacija boljša, kajti tam so dovolili slovenščino v šolah, časopise in tudi nekaj dvojezičnih

krajevnih tabel. Poleg tega pa je imela manjšina tudi enakost v upravi. Tudi na tržaškem so imeli Slovenci nekaj pravic, kot na primer šolanje v slovenščini, deloma pa so slovenščino najprej dovolili tudi v upravi, kar pa se je po koncu STO spet spremenilo. Vse to je bilo mogoče zaradi odredbe *Allied Military Governmenta* (AMG), ki ji je bilo STO podrejeno. Leta 1955 je bila sklenjena Videmska pogodba, ki je v času hladne vojne uredila čezmejni prehod. Situacija se je izboljšala in prebivalstvo se je zavedalo dejstva, da živijo v skladu z mejo, vendar se Jugoslavija ni zavzela za slovensko manjšino, obratno pa je Italija zaščitila istrske Italijane. Raziskava iz let 1961 in 1971 je pokazala, da je bil delež slovenskega prebivalstva le 5,7 %, zaradi česar je italijanska komunistična stranka oblikovala pravni osnutek za zaščito slovenske manjšine. Z Rapalsko pogodbo so morali Slovenci dobiti manjšinske pravice, ki so bile pred drugo svetovno vojno določene za Južno Tirolsko in Aosto. Zadeva je torej postala zunajpolitična, zato so oblikovali delegacijo v obsegu sedemnajstih Italijanov in petih Slovencev, ki naj bi predstavljala manjšino v Rimu v času treh let. Glavni cilji so bili: dvojezičnost, enakost pravic za vse tri dele slovenskih manjšin v Furlaniji-Juljski krajini ter avtonomija v zvezi s šolstvom in gospodarstvom. Po *Osimski pogodbi* je londonski memorandum propadel in vlada je dovolila financiranje slovenskih šol le v Trstu in Gorici ter financiranje gledališča, radijskih in televizijskih programov. Niso pa uresničili zahtev slovenske manjšine, in sicer:

- javno pravico v njihovem jeziku,
- pravico o izobraževanju v slovenskem jeziku,
- pravico o konstituciji in avtonomiji jezika v lokalnih društvih,
- pravico do soodločanja urbane infrastrukture na lastnem ozemlju
- in skupno parlamentarno pravico o zaščiti manjšin v Furlaniji-Juljski krajini.

Ko je leta 1991 Jugoslavija propadla in so ustanovili Republiko Slovenijo s priznanjem Evropske Unije leto kasneje, so poskusili ugotoviti neveljavnost pogodbe iz druge svetovne vojne in *Osimske pogodbe*. Nacionalisti in neofašisti so poskusili hujskati ljudi, ko so objavili slike usmritev Italijanov v Istri (Fojbe). Tudi v letu 1993/94 se je s Silvijem Berlusconiem ponovilo vprašanje o veljavnosti pogodb med Italijo in Jugoslavijo. V letu 2001 so odobrili skupno pravico za zaščito Slovencev, kar je prineslo enakost vseh slovenskih manjšin (prim.: Gombač 2002: 219ff).

Leta 1999 so odobrili italijanski zakon, številke 482/1999, *Norme in materia di tutela delle minoranze linguistiche storiche*, ki pa je izključil Slovence v Videmski pokrajini (prim.: (Czernilofsky 2005: 270).

3.13.2 Zakon 38/2001

Italijanski zakon, številke 38/2001, za zaščito slovenske manjšine v Furlaniji-Juljski krajini. *Norme a tutela della minoranza linguistica slovena della regione Friuli-Venezia Giulia* (Czernilofsky, 2005, v Entgrenzung) je bil zelo pomemben za šolstvo Slovencev v Videmski pokrajini. Dvanajsti člen je namreč predvideval ureditev vprašanja šolstva za slovensko manjšino. Zakon je zagotovil poučevanje jezika že v otroškem vrtcu in ohranitev lokalne kulture in tradicij manjšine.

[...]Nelle scuole materne site nei comuni della provincia di Udine compresi nella tabella di cui all'articolo 4, la programmazione educativa comprenderà anche argomenti relativi alle tradizioni, alla lingua ed alla cultura locali da svolgere anche in lingua slovena, senza nuovi o maggiori oneri a carico del bilancio dello Stato.[...]
(<http://www.skgz.org/ita/zakon38> 19. 6. 2012)

V osnovni šoli je potem učni predmet še zgodovina Slovencev in starši lahko izberejo tudi celotni pouk v slovenščini. V srednji šoli pa ponujajo neobvezne tečaje slovenščine. Izvajanje tega sistema je težko, saj so za to potrebne velike vsote denarja. . Trinajsti člen pa ureja upravljanje manjšinskih šol.

[...]Per la trattazione degli affari riguardanti l'istruzione in lingua slovena, presso l'ufficio scolastico regionale del Friuli-Venezia Giulia è istituito uno speciale ufficio diretto da un dirigente regionale nominato dal Ministro della pubblica istruzione tra il personale dirigenziale dei ruoli dell'amministrazione scolastica centrale e periferica e tra i dirigenti scolastici delle scuole con lingua di insegnamento slovena. Tale ufficio provvede a gestire i ruoli del personale delle scuole e degli istituti con lingua di insegnamento slovena.[...]
(<http://www.skgz.org/ita/zakon38> 19. 6. 2012)

Tudi tukaj lahko vidimo, kako različna so bila določila za šole slovenske manjšine. Medtem ko sta imeli Tržaška in Goriška pokrajina že od leta 1961 državne slovenske šole, so tiste iz Videmske pokrajine priznali šele leta 2001. Italijanska država je vedno zamujala z zaščito slovenske manjšine, medtem ko je velike manjšine na Južnem Tirolskem in v Aosti že dolgo štela, in to na zelo primeren način. V zadnjih letih pa je izboljšanje zadev

zaznati tudi zaradi zakona *Norme regionali per la tutela della minoranza linguistica slovena*, ki poudarja pomembnost slovenskega pouka v šolah (prim.: Hilpold 2009: 154ff).

3.13.3 Slovenska manjšina in slovenščina

Današnja slovenska skupnost predstavlja *Slovenska kulturno-gospodarska zveza (SKGZ)*, ki je bila ustavljena leta 1954 z namenom, da bi združila slovenske organizacije, branila pravice in interese manjšine ter uveljavila lastno identiteto in zgodovinsko dediščino. Družba združuje in ureja dejavnosti številnih slovenskih organizacij, kot so na primer naslednje:

- Slovensko deželno gospodarsko združenje
- Kmečka zveza
- Združenje slovenskih športnih društev v Italiji
- Zveza slovenskih kulturnih društev
- Društvo slovensko gledališče
- Narodna in študijska knjižnica
- Slovenski raziskovalni inštitut
- Glasbena matica
- Primorski dnevnik
- Televizijska agencija Alpe Adria

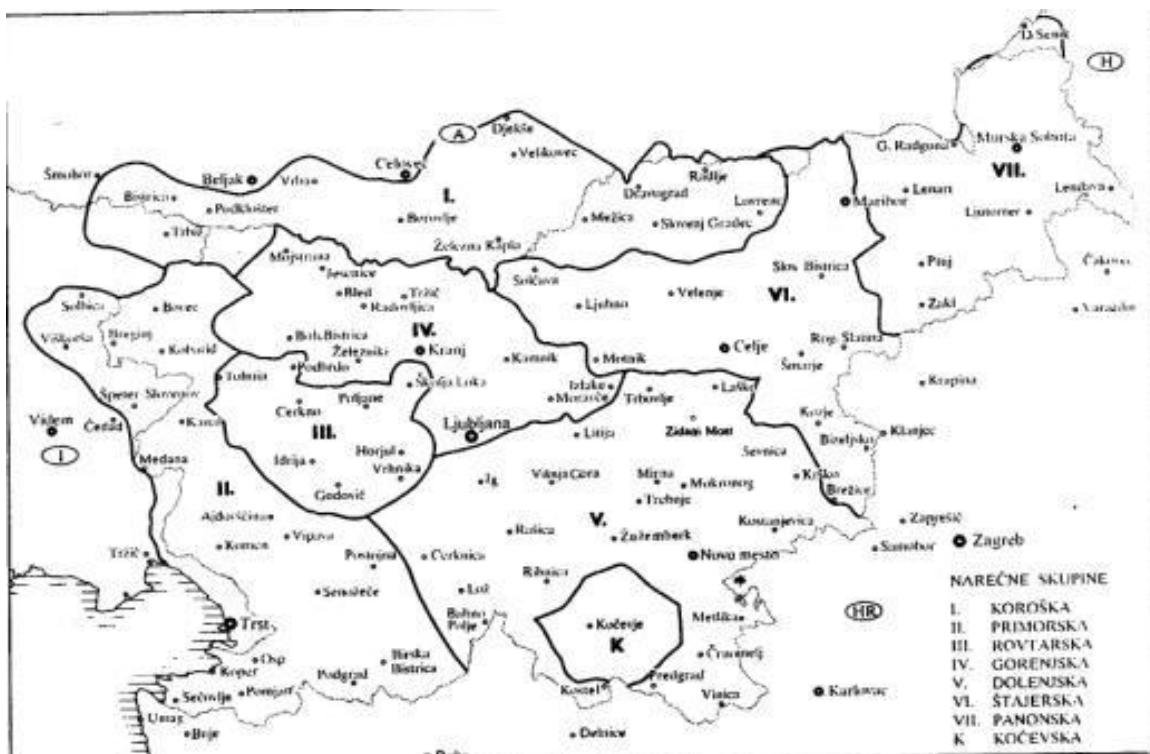
V središču mesta danes ne najdemo veliko napisov v slovenščini in ni veliko trgov, ki so posvečeni Sloencem. Slovenska skupnost je bila vedno sestavni del mesta in obstajajo velike hiše, ki so jih zgradile pomembne slovenske družine. Stavba *Narodnega doma*, ki je bil predstavništvo slovenske kulture, je še danes v Trstu, le da je danes sedež slavne visoke šole za jezike *Scuola Superiore di Lingue Moderne per Interpreti e Traduttori* v Via Filzi. V vaseh okoli Trsta so vsa krajevna imena tako v italijanščini kot tudi v slovenščini. V teh krajih je zaznati številne stavbe, kot so trgovine in sedeži slovenskih društev, ki opozarjajo na veliko prisotnost slovenskega prebivalstva. V Trstu je tudi sedež slovenskega predstavništva - *Il Consolato Generale di Slovenia* (Splošni konzulat Slovenije), ki je odgovorno za vso severno Italijo. Slovenščini je dodeljen Zavod za širjenje in znanje slovenskega jezika - *l'Ente per la diffusione e la conoscenza della lingua slovena*, torej ustanova, ki ponuja tečaje slovenščine. Poleg tega najdemo še knjižnico in zbirko časopisov in revij. Pouk slovenščine pa ni omejen le na šole, ampak se slovenščino lahko učimo tudi na tržaški univerzi *Università degli studi di Trieste* in v zgoraj omenjeni

jezikovni šoli *Scuola Superiore di Lingue Moderne per Interpreti e Traduttori*. Kar se tiče slovenskega pouka v šolah, je treba omeniti še *Ufficio Scolastico Regionale*, ki opravlja to področje in ima pet didaktičnih uprav, ki sledijo delovanju šol, v katerih poučujejo slovenščino. Poleg časnika *Primorski dnevnik* tiskajo še različne regionalne časopise in revije, v Trstu imamo še *Tržaško knjigarno in Slovensko stalno gledališče*. Italijanska televizija *Rai* na regionalni ravni prenaša še slovenske programe po radiu in televiziji. Odnosi med Slovenci v Italiji in Republiko Slovenijo so zelo tesni, ampak moramo reči, da imajo v Furlaniji-Juljski krajini lasten razvoj in svojo specifičnost. Od sedemdesetih let dalje italijanska vlada podpira slovenske aktivnosti in jih beleži v statutu, ki ščiti jezikovne zgodovinske manjšine v Italiji. Zakon *Legge nazionale 482/1999* pa predvideva zaščito slovenske jezikovne manjšine v Furlaniji-Juljski krajini (prim.: Benussi 2006: 72ff).

4 Jezikoslovni del

4.1 Slovenska narečja

(Slika 3: Slovenska narečja. Toporišič 2000: 24)

Po jezikoslovcu *Franu Ramovšu* ima slovenščina štirideset narečij in govorov, ki jih lahko uvrstimo v sedem dialektoloških baz (glej spodaj). Izhodišče za ta razvoj je bilo dvojno naseljevanje slovenskega ozemlja iz severnih in jugovzhodnih krajev, ki je potekalo v dvanajstem in trinajstem stoletju. Pri razvoju slovenskih dialektov so zelo pomembno vlogo imele naravne meje, kot so gore, reke, gozdovi in močvirja. O tem na primer priča dejstvo glede vpliva srbskega in hrvaškega jezika, ki se je ustavil ob Alpah in gorovju, ki so predstavljale ovire za promet in komunikacijo med ljudmi. Nadaljnjo, prav tako pomembno vlogo pri razvoju dialektov je imela upravno-politična razdelitev dežele in cerkveno-upravna organizacija ter njune zgodovinske spremembe, ki še danes pogosto temeljijo na naravnih mejah. Meja, ki na severu loči primorsko narečje od obsoških narečij, predstavlja črta Kanin-Stol-Mija-Matajur. Tersko in rezijansko narečje tudi loči takšna naravna razmejitev, in sicergorovje Muzcev. Drugi važen vpliv na slovenski jezik je

seveda stik s sosednjimi jeziki in dialekti, ki so večinoma neslovanski, na primer nemščina, madžarščina, italijanščina, furlanščina ter njihova narečja. Vplivi teh jezikov so vidni v besedni in stavčni melodiji, v besedišču, skladnji in pri primorskem, koroškem ter prekmurskem narečju tudi v glasoslovju. Če podrobneje pogledamo razlike slovenskih dialektov, je najprej treba omeniti vokalizem. Slovenska narečja se ločijo predvsem v sistemu samoglasnikov, ki ga razločujemo po dolgih in kratkih samoglasnikih. Sistem dolgih vokalov se razlikuje od dialekta do dialekta in skupaj imamo v sistemu od tri do šestnajst dolgih samoglasnikov. Pri njih gre izključno za ustnične dolge samoglasnike. Nosniki obstajajo le še pri podjurskem narečju na Koroškem. V primerjavi s knjižnim jezikom so monoftongi manj značilni za narečja, vendar ima knjižna slovenščina pomembno vlogo pri komunikaciji, kajti govorce različnih narečij se med sabo pogosto ne razumejo. Eno od primorskih narečij moramo še posebej poudariti, in sicer rezijansko, ki ima še *zasople vokale*, kar je velika posebnost.. Pri kratkih samoglasnikih je razlika med narečji še bolj izrazita. Tukaj ima posebno vlogo redukcija oziroma slabenje vokalov, kar se seveda ni razvijalo v vseh krajih. Pri beneško-slovenskih narečjih na primer ta pojav ne obstaja in tako kratki vokali niso reducirani. Enako velja za nekatere govore na vzhodu Slovenije. Pomemben je tudi proces akcentuiranja oziroma naglaševanja vokalov, ki se je začel razvijati predvsem po 11. stoletju. Takrat se je mesto naglasa premaknilo s konca kratkega zloga na predakcentski (prednaglasni) samoglasnik, kot kaže primer: *ženà* > *žéna*. Ta naglas na končnem zlogu je v rožanskem, rezijanskem, terskem in nadiškem narečju še vedno ohranjen, deloma tudi v koroških narečjih. Drugi glasoslovni pojav, po katerem se razlikujejo slovenska narečja, je kvantiteta samoglasnikov. Tukaj moramo poudariti *podaljšanje kratkoakcentuiranih končnih vokalov*, kar je tipično za primorske in istrske dialekte (primer: *bràt* > *brât*). Nekateri zahodni dialekti so pod vplivom romanskih jezikov – kot sta furlanščina in italijanščina – izgubili razlikovanje med dolžino in kračino. Mednje sodijo rezijansko narečje in narečja okoli Trsta. V posameznih narečjih so te razlike med dolžino in kračino zelo značilne, kar je razlog za različen *govorni ritem*.

Na razvoj slovenskih narečij pa je vplival tudi soglasniški sistem. Za zahodno skupino velja predvsem razvoj *g > h*, deloma pa je *g* tudi onemel. V istrskih govorih se je soglasnik *g* razvil v *ɣ* ali v zveneči in nezveneči *h*. Enako se je zgodilo ponekod v koroških in gorenjskih krajih, kjer imamo: *gora*, *ɣora*, *hora*, *ora*. Različne spremembe zabeležimo pri praslovanskih palatalnih soglasnikih, ki so: *n'*, *l'*, *t'*. Slednji je še ohranjen v obliki mehkega *č*-ja, in sicer na zahodu in jugu Slovenije ter v Istri. Drugod se je razvil v *č*. Tudi

n' je še prisoten v Primorju, na Koroškem, v Prekmurju in južni Beli krajini. Prav tako je z glasom l' , ki ni značilen le za primorski oziroma kraški dialekt, ampak tudi za druge zahodne dialekte. Če se premaknemo proti zahodu, se pravi v Rezijo in v Beneško Slovenijo, se pojavi naslednja sprememba: $l' > \underline{j}$. Pogosteje pa je: $l' > l$. Zelo zanimiva je tudi druga palatalizacija $k, g, x > \check{c}, \check{j}, \check{s}$, ki se pojavi zelo pogosto, ampak ne na Primorskem. Prav tako za primorsko dialektološko skupino ne velja naslednji razvoj: $l > \underline{u}/w/v$; $l > l$. Deloma pa je glas še ohranjen. Tudi dvoustnični $\underline{u}$ je na zahodu in na Koroškem še ohranjen, drugod pa je prešel v w/v . Predvsem za nekatera zahodna narečja, kot so beneško, rezijško, kraško in istrsko, velja: $m/_\# > n/_\#$.

Po morfološkem zgledu bi rad omenil še izgubljanje dvojine v južni Istri, na zahodnem Krasu in v južni Beli krajini, in sicer, kot sklepa *Tine Logar*, zaradi vpliva srbščine oziroma hrvaščine. Pri končnicah množinskega samostalnika (v dajalniku, mestniku, orodniku) se je dogajalo sovpadanje paradigem, kakor se je zgodilo tudi v drugih slovanskih jezikih. Ta fenomen drži predvsem za štajerska, koroška in primorska narečja. Oblika nedoločnika, se pravi dolgi in kratki ter njuna raba, je v Sloveniji zelo različna in je zelo pomembna, saj je odločilno vplivala na današnji naglas. Praslovanski imperfekt in aorist je slovenščina že davno izgubila. Njuni vlogi je prevzel glagolski vid. Le v rezijanskem narečju je še danes ohranjen stari imperfekt, deloma v modalni funkciji.

Kot sem že omenil, so na besedišče vplivali drugi jeziki, iz katerih je bilo prevzetih veliko besed. To so jeziki, ki jih govorijo v sosednjih državah, in sicer nemščina, furlanščina, italijanščina, madžarščina, srbščina ter hrvaščina. *Tine Logar* v svojem delu podrobneje opiše slovenska narečja, tukaj pa smo se bolj osredotočili na zahodno območje oziroma na narečja primorske skupine (prim.: Logar 1975: 5isl).

4.2 Primorska in Istrska narečja

V tem poglavju bomo obravnavali razlike posameznih narečij, ki jih *Ramovš* razvrsti v sedem skupin ali *baz* slovenskega narečja, ki so koroška, primorska, rovtarska, gorenjska, dolenska, štajerska in panonska (glej grafiko).

4.2.1 Primorska narečja

Za to delo pa je zanimiva le druga skupina, in sicer primorska, ki jo razdeli v še dodatnih osem dialektov: *rezijanski, terski, nadiški, briški, zapadnokraški, brkinski in šavrinski*. Primorski dialekt ima veliko glasoslovnih posebnosti, ki se pojavljajo tudi v sosednji rovtarski skupini. Zanj sta značilna rastoči in padajoči naglas, ki sta sovpadla v bolj

padajoči naglas. Izgovarjava samoglasnikov *i, e, o, u* se je spremenila do te mere, da so samoglasniki postali široki in indiferentni, kar je bila posledica spremembe jezične artikulacije in izginjanja dolgih in kratkih vokalov. Drugi fonetični pojavi v tej dialektološki skupini so: diftongizacija: *e:, o: > ie, uo*. V dolgih zlogih: *e:, o: > ā /b, b_*. Vendar to pravilo ne drži več v kratkih zlogih, kjer je pojav različen od kraja do kraja. Na zahodu namreč velja tole: *e:, o: > ā /b, b_*, v južno-vzhodnih krajih pa se je samoglasnik razvil v a-jevski srednjejezični vokal.

Potem je še sprememba soglasnika *g > γ* in palatalizacija. Pri zadnjem pojavu moramo omeniti, da je v primerjavi s knjižnim jezikom pri nekaterih glasovih še ohranjen - kot kažejo glasovi: *ć, šć, ŋ, l'*.

Primorski dialekt se od rovtarskega loči po ritmu in melodiji.

Za podskupino primorskega narečja z enakimi značilnostmi Ramovš šteje beneške dialekte, h katerim spadajo terski, nadiški in briški?? dialekt. Se pravi dialekte, ki jih govorijo Slovenci v Italiji. Zanje so značilni: *a, q / kratki ə_ ; l' > j; m/_# > n/_#* in dolga oblika nedoločnika. Pri glagolih tretje vrste drugega razreda se pojavi razvoj *é > ó > jo* (*spé > spó > spójo*).

V terskem in nadiškem dialektu *Ramovš* navaja oksitonezo (*ženà*), ohranjenost starih oblik s palatalizacijo, kot so *na praze, v trebuse, na roce* in skrčenke (na primer: *moja > ma*), premik naglasa *mlieko > mliekò* in nazalizacija samoglasnikov pred nosnim soglasnikom na koncu zloga. Tersko narečje ima skupne značilnosti tudi z rezijanskim narečjem, ki ga prav tako govorijo Slovenci v Italiji. Ti skupni elementi so vidni pri isti akcentuaciji oziroma naglaševanju, pri tvorjenju prihodnjika s *ćo* in *ću* ter pogojnika z *bê*. K najvažnejšim značilnostim po *Ramovšu* spada še sprememba dveh samoglasnikov, kot sta ozki *o* in *u* v končnih nepoudarjenih zlogih. V kratkih zlogih: *u / l'_* in v dolgih zlogih *ou / l'_*, če je zlogotvorni.

V nadiškem narečju je asimilacija *ou > u* (na primer: *volk > wúk, bolna > búna*). Sprememba *k > h* je prav tako pojav terskega narečja.

Čeprav notranjsko narečje ni več del primorske dialektološke skupine, so tukaj značilnosti, ki jih prav tako najdemo pri kraškem narečju. Te so menjava *u > ü* in *g > γ*. Glagolske končnice *-sta* in *-ste* za drugo osebo dvojine in množine (na primer: *znasta, znaste*). Ti dve končnici se pogosto pojavljata tudi v Tomšičevih knjigah.

»Ma ti je krepála?« so ga zbodle še enkrat. Ko česte znat, vam povem, da je zvalila. (Šavrinke 1991: 17).

»Kaj za vruga čakolaste?« (Šavrinke 1991: 18)

Druga značilnost je, da so glagoli VI. skupine prešli v glagole V. skupine in da se je ohranila kratka oblika nedoločnika.

V kraškem narečju se pojavlja nekaj samoglasniških sprememb (razvoj kratkih samoglasnikov v *q* ali *ę*) in dolgi zlogotvorni *l' > u*.

Za šavrinsko narečje velja naslednje: *a: > ā; e > á; ə > a*, posttonični *e > a*; tvorjenje pogojnika z *bin* ter tvorjenje množine moških samostalnikov na *-ovi* ne obstaja (prim.: Ramovš 1995: 126isl).

4.2.2 Istrska narečja

K tem narečjem po Ramovšu sodita še dve podskupini primorskih narečij, in sicer šavrinsko in brkinsko narečje. Logar pa je ugotovil, da govor, ki ga je Ramovš označil kot istrski, zaradi skupnih značilnosti bolj spada v skupino vzhodnih notranjskih narečij, čeprav so tudi Brkini geografsko geografskem še v Istri. Logar istrsko narečje razdeli na šavrinsko in dekansko. Seveda je dialektološka pokrajina zelo kompleksna in jo je glede glasoslovnih značilnosti težko uvrstiti. Za to skupino je najvažnejša skupna značilnost velik delež beneških izposojenk (prim. Logar 1996: 86isl).

4.3 Kalki in prevzete besede ter drugi kalki v slovenščini

4.3.1 Kalki in prevzete besede

Po razčlenitvi slovenskih narečij in njihovih fonoloških in morfoloških značilnostih se lotimo besedišča, saj je znaten vpliv romanskih jezikov viden predvsem na leksikalni ravni, in sicer v obliki prevzetih besed in kalkov. Preden se lotimo analize besedišča oziroma romanizmov, pa se moramo ukvarjati še z naslednjimi izrazi, in sicer s kalkom in prevzeto besedo oziroma izposojenko, saj imajo nezanemarljivo vlogo pri vplivu romanskih jezikov na slovenščino. Najprej pa nekaj definicij izrazov. V Pravopisu najdemo za *izposojenko* naslednjo razlago: `iz drugega jezika (redko iz narečja) v dani (knjižni) jezik prevzeta beseda, popolnoma prilagojena temu jeziku` (Slovenski Pravopis 2001). Leksikon nam da še naslednjo informacijo, in sicer *prevzemanje* navaja kot `proces sprejemanja različnih

jezikovnih znamenj v kakšen jezik iz drugih jezikov (VSL 1998: 3412). Se pravi tukaj razlikujemo samo med kalki in prevzetimi besedami.

Pri kalkiranju gre za izposojanje besed, torej proces, pri katerem prevzamemo elemente drugega jezika v lastnega. Pravzaprav je kalk prevod tuje besede v lastni jezik. To zahteva, da tujo besedo najprej natančno razumemo in zanjo nato najdemo pravilni izraz v materinščini. Glede prevzetih besed ali izposojenk priča proces o višji kulturni stopnji in povezanost teh jezikov. H kalkiranju sodita dve vrsti, in sicer skladijski kalki in pomenski kalki. K slednjemu sodijo leksikalne enote tujega jezika in tudi domače besede, ki jih uporabljamo v novem kontekstu (prim.: Skubic 1997: 113f).

Razlika med kalkom in prevzeto besedo je tudi v tem, da se kalk ne prilagodi fonetični obliki, v nasprotju s prevzeto besedo, in zaradi tega tuj izvor ni takoj viden kot je pri prevzetih besedah.

Premettiamo che il calco, che pur sempre rimane un prestito, contrariamente al prestito in generale, il quale imita anche la forma fonica, non solo il contenuto semantico, non si presenta con uguale certezza come prestito di un'altra lingua (Skubic 1995: 291).

Pri prevzetih besedah lahko s pomočjo fonološke oblike določimo izvor besed, kar pri kalkih ni tako enostavno. Najprej je treba preveriti, če beseda oziroma označenec obstaja tudi v knjižni slovenščini ali v osrednjih narečjih in potem si moramo ogledati zadevni jezik, v našem primeru gre v glavnem za italijanščino. Skubic v zvezi s kalkom govori o močnejši povezanosti med jezikoma in njunih govorcev in pravi, da mora imeti oseba, ki tvori kalk, se pravi prevaja, dobro znanje drugega jezika. Prav zaradi tega gre tukaj za večjo zmogljivost človeka, ker pri prevzemanju besed le prevzamemo kakšen pomen, za katerega ni oznake v lastnem jeziku. Pri procesu kalkiranja imajo vlogo še dvojezičnost, politična situacija in zgodovina, zaradi česar ta področja v tem delu tudi obravnavamo. Kalki italijanskega izvora v slovenščini torej pričajo o sožitju dveh narodov, dvojezičnosti in rednem stiku med kulturama (prim.: Skubic 1995: 291isl).

4.3.2 Drugi kalki v slovenščini

Seveda na slovenščino niso le romanski jeziki, kot sta italijanščina in furlanščina, ampak tudi nemščine in slovanski jeziki, kot so na primer srbščina in hrvaščina ter češčina. Čeprav sta si kalk in prevzeta beseda glede pomena zelo blizu, ju je treba strogo ločevati. Kalki so po Bezlaju *tvorjeni s sredstvi domačega jezika, so pa nastali po psihološki predlogi neke tuje miselnosti*. Pri kalkih ne gre samo za posamezne besede, temveč je kalk

lahko tudi ime, frazem ali sintaktična konstrukcija. Slovenščina je proces kalkiranja dostikrat uporabljala za obogatitev svoje leksike. Tako da imamo v slovenščini vrsto nemških kalkov, se pravi iz nemščine prevedenih besed, na primer: *besedni zaklad* – *Wortschatz*, *morska mačka* – *Meerkatze*, *reven kot cerkvena miš* – *arm wie eine Kirchenmaus* in celo osebno ime *Srečko* je kalk nemške oblike *Felix*. Meja med tem, katera beseda je kalk in katera domača, je včasih zelo težko določljiva in ne vedno jasna. Ne le v slovenščini, tudi drugod obstaja cela vrsta mednarodnih kalkov, ki lahko pričajo tudi o kulturi in zgodovini. Za Evropo je pri procesu kalkiranja imela veliko vlogo latinščina. Rimljani pa so tvorili kalke po grških besedah. Predvsem pri rastlinah najdemo v vseh evropskih jezikih kalke po antičnem vzorcu. V 19. stoletju so se pojavili kalki po francoskem vzorcu, kot je *chemin de fer*, po nemško *Eisenbahn*. Iz teh besed so Rusi tvorili kalk *željeznaja doroga* in Slovenci *železna cesta*, ki je kasneje bila skrajšana v današnjo obliko *železnica*. Tudi beseda *vlak* ja nastala na ta način - po vzorcu *train* ali *Zug*. Kot smo že prej povedali, je včasih težko določiti izvor kalkov, saj so velikokrat nastali vzporedno, kar kažejo naslednji primeri. Tako imamo za pojem *poklic* nemški izraz *Beruf*, češki *povolání* in ruski *zvanije*. Pri razlikah glede pomena se v slovanskih jezikih, kot vidimo pri slovenski besedi *izložba* in srbskem in hrvaškem ter bolgarskem pendantu *izložba*, s pomenom 'razstava', izkaže, da tukaj ne gre za med slovanske izposojenke, temveč za vzporedne tvorbe. Tvorba kalkov ni omejena na posebno področje, kajti najdemo jih tako v knjižnem jeziku kot v narečju. Predvsem slednji dajejo zanimiv pogled o zgodovini jezika. S tvorjenjem kalkov je tesno povezan tudi jezikovni purizem. Tako da imamo skozi zgodovino jezika obdobja, kjer je bilo tvorjenih več nemških kalkov, drugje pa so učenjaki uporabljali bolj slovanske jezike. Med narečne kalke spadajo naslednje zelo znane besede: *dopasti se* – *gefallen*, *zastopiti* – *verstehen*, *izgledati* – *aussehen*. Tesna povezava med zgodovino, geografsko lego in jezikom je tudi tukaj opazna, kajti kalki nam veliko kažejo o kulturni zgodovini Slovencev in njihovem jeziku (prim.: Bezljaj 1960: 140isl).

4.4 Vpliv romanskih jezikov na besedišče

V naslednjem poglavju se bomo ukvarjali z vplivom tujih jezikov na besedišče. Glavna tema te naloge pa so primorska narečja in romanski vplivi, tako da se osredotočimo le na romanizme. Pod besedo romanizmi razumemo besede romanskega izvora, ki jih je prevzel slovenski jezik oziroma, ki so vplivale na jezik na semantičnem ali morfološkem polju. Skratka, ukvarjamo se s prevzetimi besedami in kalki. V primeru slovenščine moramo

jezike in dialekte, ki nas tukaj zanimajo, razdeliti na latinske , furlanske , beneške , italijanske ter istrsko-italijanske in tržaško-italijanske besede. Gre torej za tri jezike, in sicer latinščino, furlanščino, italijanščino in eno narečje ali dialekt - beneško narečje, h katerem spada tudi tržaški dialekt, tako da lahko omejimo romanizme in se osredotočimo na štiri jezikovne skupine. Kot vemo, je bilo slovensko ozemlje skozi zgodovino pod različnimi oblastmi, kar je močno vplivalo na slovenski jezik in njegov razvoj. Tukaj mislimo predvsem na slovenska zahodna narečja! Vpliv posameznih romanskih varietet seveda ni bil časovno enakomeren, temveč tudi na jezikovnem področju zelo različen. Glede zgodovine je treba omeniti obdobje oglejskega patriarha, ko so omenjeni romanski jeziki, predvsem latinščina, prvič vplivali na slovenski jezik ter čas Beneške republike, od koder prihaja največ besed po romanskem izvoru. Ta proces ni zaključena stvar, kajti italijanščina je s slovenščino še danes v stiku in vpliva nanjo. V novejšem času pa imata posebno vlogo knjižna italijanščina in tržaško narečje, ki se je, kot smo že prej omenili, oblikovala iz beneškega narečja.

4.4.1 Latinščina

Glede latinizmov je najtežje reči, kako in na kakšen način so prišli v stik s slovenskimi besedami, kajti pri naselitvi Slovencev v šestem in sedmem stoletju v Istri ni bilo več latinizmov. Nekateri izvirajo že iz časa oglejskega patriarja. Veliko latinizmov je bilo prevzetih v knjižno slovenščino, ker ni bilo ustreznega slovanskega nasprotja. (prim.: Cossutta 1998: 73isl) Z razširjenjem Rimskokatoliške cerkve prek oglejskega patriarha so Slovani na celem Balkanu obogatili njihov jezik z izrazi verskega področja. Ena takih besed naj bi bila *križ*. Latinizmi so torej poplavljali cel Balkan, vendar imata za slovenščino posebno vlogo furlanščina in beneščina. Hrvaščina in beneščina sta bili tudi vzrok za izumrtje dalmatinščine. Najdaljši čas pa je bila dalmatinščina prisotna na Krku. Za latinizacijo na Balkanu je imel posebno vlogo tudi Bizanc, predvsem za Srbijo, Bolgarijo in Makedonijo. Veliko poznih latinizmov je prišlo v slovenščino tudi prek nemščine (prim.: Rocchi 1990: 29isl).

4.4.2 Furlanščina

Vplivno področje furlanščine je kar veliko, in sicer med novoveško in srednjeveško dobo. Močan vpliv furlanščine je viden pri tergestinskih in muglizanskih besedah, iz katerih je potem slovenščina prevzela veliko besed (prim.: Cossutta 1998: 73isl). Furlanščina in italijanščina sta torej že več kot tisoč let v stiku in druga na drugo jezikovno vplivata. Slovenščina je prevzemala iz furlanščine, a tudi obratno! Zadevno območje je tukaj

predvsem severni del Primorske, natančneje v okolici Gorice, ob Soči, ob Teru, v Režiji ter v Benečiji. V zvezi z vplivom furlanščine na slovenščino ne gre za dvojezičnost, v primerjavi z italijanščino. ?? Vidna je premoč italijanščine, na tem območju se je namreč ohranila tudi do danes, kajti Slovenci govorijo slovensko le doma in v slovenskih ustanovah, kot so cerkev, kulturna središča in slovenske šole ter v gostilnah in na prireditvah. Položaj furlanščine kot manjšinskega jezika je zelo težek, saj je bila tudi vedno pod pritiskom italijanščine, prav tako kot slovenščina, le da sta si furlanščina in italijanščina zelo blizu, kar oteži ločevanje jezika in zato je bilo običajno, da na splošno vedno govorimo o italijanskem vplivu - se pravi o italianizmih. Glede vpliva nemščine je (bila) določitev pripadnosti prevzetih besed lažja, ker spada v drugo jezikovno skupino. Govoreč o vplivu, tukaj mislimo seveda na kalke in prevzete besede. Vzroke o prevzemanju besed smo navajali pri poglavju »kalki in prevzete besede«. Zanimivo je tudi dejstvo, da je v slovenščini kar veliko kalkov in tudi dvojnic, na primer: *sekretarka/tajnica*, *bibliotekar/knjižničar*, *genitiv/rodilnik*, *adverb/prislov*. Pri kalkiranju je zelo pomemben stik med jezikoma in govorci, kar pri prevzemanju besed ni nujno, kot vemo iz angleščine. Pri skladijskih kalkih pa ima prevladujočo vlogo italijanščina, ker je knjižni in uradni jezik. Pri furlanščini je še zelo zanimivo, da je tudi prevzela besede iz slovenščine, ampak seveda tiktat manj kot jih je slovenščina iz furlanščine. Prve zapisane furlanske besede najdemo šele v pridigah prvega goriškega nadškofa *Mihaela d'Attemsa* in pozneje v raziskavah jezikoslovca *Baudouina de Courtenaya*. Obratno pa imamo slovenske elemente še mnogo prej, namreč v krajevnih in osebnih imenih. Predvsem veliko občnih imen lahko izpeljemo iz slovenščine in tudi besede, ki označujejo predmete iz ljudskega izročila, kot so oblačila in jedi (*ruta*, *gubana*, *kolač*), ter tudi šege (*majolika*) in poklice Slovencev s temi povezanimi besedami (*koš*, *zvitek*, *pek* > *peca*, *pecaria*). Zanimiv je tudi izraz *osmica*, ki ga poznamo v Trstu in okolici za `začasni vinotoč`. Pomen je bil prevzet od `priložnostni vinotoč`, ker je vinogradnik za osem dni točil brez obdavčitve. Ugotovitev skladijskega kalka pa je že bolj zahtevna naloga. Skladijski kalk slovenskega izvora se v furlanščini pojavlja predvsem v zvezi z interferencami glede rabe glagolskega časa in sosledice časov, na primer raba sestavljenega preteklika, kjer bi romanska norma zahtevala imperfekt. Za primer interferenc s sosledico časov *Skubic* navede romunščino, kjer ni sosledic časov. Dejstvo utemelji z močnim slovanskim vplivom na izolirano romunščino na Balkanu. Če se vrnemo k vzhodni furlanščini, je kot primer treba omeniti šibko rabo konjunktiva v odvisnikih, kot posledico slovenskega vpliva. Da gre tukaj za skladijske kalke v obliki interferenc, obstaja troje dokazov. Prvi je, da so ti v normirani furlanščini

nepravilni in da so taki primeri le v vzhodnem obsoškem delu Furlanije ter nazadnje dejstvo, da pri prevodih v furlanščino ni takih pojavov. Pri furlanščini in slovenščini gre torej za obojestranski jezikovni vpliv in predvsem v zvezi s skladenjskimi kalki je predpostavka, da govorec dobro zna jezik, iz katerega tvori kalk, kar je torej dokaz, da so tudi Furlani zelo dobro znali slovensko. V primerjavi s prevzetimi besedami je kalkiranje dolgotrajen proces, namreč govorec na eni strani prevzema tuj jezikovni vzorec, na drugi strani pa izgublja materni jezik (prim.: Skubic 2007: 20isl).

4.4.3 Beneško narečje

Beneško narečje je varieteta, iz katere izvira večina romanizmov istrskih narečij. Vzrok je zakoreninjen v zgodovino, se pravi v dolgo oblast Benetk nad Primorsko oziroma Istro ter Dalmacijo, od koder je prišlo tudi nekaj romanizmov. V zvezi z besedami beneškega izvora moramo omeniti še naslednje značilne morfološke pojave, ki jih je ugotovila Cossutova:

- prevzem slovenskih deminutivnih pripon,
- poslovenjenje glagolskih nedoločniških in deležniških pripon oziroma dodajanje slovenskih glagolskih predpon,
- pridevniki romanskega izvora z dodatkom slovenskih pripon,
- sporadičen pojav metaplazme.

Druga značilnost beneških besed je povezana s semantičnim poljem, in sicer gre za dejstvo, da so besede *izredno vitalne in pomensko razvejane*, se pravi da imajo več pomenov. Razen tega se pojavlja še veliko kalkov. Veliko besed za orodje je slovenščina prevzela na tem območju, ker za to ni bilo slovenske besede in so se kot sinonimi ohranjale do danes. Glede na to, da spadata tržaški dialekt in istro-italijanščina skupaj k beneškemu narečju, imata iste značilnosti, ki sem jih pravkar omenil.

4.4.4 Italijanščina

V to skupino sodijo besede iz knjižne italijanščine brez morfoloških in fonetičnih sprememb, zato je njihov morebitni romanski izvor takoj viden. Značilno je, da se pojavljajo pomanjševalnice, pridevniki in glagolski nedoločniki s slovenskimi priponami (prim.: Cossutta 1998: 73isl).

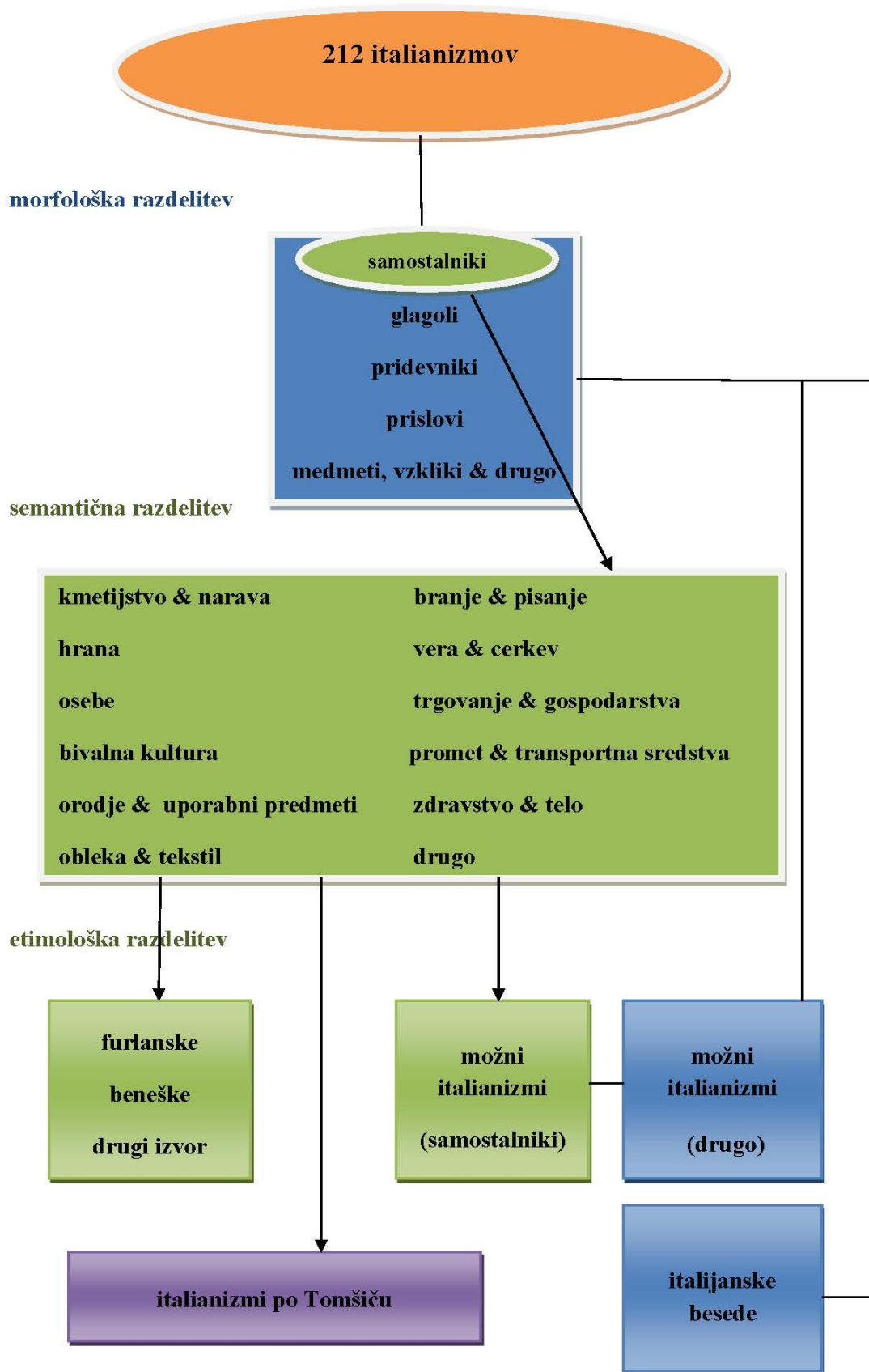
5 Empirični del

Raziskovalna vprašanja na katera temelji sledeča analiza je katere romanizme uporablja Tomšič in katere značilnosti imajo ter v katerih delih se pojavljajo. Poleg tega je še raziskovan kontekst v katerem se pojavljajo in kakšen je etimološki izvor teh besed.

5.1 Opis analize

Izhodišče naslednje analize je šest del avtorja Marjana Tomšiča. Posebnost njegovega sloga je med drugim narečni jezik, katerega se poslužuje. Osnovni korpus je sestavljen iz treh romanov (*Šavrinke, Oštrigeca in Zrno od frmentona*) ter treh zbirke novel (*Olive in sol, Kažuni in Vruja*). V vseh omenjenih knjigah se avtor ukvarja z istrsko tematiko, po čemer sklepam, na veliko število (primorskih) narečnih besed in potemtakem italianizmov, na kar se raziskava osredotoča. Veliko narečnih besed, ki se pojavlja v delih Marjana Tomšiča, sicer ni romanskega izvora, s čimer se je korpus takoj omejil, saj teh besed nisem upošteval: v analizi torej najdemo izključno besede romanskega izvora. Poleg tega je treba še omeniti, da nisem upošteval krajevnih imen in drugih imen ter besedišča drugega izvora, kot so germanizmi in hrvatizmi. Ker sta tudi srpski jezik in hrvaški vplivala na primorska narečja je predvsem slednjih kar veliko in bi zato zahtevali lastno raziskavo. Pri skoraj vseh delih (*Šavrinke, Oštrigeca, Olive in sol, Kažuni, Zrno od frmentona*) najdemo na koncu knjige kot dodatek tudi seznam narečnih besed, kar je v veliko pomoč pri iskanju besed, vendarle avtor ni upošteval izvora posameznih besed. Le pri romanu *Zrno od frmentona*, navaja v dodatnem seznamu narečnih besed tudi morebitni italijanski izvor prevzetih besed. V zbirki novel *Vruja* pa takega seznama ni, a je kljub temu v njej veliko italianizmov, na katere sem se sam naletel in jih izpisal. To pomeni, da sem poleg besedišča iz seznamov prevzel v korpus tudi druge morebitne italianizme. Pri pojasnjevanju vprašanja ali gre za romanizem ali ne, sem vse besede (razen teh iz *Zrno od frmentona*) - tako tiste iz seznamov kot tudi tiste, ki sem jih našel med branjem knjig - preveril glede na njihov etimološki izvor. Za to delo sem uporabljal etimološke slovarje in navadne slovarje ter digitalno izdajo Slovarja slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) in Velikega italijansko - slovenskega slovarja. Posamezne analize besed pa je bilo tudi mogoče najti v drugih znanstvenih raziskavah na tem področju. Kljub vsemu ni bilo mogoče dokazati etimološkega izvora pri vseh narečnih besedah, zaradi česar so te besede izpadle iz korpusa in jih nisem upošteval pri nadaljnji analizi.

Grafični prikaz

(Slika 4: Grafični prikaz)

Grafika zgoraj prikazuje pregled o razdelitvi raziskovanih italianizmov. Podlaga analize je torej besedišče italijanskega izvora, ki sem ga potem uredil po morfoloških kategorijah in semantičnih poljih. Nato sem se lotil etimološkega izvora besedišča in sicer s poudarkom na vprašanje, ali gre za beneški ali furlanski izvor. Ker bi preverjanje etimološkega izvora vseh besed preseglo okvir tega dela, sem se omejil na posamezne besedne vrste oziroma besedne skupine. Dejstvo, da je avtor v dodatku knjige *Zrno od frmentona* navedel ne samo pomen v knjižnem jeziku ampak tudi verjeten romanski izvor posameznih besed, je zmanjšalo korpus etimološke razisklave. Besede, ki jih je avtor že opredelil kot romanizme, sem prevzel in tudi upošteval v semantični razdelitvi, vendar pa jih nisem vključil v etimološki analizi, saj je bil njihov izvor že znan. Le pri posamičnih od teh besed, sem dodatno ugotovil etimološki izvor. V tem primeru sem to pri določeni tudi besedi navedel. Pravkar omenjeno skupino besed sem, zaradi njene podrejene vloge v zvezi z etimologijo, povzel na koncu po poglavju »Italianizmi po Tomšiču«.

Korpus, ki sem ga obdelal v svojem delu torej obsega v celoti 213 besed. Ker se narečne besede glede oblike spreminjajo od kraja do kraja, se pri posameznih besedah pojavljajo tudi različne fonetične oblike. Te oblike sem v tabelah navajal skupaj v eni vrsti in veljajo kot ena beseda oziroma ena besedna skupina. Tako velja tudi za pomanjševalnice, moške in ženske oblike ter druge morfeme posameznih besed. Največji del besedišča in tudi pomene teh besed v knjižni slovenščini sem kot rečeno prevzel iz seznamov, ki jih najdemo na koncu obravnavanih romanov. V primeru, da ustreznice knjižne slovenščine ni, temveč le narečni izraz, gre za besedo, ki jo Tomšič ni posebno obravnaval.

Po določitivi korpusa, se pravi preverjanju besed glede etimološkega izvora, sem uredil besede po slovničnih besednih vrstah oziroma morfološki razdelitvi in semantičnih poljih, kar lahko vidimo v naslednjih sestavljenih tabelah.

5.2 Morfološka razdelitev

glagoli 18
čakolat(i) – klepetati
ćapáva – prijemlje, grabi
darát, d'rat, darálo je – trajati, je trajalo
finiti – končati
fúmit – kaditi
kantati – peti
krepati – crknitit
masiti – stiskati
námorat – zaljubiti se
pasáti, pasávati – miniti
pensáti – misliti
peštát, p'stat – stiskati
pjažit – ugajati
previžtát – pregledati
provat
tokát – zgoditi se
tornjávati, tornát
zaštanját – zadelati, zatrpiti, zamašiti

prislovi 12
alora
anka – tudi
ben – dobro, prav
bot – krat
drito – naravnost
eko
forši – mogoče
ma
magari
majveć, maj, májvác – nikoli več
nanka – niti
perke – ker

pridevniki 11
bella – lepa
čotast – šepast
furbast – zvit, pameten
kontent – zadovoljen
mátast – nor, omamljen, zmeden
pošempljála, -o – znorela
prebúznjana – preluknjana
ricast – kodrast, kodrolas
sigurno (zasigurno)
špórka – umazana

medmeti in vzkliki, drugo 10
bašta – dovolj, konec
dio mio
kuešto mondo že per furbi – ta svet je za zvite
malôra
mamma mia
órko (ladro), órka (putána) – kletvica
oštja – Presneto! Strela!, vzklik presenečenja
pero – ker (sic) (Olive in sol)
tesoro mio – zaklad moj, moj ljubi
voi altri

5.3 Razdelitev po semantičnih poljih

kmetijstvo in narava 24
bakalá– polenovka
bared – zapuščena njiva
batúda – tolčenec za posipavanje makadamskih cest
beštija – žival, pošast
bošk, boška – gozd
brék, brékići – pes
buža – luknja, puč
cer – vrsta hrasta
čopín, čupinj – brin
frkada, farkáda – kol v vinogradu
frmenton, frmentín, farmentón – koruza
gardelín – lišček
kampánja – kmetija, polje, posestvo
kanéla – trstika
komunéla – vse kar je skupno, skupna zemlja
menta
muša, mušo – oslica, osel
paštini – terasaste njivice
pekóra néra – črna ovca
štaleta, štalinka – svinjak
torkla – preša
troza – pot med polji
vala – dolina, pašnik
vinja – vinograd

bivalna kultura 12
baladur
jerte, jírte – kamniti okvir za okna in vrata
kaméra – soba
kantina – klet
kažéta – hiška, koč
korta, kortina - dvorišče
kužna – kuhinja
škale – stopnice
škancija – lesena zidna polica
škure – oknice
štirna – vodnjak
šufito – podstrešje

branje in pisanje 4
džornalín – časopis, revija
létera – pismo
libra – knjiga
ličenca

hrana 12
fita, fritada – ocvrta jajca
fuzi – polži, vrsta testenin
kapús – zelje
koréto – navadna črna kava, z dodatkom žganja
kornet – vrsta peciva s štirimi rogljiči
mineštra
naránča – pomaranča
pancéta
pince – velikonočno pecivo
pomidóri – paradižnik
tartúfi – gomoljke
trapa – žganje

osebe 24
džudići – sodniki – giudici
faméja, familija – družina
farabút – lopov
foréšt – tujec
kómpanjón – pajdaš
konjáda – svakinja
ladri – tatovi
maještra – učiteljica
maresciallo – orožniški stražmojster
maróža, maróžić – ljubica, ljubček
médeg, medeh – zdravnik
nona, -o, diž- biš-, pra- – babica, dedek, praded
novíca – nevesta
padrón, parón – gospodar
peškador – ribič
púpa- – deklica, mladenka
puštin – poštar
putána – pocestnica
redžinelá – kraljčina
šinjor(in)a – gosp(odič)a
štriga – čarovnica
štúpido – norček
šturlo – norček
ufícal – častnik

vera in cerkev 8
čezéta – cerkva
cimiter – pokopališče
dištin, deštin – usoda
dižgracija – nesreča
fešta – praznik
koredo – bala, dota
mižerija – revščina
pršišjón – procesija

orodje in uporabni predmeti 31
bariglica – sodček
bašta – sedlo za osla
baštin – blazina pod sedlom
bičirinčič, bičerin, bićirin, bićerin – kozarček za žgane pijače
boca – steklenica
bokalín
ćikara, ćikera – posoda za belo kavo, skodelica
fagot – cula, zavežljaj
faral – luč, petrolejka
kadéna – veriga
karatel – sod
karatévček – sodček
karjola – samokolnica
karocín, carrozza – voziček
kasela – skrinja, krsta
lodríca – velik sod
manígo – ročaj
pijat – krožnik
pikon – kramp
planjer
rumbrela – dežnik
šapa – motika
sapon – milo
sapon – motika
škabel(in) – nočna omara
škatula
španjolét – cigareta
štanjak, štenjak – vedro
štrpača – motika
teća – kozica
zdelá – skodela, skleda

drugo 16
bacić, baćin, baćić – poljubček
ćep – zamašek
fašč – sveženj
kródiga – zmerljivka
porkarija
pržon – zapor
raca – rasa
reštrelamento – vojaško prečesavanje terena
šagra – veselica
šetimana – teden
štorija
štramor – hrup
šur – zamašek
trápola – past
véro – res, resnica
žrnáda – dnina

obleka in tekstil 14
boršete, borše
bregéše, brgéše, bragéše – hlače
faćolić – robček
feću, faću – robec, ruta
hlače – nogavice
kamižulín – kamižola, telovnik
kapot – plašč
kotula – krilo do pasu
kušín – blazina
mudánte, bondante – spondjice
réta – kapa
štrace – cunje
štramác – žimnica
šúšta – vzmetnica

promet in transportna sredstva 6
kamionćin – manjši kamion
konfín – mejnik, meja
korjera, kurjera – avtobus
makina – stroj, avto
štacjóni, štacjon – postaja
vapór – parnik

zdravstvo in telo 5
bruškol – mozolj
febra
forca – moč, sila
medežija – zdravilo
punja – pest

trgovanje in gospodarstvo 7
betéga – trgovina
ćentezimi, ćentežim – stoti del lire
intereše – obresti
oštarija
róba
šold – denar
téšere – jedilne karte za racioniranje porabe

5.4 Ugotovitve

5.4.1 Besedišče

Čeprav imajo vse knjige, ki so služile kot podlaga te raziskave, podobno istrsko tematiko se tudi v marsičem razlikujejo med seboj. Obsežnost narečnega besedišča je od dela do dela zelo različna, se pravi, da pogostnost prevzetih besed med posameznimi romani in zbirkami novel precej razlikuje. Kot sem že omenil nimajo vse knjige seznama narečnih besed, čeprav konec koncev njihovo število nikjer ni zanemarljivo. Največji del narečnega besedišča torej najdemo pri naslednjih delih: *Kažuni*, *Olive in sol*, *Šavrinke* in *Zrno od frmentona*. V primerjavi z njimi je pri ostalih knjigah (kot sta *Oštrigecca* in *Vruja*) le malo za analizo ustreznih besed. Na tem mestu velja tudi omeniti, da se je znaten del besed ponavljal v celotnem korpusu. Pri obdelavi besedišča se je izkazalo, da gre skoraj izključno za narečne besede. Le ena beseda je tudi knjižna: se pravi da je beseda italijanskega izvora, a je bila prevzeta v slovenski knjižni jezik. In sicer gre za izraz *mineštra*. V delih se pojavi tudi nekaj redkih besed, katerih rabe ni omejena na zahodni del Slovenije, se pravi, da so kar dobro poznane v celotni deželi. Med temi sodita na primer besedi *magari* ali *storija*. Kljub dejstvu, da obdelujem le narečne besede, pa sem jih prevzel v korpus, saj se je Tomšič hoté odločil za te izraze, ki dajejo njegovim besedilom poseben slog. Poleg tega je še treba omeniti, da je tudi nekaj čistih italijanskih besed, se pravi besed, ki se v slovenščini niso fonetično prilagodile. Vendar je njihovo število bolj reducirano in v etimološkem pregledu niso posebno omenjene (na primer: *bella*, *pomidori*, *vero*, *voi altri*, *ladri*, *dio mio*, *tesoro mio*, *maresciallo*).

Urejanje besed po sematičnih poljih in preverjanje etimološkega izvora je pripeljalo do naslednjih ugotovitev:

Na podlagi korpusa v obsegu 213 besed sem besede razvrstil po sledečih morfoloških kategorijah:

- glagoli
- samostalniki
- pridevniki
- prislovi
- medmeti, vzkliki in drugo

Vreden omembe je, da pri drugi kategoriji »medmeti, vzkliki in drugo« lahko zabeležimo predvsem kletve in zmerljivke kot so na primer *porka malôra, órka putána, oštja*. Pri glagolih ni drugih posebnih opažanj, razen da so skoraj vsi glagoli na *-ati* oziroma spadajo k prvi italijanski glagolski skupini z nedoločniško verbalno končnico na *-are*. Največja skupina je bila kategorija samostalnikov, v kateri sem zabeležil 163 besed, ki jih sem tudi kot edina skupina uredil po semantičnih poljih. Na podlagi samostalnikov iz besedišča sem lahko tvoril dodatnih 12 podkategorij po različnih semantičnih poljih ki so sledeča:

- kmetijstvo in narava
- hrana
- osebe
- bivalna kultura
- orodje in uporabni predmeti
- obleka in tekstil
- branje in pisanje
- vera in cerkev
- trgovanje in gospodarstvo
- promet in transportna sredstva
- zdravstvo in telo
- drugo

Večina besed se je pojavljala v kategorijah: »orodje in uporabni predmeti« (31), »kmetijstvo in narava« (24) ter »osebe« (24). Neko vmesno število besed sodi v kategorije »obleka in tekstil« (14), »bivalna kultura« (12) in »hrana« (12). Poleg tega je kar veliko besed (16), ki ne spadajo v nobeno semantično polje izmed naštetih skupin. Te besede sem povzel v kategoriji »drugo«. Najmanjše število besed pa spada v naslednje kategorije: »vera in cerkev« (8), »trgovanje in gospodarstvo« (7), »promet in transportna sredstva« (6), »zdravstvo« (5) ter »branje in pisanje« (4). V prvi kategoriji »kmetijstvo in narava« so samostalniki, ki označujejo živali (*gardelin, beštija, brêk*), oznake za pokrajine (*paštini, troza, vala, bošk*), rastline (*cer, kanéla*) ter besede v zvezi s kmetijstvom (*torkla, štaleta*). Naslednja kategorija *hrana* povzema različne pomene za pripravljene jedi (*mineštra, pince*), sadje (*naránča*), zelenjavo (*kapús*), mesne izdelke (*panceta*) in pijače (*trapa*). V tretjo kategorijo samostalnikov sem - z oznako »osebe« - uvrstil besede, ki označujejejo človeka. To so družinske oznake (*nono/a*), uradne oznake za poklice (*médeg, maresciallo*,

maještra, puštin) in besede, ki so povezane z lastnostmi človeka (*štupido, šturlo, štriga*). K pojmu »bivalna kultura« sodijo besede, ki jih lahko dodelimo človeškemu bivalnemu prostoru kot sta hiša in dvorišče (*kaméra, kantina, kažeta, štirna*). Skupina »orodje in uporabni predmeti« ima največji delež samostalnikov. Tukaj je zelo zanimivo dejstvo, da znaten del besedišča te skupine označuje razne posode, ki jih človek uporablja oziroma ki mu pomagajo v vsakdanjem življenju (*bariglica, boca, karatel, štanjak*). Razen tega pa lahko še najdemo izraze, ki opisujejo predmete za delo na polju ali kmetiji (*štrpača, šapa, karjola*). Edina kategorija z majhnim deležem besed, ki bi jo še omenil je, »vera in cerkev«, v kateri so izključno besede, ki so semantično povezane s krščanstvom (*čimiter, čezéta*). To dejstvo si lahko razlagamo z upoštevanjem kulturnega prostora, ki je bil vedno zaznamovan in pod vplivom rimsko katoliške vere.

Kot sem že prej omenil, je iz korpusa izpadlo nekaj narečnih besed, ker ni bilo možno dokazati etimološkega izvora, se pravi vprašanja ali gre za romanizem ali ne. Obstaja torej možnost, da je med izpadlimi besedami tudi kakšna beseda, ki bi po svojih značilnostih lahko spadala v to analizo. Zato moram poudariti, da tukaj ne gre za izčrpano analizo vseh Tomšičevih italianizmov, temveč za izvleček besedišča v velikosti 213 besed in besednih skupin na podlagi petih literarnih del.

5.5 Etimološko vključevanje samostalnikov

Izsledki etimološke raziskave so pokazali, da ni mogoče pri vseh besedah dokazati izvora, bodisi ker etimološki slovar ni zadosti natančen, bodisi ker obstaja več možnosti etimološke razlage. V skrajnem primeru pa besede sploh ni v etimološkem slovarju. Največji del romanizmov obsega prevezete besede iz furlanščine in beneškega narečja, h kateremu prištevajo tudi varieteto mesta Trst. Imamo pa tudi nezanemarljivo število besed, izvor katerih ni jasen, saj znanstveniki ne morejo določiti ali je beseda furlanska in/ali beneška ali pa prevzeta iz knjižne italijanščine. Poleg tega pa ne smemo pozabiti starih besed latinskega izvora, se pravi latinizmov ki so že zdavnaj obogatili jezik tamkajšnjega slovanskega prebivalstva. Pri Tomšiču je takih izrazov zelo malo in niso v središču pozornosti tega dela. Pri raziskovanju etimologije sem naletel tudi na besede, ki so povzročale težave. Kajti ni jih mogoče najti v ustreznem slovarju, a zavljo skoraj enake oblike z italijanskim pendantom, je očitno, da gre tudi za italianizme. Te izraze sem povzel v skupini »Možni italianizmi« in primerjal njihov pomen z italijanščino, ki se je dejansko v vseh primerih ujema! V naslednjem koraku pa sem preveril izvor, ki je bil pri vseh besedah latinski, kar podpira potrditev, da gre za romansko besedo. V tej skupini pa razen

samostalnikov najdemo tudi glagole, pridevnike in prislove ter druge besedne vrste. Glagoli *kantati*, *krepati* in *mastiti* ter pridevnik *čotast* zavzemajo poseben položaj, ker je njihov izvor jasen, a ga je avtor ni navedel, in glede morfološke razdelitve ne spadajo v druge skupine. Vsakemu italianizmu, ki daje literaturi Marjana Tomšiča določen značaj, sem dodal primer iz besedil, z namenom da bo tudi kontekst razviden za bralca, in da bi pokazal, da pomen slovarjev ustreza isti rabi besede, ki jo zabeležimo pri pisatelju in da zatorej gre za isto besedo.

5.5.1 Samostalniki furlanskega izvora

V sledečem odstavku sem izpisal vseh trinajstih besed, ki imajo svoje korenine v Furlanščini. Toda pri nekaterih besedah ni jasno, ali izvirajo iz beneščine ali furlanščine in sta možni obe varianti. Te besede sem označil z zvezdico.

Samostalniki furlanskega izvora
batúda – tolčenec za posipavanje makadamskih cest
boca – steklenica
bregéše – hlače
hlače – nogavice
korta – dvorišče*
oštarija – krčma*
pikon – kramp
pince – velikonočno pecivo
šagra – veselica*
šapa – motika*
sapon – motika
sigurno – gotovo*
škure – oknice*
štriga – čarovnica*

batúda

Avtor je v seznamu besed na koncu knjig navedel pomen izraza in ga torej uporabil izraz kot `tolčenec za posipavanje makadamskih cest`. V etimološkem slovarju najdemo besedo <metúda> ali <batúda>, kar pomeni `sirotka`, `pinjeno mleko` in je izposojeno iz furl. *batùde*. Za to geslo pa navede Bezljaj kot izvor latinsko besedo *battuere*, ki pomeni `tolčí`.S to razlago torej lahko sklepamo, da je naš pomen `tolčenec` - v SSKJ opredeljen kot `ročno drobljeno kamenje` - romanskega oziroma furlanskega izvora (prim.: Bezljaj 1982: 181).

Tudi on je garal in se mučil in ni bilo časa, da bi mislil na kaj drugega. Za ujet kak šoldi'c je delal batúdo. Tam na enem hribčku so sedeli možje ure in ure in drobili skalo v droben pesek. (Zrno od frmentona 1993: 240)

boca

Beseda boca je pri Tomšiču izraz za posodo natančneje pomeni 'steklenica'. Pri Bezlaju najdemo tudi 'mera za tekočine' in 'steklenica', kar je tudi v drugih južnoslovanskih jezikih konotirano z besedo <boca>. Izvor besede je furlanska beseda *bòzze* 'mezzetta, mezzo boccale' (prim.: Bezlaj 1976: 29).

brgéše

Pri tej besedi uporablja Tomšič še dve varianti, namreč *brgéše* in *bragése*, vendar so si vse tri fonološko zelo blizu. Beseda je zelo stara, kajti pojavlja se že pri Dalmatinu v 16. stoletju. Izvor besede je furlanski, izposojena je namreč iz *braghèsse* v pomenu 'široke platnene hlače'. Tomšič navede kot prevod le 'hlače'. (prim.: Bezlaj 1977: 36)

Je sramota gledat enega moža, ki je bil prej zmerom korajžen in vesel, a zdaj nosi namesto brgeš črvivo kiklo. (Kažuni 1990: 148)

korta*

Poleg *korta* najdemo v delih tudi pomanjševalnico *kortina*. Pri Bezlaju gesla ne najdemo, vendarle jo Penszko navede v svoji zbirki in sicer z istim pomenom kot ga imamo pri Tomšiču namreč 'dvorišče' (pol. *podwórze*). Kot izvor navede tako kot furlansko besedo *cort* kot tudi beneško varianto *corte* (Penszko 2008: 162).

Deklica, ki ni več prihajala na Južičevo korto, sploh ni vedela za psičke, za njihov pomor in za čudežno rešitev ene same kepice. (Kažuni 1990: 16)

hlače

V drugih narečnih pokrajinah oziroma knjižni slovenščino razumemo kot *hlače* 'oblačilo, zlasti moško, ki obdaja spodnji del telesa in vsako nogo posebej', kakor piše tudi v SSKJ-ju. Zlasti v zahodnih narečjih, a tudi v srbohrvaščini so to 'nogavice'. Beseda je prišla

preko srednjelatinske *calcae* kar ustreza današnjim `čevljem' in od tod je furlanščina prevzela besedo *chalze* za nogavice (prim.: Bezljaj 1977: 195).

oštarija*

Pojem nas takoj spomni na italijansko besedo *osteria*, kar pomeni `gostilna, krčma'. Izvor te besede je furlanska *ostarie* ali beneška oblika *ostaria* (prim.: Bezljaj 1982: 260).

Šanta se je pred dobro uro prizibala do Štrpeda, in ker je bila lačna in žejna, je stopila v oštarijo. (Šavrinke 1991: 294)

pikon

Beseda označuje orodje za poljsko delo ali obdelavo tal, se pravi `kramp'. Pojem je razširjen tudi v hrvaških narečjih, je pa prevzet iz furlanščine *picòn* z enakim pomenom.

pince

Pri Tomšiču najdemo opredelitev `velikonočno pecivo'. Tako je tudi v rabi v hrvaščini *pinca*. Bezljaj pa je bolj natančen in jo opiše kot `vrsta mlečnega velikonočnega kruha', izposojena iz furlanščine *pìnze* (prim.: Bezljaj 1995: 37).

Na prt je začela polagati dobrote, ki so jih prinesli otroci. Pričarala je pravo razkošje: velikonočno pinco, kuhana jajca, klobase, pršut, pomaranče in celo žólico. (Zrno od frmentona 1993: 301)

sapon

Tudi ta beseda je orodje za poljsko delo in kot <pikon> ustreza knjižnemu slovenskemu izrazu `kramp' ali `motika', katerega izvor je furlanski *sapòn*, kar označuje isto orodje (prim.: Bezljaj 1995: 218).

»Barba Mate, pridite pomagat! Šanti se je zaslabilo« Kmet je popustil sapon in jim tekkel naproti. (Šavrinke 1991: 116)

sigurno*

Sigurno ali zasigurno za izražanje gotovosti je razširjeno po vsej Sloveniji in na Hrvaškem (*siguran*, *sigur*). Izvor je sicer težko določiti, je pa gotovo izposojena iz romanskega

besedošča, namreč furlansko *sigûr*, beneško *sigur*, italijansko *sicuro*. (prim.: Bezljaj 1995: 233)

'Se vidi, da dobró. Imaš lepe kokoši i sigurno ti dobro nesejo, a?' (Šavrinke 1991: 110)

Spomnil se je, kaj mu je pravil barba Dušan: »Ko se zameriš ženski, ki je rojena štriga, te bo sigurno zaštrigála [...]» (Kažuni 1990: 32)

šagra*

Pomeni `veselica`, v SSKJ-ju najdemo za zahodno narečje še `žegnanje` in `proščenje`. Beseda je izposojena iz furlanščine *sàgre* ali beneščine in italijanščine *sagra* (prim.: Bezljaj 2005: 3).

»V nedeljo bo šagra v Šepetru. Bom šel tudi jaz, ma ne bom plesal, tudi za pupami ne bom lazil [...]« (Vruja 1994: 36)

šapa*

Šapa označuje podobno kot *sapon* orodje, namreč `motiko`, in je furlanskega izvora *sàpe*, kar pomeni prav tako `motika`. V istoitalijanščini imamo tudi *sapa* od koder je lahko tudi prevzeta, in s tem bi lahko bila beneškega izvora (prim.: Bezljaj 2005: 8).

Otroška rokica se je iztegnila in hotela s krompirčkom pobrati nekaj zrnč soli, pa je šinila k njej očetova šapa [...]» (Šavrinke 1991: 171)

škure

Beseda je tipično primorska in je v rabi tudi na hrvaških otokih. Označuje del okna namreč `naoknice` ter je izposojena iz furlanščine *skûr* (prim.: Bezljaj 2005: 78).

Škure so bile odprte in okno le priprto. (Kažuni 1990: 127)

»Jesus Marija,« je zastokala Eljotova žena Tonca in hitela zapirat škure. (Kažuni 1990: 68)

štriga*

Je pri Tomšiču označba za zlo, utelešeno v ženski postavi. Poleg tega pa imamo še *štroliga* ali *štrigon* za moško nasprotje, kar pomeni `čarovnica` oziroma `čarovnik`. Obstajajo pa tudi glagolske oblike kot je na primer *zaštrigati*. Pri Bezlaju najdemo geslo <štrija>, kar je

prevzeto iz furlanščine *strìe*. Besedi <strigòñ> pa dodeli pomen `vampir' in ga izvaja na beneški *strigòn* kar spet pomeni `čarovnik' (prim.: Bezljaj 2005: 120).

Druge ženske, ki so tudi prodajale jajca Šavrinkam in so bile jezne nanjo, so govorile, da je teta Fila štriga in da njena jajca niso dobra, ker so zaštrigána. (Šavrinke 1991: 29)

Za Cerina itak pravijo, da je štrigo. (Kažuni 1990: 127)

5.5.2 Beneške besede

Naslednjih 19 samostalnikov je bilo prevzetih iz beneškega narečja italijanskega jezika, kar se je izkazalo pri primerjavi z slovenskim etimološkim slovarjem ali z drugimi raziskavami na tem področju. Prav tako sem primerjal besede z beneškimi in furlanskimi etimološkimi slovarji ter z navadnimi slovarji, kar me je privedlo do naslednjih ugotovitev.

Beneške besede
baladur – balkon
buža – luknja, puč
bruškol – mozolj
čezéta – cerkvica
faméja – družina
frkada – kol v vinogradu
kadéna – veriga
kornet – vrsta peciva s štirimi rogljiči
kotula – krilo do pasu
lodríca – velik sod
planjer – jerbas, košara za kruh
škale – stopnice
škancija – lesena zidna polica
štrace – cunje
šufito – podstrešje*
šur – zamašek
teća – kozica
torkla – preša
troza – pot med polji*

baladur

Pomeni `balkon' in je beneškega izvora, sklicujoč se na besedo <balador> z enakim pomenom (prim.: Penszko 2008: 158).

Nekega dne se je udrla prva streha, potem druga, tretja ...in nekega dne se je prodrlo prvo stopnišče, se je sesul prvi baladúr in se je vdrl prvi strop... (Kažuni 1990: 224)

buža

Tomšič navede to besedo s pomenom 'luknja'. V etimološkem slovarju pa najdemo 'jamo' in 'votlino', kar je izposojeno iz italijanskega dialekta *buggia, bugia*. Za luknjo pa Tomšič uporablja še besedo *puč*, kar je po Tomšiču iz tržaščine *busa/o* in s tem beneško (prim.: Bezlaj 1977: 56).

»Znam, znam ... ali ko sem prišel iz malna, kamor sem peljal frmenton, sem jo našel v buži. Bla je vre mrtva. Jaz ne znam, kako se je moglo zgoditi.« (Kažuni 1990: 36)

»Žena se ti je utopila? V puču?« so se čudili. (Kažuni 1990: 37)

bruškol

Tukaj je avtor napisal pomen, in sicer 'mozolj'. Pri Bezlaju besede sicer ne najdemo, vendar pa označuje beneška beseda *brusco* (italijansko *foruncolo*) enak samostalnik, zaradi česar lahko tukaj izhajamo iz romanskega izvora (prim.: Turato, Durante 1978: 23).

čezéta

Pomen besede je pomanjševalnica od samostalnika *cerkev*, torej *cerkvica*, kot jo navede Tomšič. Avtor omeni tudi romanski izvor besede, in sicer tako italijansko knjižno obliko *chiesetta* kot tudi narečno obliko *ceseta*. Potem ko sem obliko preveril še v beneškem in furlanskem slovarju lahko sklepam, da gre za beneško besedo, kajti beneška oblika se glasi *césa*. (Turato, Durante 78: 37) Ta je fonetična skoraj identična naši ustreznici, pri čemer je furlanska oblika *glesie* (Nazzi 2003: 162) bolj oddaljena.

faméja

Narečni izraz je zelo blizu italijanski knjižni obliki *famiglia*, kar je prešlo tudi v slovenščino s pogovorno obliko *famílija* (prim.:SSKJ). Tomšič navede tudi tukaj kot italijanski izvor narečno obliko *fameia* in knjižni pendant *famiglia*. Ker sta obliki *faméja* in *famegia* (Turato, Durante 78: 64) v besedišču beneškega narečja, lahko tudi tukaj ugotavljamo beneški izvor.

frkada

Frkada je termin, ki opisuje kol v vinogradu. Pri Tomšiču najdemo še obliko *farkáda*. Cossutova pa navaja v svojem delu besedo <fər'káda> kot tipični venetizem, kar je prevzela od beneške *forcada* s pomenom 'polne vile' oziroma 'viličasta palica' za raztezanje perila (prim.: Cossutta 1998: 75).

kadéna

Kadéna ustreza italijanski besedi *catena* in pomeni 'veriga'. Tomšič je besedo zvajal na narečno besedo *cadena* ali na zgoraj omenjeno knjižno obliko. Ker sta *cadéna* in *caéna* prav beneški besedi (Turato, Durante 78: 26), sklepam tudi na beneški izvor.

kornet

Tudi ta beseda nas takoj spomni na italijanski *cornetto*, ki nosi podoben pomen. Pri Tomšiču imamo razlago 'Vrsta peciva s štirimi rogljiči'. Penszko navaja še drugo obliko <*krnet*>, a obe pomenita 'rogljiček' (poljsko: *róg, rożeg, rogalik*) in izvirata iz beneške besede *corneto* (prim.: Penszko 2008: 162).

»Teta Urša, imaš figice? Teta Katina si nam kaj prinesla? Juta, daj mi ribico! Bučič, Bučič imaš kornet?!« (Šavrinke 1991: 106)

lodríca

Z *lodrico* označuje Tomšič 'velik sod', kar podobno tudi Bezljaj opiše kot 'vrsta soda, brenta, meh' in 'posoda za vino'. Izvor je verjetno srednjelatinski, lahko pa je tudi beneški, saj po tržaško pomeni *ludro* tudi 'meh' (prim.: Bezljaj 1982: 147). Geslo <ludro> najdemo tudi v beneško-italijanskem slovarju z ustreznim pomenom *otre* kar je po slovensko 'meh' (prim.: Michelagnoli 1935: 52).

»Daj mi en glaš, znam, da ga jemaš puno lodrico!« (Kažuni 1990: 49)

planjer

Beseda »planjer« ima različne fonološke različice, na primer najdemo pri Bezlaju le <plenjír>, kar pomeni 'jerbas' ali 'košara za kruh' in je izposojen iz beneščine *pianer*. (prim.: Bezljaj 1995: 54) Tudi Penszko ima to besedo v svojem korpusu z oblikama <plenir> in <plenjer> v pomenu 'pletena košara' (poljsko: *pleciony kosz*). K Bezlajevi tezi

še dodaja, da je beseda zaradi *-l*, ki je tudi v furlanski obliki *planer*, že starejša in ima romanske prvine. (*Co prawda Bezłaj wywodzi go z tr. wen. pianer 'wiklinowy koszyk', słwń. -l- uznając za epentetyczne, ale poświadczone tr. friul. planer wskazuje, na to że wstawienie -l- dokonalo się już na gruncie romańskim*) (Penszko 2008: 164).

Na glavi se ji je cincala plenjer, v njem je bilo kakih dvesto jajc. (Šavrinke 1991: 61)

škale

Geslo <*škale*> v pomenu 'stopnice' je italijanskega ali beneškega izvora in se sklicuje na besedo *scala* (prim.: Penszko 2008: 166).

škancija

Beseda označuje kuhinjsko pohištvo iz lesa - Tomšič navaja razlogo 'lesena zidna polica, na katero so zlagali kuhinjsko posodo'. Pri Bezłaju najdemo za *škancija* razlogo 'odprta kuhinjska polica za shranjevanje krožnikov', kar je tudi v rabi v hrvaščini in je izposojeno iz beneščine *scanzia* z istim pomenom (prim.: Bezłaj 2005: 52).

Kmalu se ni videlo skoraj ničesar več. V mrakobo se je raztapljal ohlajajoči se Gvido, v temo je izginjalo prastaro ognjišče, v noč se je razblinjala stara postelja, počrnela kredenca, izrezbarjena ploskev mize, doma narejeni stoli, črviv pod, škancija, steklenice in razne posode, suhe veje in vejice ...[...] (Kažuni 1990: 218)

štrace

Z besedo *štrace* označi Tomšič cunje. Kot izvor navede narečno besedo *straze* oziroma *stracci*, kar je italijanska oblika. Po primerjavi z beneščino in furlanščino lahko sklepam, da beseda izvira iz beneških oblik (v ednini) *stràssso* ali *stràzzo* in ne iz furlanskega *pečot* ali *strač* (Nazzi 2003: 756).

šufito*

Z besedo *šufito* imenuje Tomšič 'podstrešje', kar je tudi pri Bezłaju pomen te besede, le da najdemo pri njem fonološko odstopanje od naše variante, namreč <šofit>. Če si pogledamo italijanski pendant *soffitta*, lahko že sklepamo na izvor. Dejansko je izvor romanski, namreč iz beneške besede *sofit* ali furlansko *sofit* (prim.: Bezłaj 2005: 90).

šur

Beseda ima pomen 'zamašek', kakor piše avtor, oziroma, po Bezlaju, 'zamašek iz plutovine', kar izvira iz tržaščine *suro* s pomenom 'plutovina' in je torej beneškega izvora (prim.: Bezlaj 2005: 133).

teća

S *tečo* je mišljena posoda za kuhanje. Pri Bezlaju ne najdemo tega izraza, vendarle sem ga na koncu našel v delu Lipovac – Radulovićeve, ki je analizirala italianizme v Črni gori. Besedi *teća* pripisuje romanski izvor, namreč iz beneščine *tecia*, kar je v knjižni italijanščini *teglia* (prim.: Lipovac – Radulović 2009: 264).

torkla

Beseda označuje 'prešo (za stiskanje olja)' in je izposojena iz beneščine *torcolo*, kar pomeni prav tako 'preša' (prim.: Bezlaj 2005: 206).

troza*

Označuje pri Tomšiču 'pot med polji' in 'steza'. Prav tako Bezlaj pri razlagi besede opozori na Tomšičevo rabo v romanu. Beseda je izposojena iz beneščine *trozo* ali furlanščine *tròi*, obe imata isti pomen kot ga je navajal Tomšič (prim.: Bezlaj 2005: 235).

kotula

Tudi pri tej besedi se pojavi isti problem kot pri <bruškol>. Avtor sicer dá bralcu informacijo o pomenu besede, namreč 'oblačilo' oziroma 'krilo do pasu', za našo raziskavo to seveda ne zadostuje. Če iščemo besedo v italijanskih slovarjih, najdemo geslo <còtola, còtolo> (it.*gonna, sottana*) (Turato, Durante 1978: 48), kar pomeni 'krilo' in tudi 'spodnjica' (prim.: Veliko italijansko-slovenski slovar). S to informacijo lahko tudi tod domnevamo beneški izvor.

5.5.3 Drugi izvor

V sledeči tabeli so samostalniki, katerim ni bilo možno pripisati natančnega izvora. Gre sicer tudi za romanizme, a njihov izvor ni možno določiti glede korenine in niso niti furlanskega niti beneškega izvora. Predvsem so tukaj našete besede iz knjižne italijanščine, nekaj pa je tudi latinizmov in drugih besed, ki jih je prevzela slovenščina že v zgodnjih obdobjih razvoja.

drugi izvor
bared – zapuščena njiva
baréta – kapa
bariglica – sodček
bašta – sedlo za osla
bokalín – vrč
bot – krat
ćep – zamašek
cer – vrsta hrasta
čopín – brin
faral – luč, petrolejka
frmenton – koroza
jerte – kamniti okvir za okna in vrata
kanela – trstika
kapús – zelje
karjola – samokolnica
kasela – krsta, skrinja

kómpanjón – tovariš
kušín – blazina
novíca – nevesta
padrón – gospodar
paštni – terasaste njivice
punja – pest
púpa – dekle
róba
štanjak – vedro
štirna – vodnjak
štorija
štramor – hrup
štrpača – motika
šturlo – norček
trapa – žganje
vala – dolina
zdela – skodela

bared

Tomšič označi *bared* kot `zapuščeno njivo`. Izvor te besede ni popolnoma jasen, je pa zagotovo izposojen romanizem. Pri Bezlaju najdemo pomen `nerodoviten svet` ali `trava` oziroma `ostanek trave`, kar ustreza tudi njivi. Romanska prvina te besede je primorski *bar*, v tržaškem narečju obstaja še ustreznica *baredo* (prim.: Bezlaj 1977: 12).

Po enem letu, ko se je spet vse uredilo, je po naključju našel svojo bareto na gozdni jasi, sredi mnogih čopínov. (Kažuni 1990: 149)

baréta

Beréta je italijanskega izvora, namreč od *berretta*, kar pomeni `pokrivalo` in je pri Tomšiču označeno kot `kapa` (prim.: Bezlaj 2005: 55).

Prevelika baréta mu je plesala na glavi, predolg suknjič je mahedral okoli njega, [...] (Kažuni: 121)

bariglica

Bariglica je narečna beseda za `sodček`. Besedi *barigla* in *barila* brez slovenske pomanjševalne pripone *-ica* pomenita tudi `sod` in sta prevzeti iz romanskega območja. Prvoten izvor je latinski *barrīclus* (prim.: Bezljaj 1995: 142).

»[...]A moja mati ni imela nikoli osla, vse peš, leta in leta. Zato je zvita kakor bariglica.« (Šavrinke 1991: 33)

bašta

Z besedo *bašto* se označuje `sedlo za osla`, kar je najti tako pri Tomšiču kot v etimološkem slovarju. Izvor je istroromanski ali predromanski (prim.: Bezljaj: 1977: 13).

Bašto pa mi bo naredo Gvido, on to zna. (Šavrinke 1991: 32)

bokalín

<Bokâl> označuje tako kot Tomšičev *bokalín* `mero za vino` oziroma `vrč` in je izposojen iz italijanskega *boccale* z istim pomenom (prim.: Bezljaj: 1977: 31).

Čez kakšno uro pa ga je začelo tiščati in se je skobacal s postelje ter z roko lovil pod posteljo bokalín, to je nočno posodo. (Zrno od frmentona 1993: 141)

bot

V zvezi z besedo <bot> se pojavljajo različne druge tvorbe kot so *anbot*, *tabot*, *naenbot*, *tri bote*, pri katerih ima *bot* vedno isti pomen prislovne rabe `krat`. Začetni *-b* je dokaz za romanski in ne za germanski izvor (prim.: Bezljaj 1977: 35).

»Ma kaku da ne? Saj smo ga naredli, otroka! Oni bot, kaj si vre pozabla?« (Kažuni 1990: 13)

»Se mi zdi, da te bojo še enbot sodili.« (Zrno od frmentona 1993: 309)

Od tábot, ko smo se vidli, smo se namoráli. (Zrno od frmentona 1993: 122)

cer

Besedica je označba za drevo `Quercus cerris` in je latinskega izvora, namreč iz ustreznice *cerrus* (prim.: Bezljaj 1977: 62).

ćep

Oblika s trdim začetnim soglasnikom <čep>, ki jo najdemo pri Bezlaju, označuje prav tako 'zamašek' kot *ćep* ali *čep* pri našem avtorju. Izvor te besede, ki obstaja tudi v drugih slovanskih jezikih, ni popolnoma jasen, a najverjetneje je izpeljana iz italijanščine *ceppo*. (prim.: Bezlaj 1977: 78)

Ležal je na tleh pleg soda, napit kot čep. (Šavrinke 1991: 76)

čopín

Pri tej besedi obstaja še druga fonološka oblika *čupinj* in je tudi botaničen izraz knjižnega 'brina'. Beseda izvira iz neznanega romanskega narečja in ima svoje korenine v predlatinski ustreznici *sabīnā* (prim.: Bezlaj 1977: 91).

Po enem letu, ko se je spet vse uredilo, je po naključju našel svojo bareto na gozdni jasi, sredi mnogih čopínov. [...] Skrbno je preiskal čopinje, pa razen polomljenih vej ni našel nič sumljivega. (Kažuni 1990: 149)

faral

V pomenu luč ali petrolejka. Beseda je izposojena ali iz grščine ali iz italijanščine, kjer obstajata ustreznici *fanale* in *farà* (prim.: Bezlaj 1977: 128).

Ben, vzamem farál in grem počasi po lestvi dol, grem skozi kantíno in pridem v hlev. (Kažuni 1990: 168)

frmenton

Razen *frmenton* sem v virih našel še *frmentín* in *farmentón*, in to so besede ki vse označujejo koruzo. Pri Bezlaju najdemo poleg <frmentín> še različico <fromentín> z istim pomenom in dokaz za italijanski izvor namreč besedo *formentone* (prim.: Bezlaj 1977: 132).

»Znam, znam ... ali ko sem prišel iz malna, kamor sem peljal frmenton, sem jo našel v buži. Bla je vre mrtva. Jaz ne znam, kako se je moglo zgoditi.« (Kažuni 1990: 36)

jerte

Pojma <jerta> ali <jirta> označujeta `kamniti okvir za okna in vrata' in sta istroromanska. Tržaška oblika *erta* je oznaka za `vrata' in `nadpražje', izvor katere je italijanska beseda *erto* (prim.: Bezljaj 1977: 212).

Ali nazadnje je izkopal tisto klet, obložil stene z lepimi kamni in izklesal tudi jerte za vrata in majhno okence. (Šavrinke 1991: 76)

kanéla

Problem pri tej besedi je, da jo Tomšič navede s pomenom `trstika', čeprav je <kanela> pri Bezljaju `cimetova skorja'. V kajkavščini uporabljajo za `poper' besedo *kanela*, v srbohrvaščini pa je *kanela* navedena kot `cimet', kar je po italijansko *cannella*, od koder je beseda izposojena (prim.: Bezljaj 1982: 15).

Ko se je leto prekucnilo v jesen, je Kozlovič že delal načrte: kje bo dobil kanele, kje bo posekal akacije za kole, kje bo kupil žico in vse drugo. Za kanele ni bilo problem [...] (Kažuni 1990: 109)

kapús

Izraz označuje rastlino, ki ji v slovenščini pravimo `zelje'. Tomšič navede tudi tukaj dve italijanski varianti, in sicer knjižno obliko *cappuccio* in narečno besedo *capuzzi*. Čeprav sta beneški ustreznici *capússo* in *capúzzo* (Turato, Durante 78: 32) zelo podobni, je še treba omeniti furlanski obliki *capuč* in *capús* (Nazzi 2003: 143), tako da je tukaj težko natančno določiti izvor.

karjola

Pomen besede je `vrsta voza' ali `samokolnica' in ima romanske korenine, saj izvira iz italijanščine *carriola*, beneščine *cariola* ali furlanščine, v kateri obstaja ustreznica *cariòle* (prim.: Bezljaj 1982: 20).

kasela

Kasela je pri Tomšičevih istrskih zgodbah ime za `skrinjo' ali `krsto'. Pri Bezljaju najdemo <kaséle>, kar pomeni samokolnico in izvira iz italijanščine *cassela* ali furlanščine *cassèle*. Pomen teh oblik je spet podoben pomenu, ki ga najdemo pri Tomšiču. Razen tega najdemo

še <kaselico>, kar je prevzeto iz ital. *cassella* ali furl. *cassèle* in pomeni `kaseta` ali `predal`. Izvirata iz lat. *capsula*, kar je pomensko spet blizu naše skrinje (prim.: Bezljaj 1982: 21).

kómpanjón

Pri Tomšiču je *kómpanjón* pajdaš. Bezljaj navede fonološko podobni obliki <kumpánj> in <kompánj>, ki sta izposojenki iz italijanščine *compagno*, torej `tovariš` (prim.: Bezljaj 1982: 110).

»Juh!« je zavriskal Robi in se zapodil po hribu ter tekel klicat svoje kompanjone. (Kažuni 1990: 14)

kušín

V pomenu `blazina` je neznanega romanskega izvora, verjetno iz latinščine *coxīnum*, kar pomeni `blazina na sedežu`. Današnji pomen ustreza tudi italijanski obliki *cuscinò* (prim.: Bezljaj 1982: 114).

»[...] Mi ga dá anka v roke. Je mehke ko kušín, je brumen ...« (Kažuni 1990: 19)

novíca

Beseda je zelo zanimiva, kajti tvorba naj bi bila slovenska, vendar so na pomen močno vplivali romanski pendanti kot so ital. in ben. *novizza* in furl. *nuvìzze*, *nuvica* in *novìzze*, ki prav tako vsi pomenijo `zaročenka` in `nevesta`. Menda je beseda celo italijanska izposojenka (prim.: Bezljaj 1982: 228).

padrón

Tomšič uporablja tudi drugo obliko namreč *parón*, kar ustreza italijanskemu *padrone*. Kot narečno obliko in izvor navede *paron*, ki je lahko beneška beseda (<parón, patrón> Turato, Durante 78: 133) ali tudi prevzeta iz furlanščine, v kateri obstaja ustreznica <paron> (Nazzi 2003: 524).

paštni

Kot *paštni* označi Tomšič `terasaste njivice`, vendar najdemo v SSKJ-ju razlago `terasa, terasast svet, zasajen s trto`, kar ustreza Bezlajevi definiciji `ograjen kos zemljišča s trtami` ali `terasa z vrsto trt`. Izvor besede ni povsem jasen, saj ji nekateri pripisujejo slovanske

korenine (stcsl. *pažitě* `travnik'), čeprav je bolj verjetno, da je romanska izposojenka iz ital. *pàstino*, kar pomeni `obdelana zemlja' (prim.: Bezlaj 1995: 14).

Čez paštne, čez stopničasto pobočje hriba, je zavel hladen veter, v sunku se je zapodil dol in nad hribom, tam proti morju, so se že kopičili svinčeno težki oblaki. (Kažuni 1990: 68)

punja

Pomen je nedvomno `pest' in izvira iz ital. *pugno* ali furl. *pugn*, ki označujeta isti del telesa. (prim.: Bezlaj 1995: 136)

»Tê jemate vaš strah! Tê, v punji!« (Šavrinke 1991: 254)

púpa

Kot piše tudi Bezlaj, je primorsko ime za `deklico' ali `mladenko' in je lahko nemškega izvora *Puppe*, kar pomeni `lutka' in tudi `dekle' ali je italijanskega izvora *pùpa* z istim primorskim pomenom (prim.: Bezlaj 1995: 137).

Ker pupca ni nič vedela, se je obnašala sproščeno in je brez zadrege odgovarjala na vprašanja, kam gre in po kaj: [...] (Zrno od frmentona 1993: 22)

»V nedeljo bo šagra v Šepetru. Bom šel tudi jaz, ma ne bom plesal, tudi za pupami ne bom lazil [...]« (Vruja 1994: 36)

róba

Sicer je narečna oziroma pogovorna beseda, a raba ni omejena na Primorsko ozemlje. Z *robo* povzemamo `blago' in `opravo' in je izposojenka iz ital. *ròba* ali furl. *róbe*, kar pomeni `stvar' ali pač `roba'. Zanimivo dejstvo je, da so Romanska ljudstva besedo prevzeli iz starenemščine *rauba* v pomenu `oblačilo' (prim.: Bezlaj 1995: 188).

Počasi, počasi se je hrup polegel, ali komaj so se Istranke malo umirile, že so začeli kričati italijanski trgovci in ponujati svojo robo: [...] (Šavrinke 1991: 217)

štanjak

Štanjak z drugo obliko *štenjak* je beseda za `vedro (za vodo)' in je romanskega izvora *stagnaco, kar vidimo v furl. *stagnàcs* in v tržaškem narečju *stagnaco* ter v obliki iz Rezije *štanjáda*, vedno z enakim pomenom (prim.: Bezlaj 2005: 109).

»Ravno je privlekla v kuhinjo štanjak vode, da bi zalila krompir, ki se je kuhal za svinje.«
(Kažuni 1990: 27)

štala

Tomšič uporablja le pomanjševalnici *štaleta* in *štalinka* za `svinjak`. Raba besede *štala* je zelo razširjena, ne samo na Slovenskem, temveč tudi na Hrvaškem. Ženski spol besede je dokaz, da je beseda izposojena iz romanskih narečij in ne iz nemščine *stal* (prim.: Bezljaj 2005: 105).

Hitro je odložila plenjer in zakričala: »Kje?« »Tam, v štali« Bepa je tekla noter. Na slami je ležala njena muša, iztegnjena in čisto mrtva. (Šavrinke 1991: 199)

štirna

Pri Bezljaju najdemo še obliko *štêrna*, kar tako kot pri Tomšiču pomeni vodnjak in izvira iz latinske besede *cisterna* (prim.: Bezljaj 2005: 110).

Ko je pozneje ostala sama pri štirni in je vrgla v globino pločevinasto vedro in se nagnila čez razbrazdan rob, jo je globočina potegnila dol, vsrkala jo je in je ni in ni hotela izpustiti. (Kažuni 1990: 50)

štorija

Beseda je tudi pogovorno zelo razširjena po vsej Sloveniji in pomeni `zgodbo` ali `povest` ter je prevzeta iz romanskega ozemlja, kar nakazujeta ital. oblika *storia* in furl. oblika *stòrie* (prim.: Bezljaj 2005: 117).

Južič za to štorijo ni vedel. (Kažuni 1990: 15)

štramor

Pri Tomšiču najdemo besedo s pomenom `hrup`. Tudi Bezljaj pri razlagi gesla opozori na istrskega avtorja Beseda obstaja tudi v hrvaščini in je mlada izposojenka romanskega izvora **stramōrē* (prim.: Bezljaj 2005: 118).

»Rompajo in kličejo, delajo štramór...« je rekel starec. (Kažuni: 224)

štrpača

Izraz označuje orodje, namreč `motiko` oziroma `ozko, nekoliko zakrivljeno orodje za kopanje`. Beseda ima korenine v glagolski obliki **štɛrpǎti*. Samostalnik **štɛrpɔ* pomeni grm in je romanska izposojenka (prim.: Bezljaj 1995: 333).

šturlo – norček

izvor ni jasen (prim.:Bezljaj 2005: 126).

»*O ti šturla ti! Kaj ne znaš, da se od tega ne rata noseč?* [...]« (Kažuni 1990: 5)

trapa

Beseda je omejena na Primorsko in ustreza knjižnemu izrazu `žganje`. Izposojena je iz ital. *trapa* ali ben. *trapa* ali furl. *tràpe*, mogoče pa je nanjo vplivala tudi italijanska beseda *grappa* (prim.: Bezljaj 2005: 212).

»*Tonina, zakaj jih braniš, ko pa si v resnici sama proti? Ko ne bi bla, ne bi prenašala cigaret, trape, platna ...*« (Zrno od frmentona 1993: 30)

vala

Izraz je romanskega izvora in pomeni `dolina` ali `pašnik`. Določnejši izvor ni jasen, lahko je iz italijanščine *valle*, beneščine *vale* ali furlanščine *val* (prim.: Bezljaj 2005: 276).

Gračiška vala se je bližala počasi, počasi. (Šavrinke 1991: 307)

zdela

<Zdela> je izraz za `skodelo` ali `skledo` in je romanska oziroma latinska izposojenka od besede **scudella* (prim.: Bezljaj 2005: 399).

5.6 Možni italianizmi

5.6.1 Samostalniki

V tem poglavju so besede, izvor katerih v etimološkem slovarju ni izpričan. Le če si podrobneje pogledamo kontekst, v katerem se pojavljajo in jih primerjamo z ustreznico v italijanskem jeziku, lahko zaslutimo njihov romanski izvor. Slovenski pomen, ki je deloma naveden, sem prevzel z avtorjevega seznama.

samostalniki
boršete
čentezimi
džornalín – časopis, revija
febra
fita – ocvrta jajca
gardelín – lišček
interese – obresti
kamiončín – manjši kamion
karatel – sod
kažéta – hiška, koč
koredo
libra – knjiga
ličenca

menta
mineštra
nono-a, pra-, diž-
pancéta
pijat – krožnik
porkarija
puštin – poštar
putána – pocestnica
raca– rasa
rumbrela – dežnik
šinjor(in)a – gosp(odičn)a
škabel(in) – nočna omara
škatula

boršete, borše

<borsetta> `borsa a mano o a tracolla per signora, più o meno piccola.' (Garzanti 2003: 282)

Katina je hitela mimo koprške železniške postaje. Istranke so tekale sem in tja in so snemale z oslov bisage in košare in vreče in razne boršete ... [...] (Šavrinke 1991: 215)

Avtobus se je vračal pred sedmo uro in zdaj je hitela, da ga ne bi zamudila. Otvorjena z boršami je rinila skozi gosto meglo. (Kažuni 1990: 54)

čentezimi

V rabi je tudi oblika v ednini *čentežim*, kar najdemo v Tomšičevem seznamu kot `stoti del lire' in je prevzeta iz ital. *centesimo/i*. Dejstvo, da je vzglasje –č in in sredoglasje –z kaže na to, da beseda ni beneškega izvora, ki bi namreč zahteval vzglasje –š in sredoglasje –ž (prim.: Penszko 2008: 159).

džornalín

<giornalino> *dim. di giornale*: `pubblicazione giornaliera a stampa'; (Garzanti 2003: 929) dal latino *dǵurnu(m)* (Garzanti 2000: 856).

»Kje ste dobili vse to, kar nosite v torbah?« »A džornaline? Mi dajo, anka kupim jih.«
(Kažuni 1990: 201)

febra

<febbre>: *dal lat. fēbre(m)*; (Garzanti 2000: 744) `Reazione di difesa dell'organismo che si manifesta nel corso di molte malattie e che è soprattutto caratterizzata dalla temperatura del corpo più alta del normale´ (Garzanti 2000: 806).

frita, fritada

<frittata>: `vivanda di uova sbattute fritte in padella´; (Garzanti 2003: 877) <Fritto> der. dal lat. frīgēre (Garzanti 2000: 806).

In ravno ko je hotela dvigniti plenjer z glave in ga postaviti na tla, je zaslišala Pjerinov glas tam od ognjišča. Govoril je kot v šali in njegove besede so bile čudno zamolke: «Joh, Urša mojá, al bi bila to velika frita!« (Šavrinke 1991: 112)

gardelín

<cardellino>: `uccellino variopinto´; (Garzanti 2003: 356) dal latino tardo *cardellu(s)*. (Garzanti 2005: 332).

interese

<interesse>: `prezzo di un capitale preso a prestito per un certo periodo´; (Garzanti 2003: 1119) dal latino *interēsse* (Garzanti 2000: 1006).

kamiončín

<camioncino>: `autocarro di piccola portata´ (Garzanti 2003: 331).

karatel

<caratello>: `recipiente di legno in forma di piccola botte per vini pregiati´; (Garzanti 2003: 354) dal latino *carru(m)* (Garzanti 2000: 340).

kažéta

<cassetta>: `casa piccola´; (Garzanti 2003: 372).

»Lalica,« ji je rekel Južič, »zdaj jo nesem v kažeto. [...]« (Kažuni 1990: 11)

Iz kašetice, kjer sta bivala leta in leta, sta se preselila v ta pravo, veliko hišo, ki je imela vsega skupaj pet sob. (Kažuni 1990: 7)

koredo

Izraz pomeni pri Tomšiču `premoženje in denar, ki prinese nevesta v zakon`, se pravi `dota` ali `bala`. Isto definicijo podaja Penszko `wyprawa dla panny młodej` in navede še, da obstaja možnost, da ima beseda beneške korenine (prim.: Penszko 2008: 162).

libra

<libro>: dal latino *libru(m)* (Garzanti 2000: 1111). Tudi iz konteksta lahko ugotovimo, da gre za besedo *libro* kar ustreza slovenski besedi *knjiga*, in ne za besedo <libra>, kar označi Bezljaj kot `stara utežna mera` (prim.: Bezljaj 1982: 139).

»[...] zna več kakor vse libre. Ko imaš to v srcu, ko čutiš, kako je treba delat ino živet, govorit ino mislit, pole ti niso potrebni nobeni puštabi.« (Šavrinke 1991: 103)

Jovanin jih je znal za eno libro. (Kažuni 1990: 192)

Ponujal mi je debelo, veliko knjigo, [...]. »Pa kaj delate s tem? Kaj vam će ta libra?« (Kažuni: 206)

ličenca

<licenca>: `concessione da parte di un organe competente o di una autorizzazione`; `permesso, facoltà di fare qualcosa`. (Garzanti 2003: 1215) dal latino *licēntia(m)* (Garzanti 2000: 1112).

Nihče si ni kupil dovoljenja za to opravilo, kajti »ličenca« je bila tako draga, da tistega žganja brižnik sploh prodati ne bi mogel. (Šavrinke 1991: 156)

menta

<menta>: `genere di piante erbacee aromatiche`; (Garzanti 2003: 1321) dal latino *mēnta(m)* (Garzanti 2000: 1210).

Za našimi poljubi vznikajo cvetovi mente, melise in roženkravta. (Vruja 1994: 157)

mineštra

<minestra>: `primo piatto, caratteristico della cucina italiana'; (Garzanti 2003: 1349) dal latino *ministrāre* `servire' (prim.: Garzanti 2000: 1251).

nono-a, pra-, diž-

<nonno>: dal latino *nonnu(m)* (Garzanti 2000: 1348).

Tam je bila ena sama nesreča. Pet otrok, oče in mati, nona in nono, pa že dižnona in dve stari teti. (Šavrinke 1991: 129)

Ta ura je bila v hiši, kar se pomni. Menda jo je prinesel Jurasov pranono s sejma na Koroškem; tam je namreč drvaril in služil denar za svojo veliko družino. (Vruja 1994: 17)

pancéta

<pancetta>: `taglio di carne bovina o suina.' (Garzanti 2003: 1532) Beseda je pomanjševalnica od *pancia*, katerega izvor ni jasen (prim.: Garzanti 2000: 1442).

Med kruhom so ležali koščiči ovčjega sira. Tam je bila tudi klobasica tete File in panceta tete Mare. (Šavrinke 1991: 70)

pijat

<piatto>: `recipiente rotondo di porcellana o di ceramica in cui si servono e mangiano le vivande'; (Garzanti 2003: 1617) dal latino **plattu(m)* (Garzanti 2000: 1524).

porkarija

<porcheria>: `cosa riprovevole fatta a danno di qualcuno, cosa fatta male.' (Garzanti 2003: 1667).

Tokrat je spet privlekel tri in se spet glasno jezil: »Porkarija od buh! Ma jaz ne znam, zakaj mene štemájo bolj kot druge. (Zrno od frmentona 1993: 59f)

Tonina se je zaradi tega, kar je doživela, dolgo ni mogla pomiriti. »Porkarija od žensk!« (Zrno od frmenton 1993: 176)

»Se sploh pozna, ko jih je enih stu na leto manj? Itak nas je preveč. In to življenje je ena sama porkarija od začetka do konca,« je kričala Čuska. (Zrno od frmentona 1993: 195)

puštin

<postino>: `portalettere´; (Garzanti 2003: 1679) dal latino *pōsīta*. `Servizio pubblico che provvede allso smistamento e al recapito di lettere.´ (Garzanti 2005: 1596).

Ljudje so mu pravili puštin, ker je opravljal pošarske posle [...] (Šavrinke: 44)

putána

<puttana>: `prostituta, meretrice´ (Garzanti 2003: 1764).

Nasilnik je zaklel in jo spustil, kajti v očesu ga je močno zapeklo in v hipu je bil oblit s krvjo. Anita je panično bežala, on pa si je brisal kri z obraza in kričal za njo: »Putána, prekleta!« (Kažuni: 51)

»[...]Ta vaša putánasta mati vas je nadelala vsakega z drugim.« (Kažuni: 30)

raca

<razza>: `complesso di individui appartenenti alla stessa specie con caratteri ereditari comuni´ (Garzanti 2003: 1816).

rumbrela

<ombrello>: `arnese per ripararsi dalla pioggia o dal sole´ (Garzanti 2003: 1473).

šinjor(in)a

<signora>: `appellativo di riguardo e di cortesia con cui ci si riferisce a una donna´; (Garzanti 2003: 2103).

škabel(in)

Tomšič navede izraz v seznamu kot `nočna omara´. Morda izvira beseda od <sgabello> `piccolo sedile di legno o di altro materiale, senza spalliera né braccioli; panchetto per appoggiarvi i piedi´; (Garzanti 2003: 2091) dal latino *sgabēllu(m)* (Garzanti 2000: 1946).

škatula

<scatola>: `nome generico di qualsiasi recipiente fornito di coperchio´. (Garzanti 2003: 1996) morda iz srednjeveške latinščine *castūla(m)* (prim.: Garzanti 2000: 1868).

Tudi Čubejka je tihotapila tobak. »So ble ene lepe škatule,« je pravila Tonini, ko sta počasi odmerjali gračiško dolino, tja proti Sočergi in Úliki. (Zrno od frmentona 1993: 58)

5.6.2 Drugo

Čeprav sem se do zdaj osredotočil izključno na samostalnike, sem v predzadnjem poglavju tudi navajal druge besedne vrste, to je veznike, prislove, glagole in pridevnike, ki jih je avtor deloma navedel v posameznih seznamih, a so vseeno glede oblike zelo zanimivi romanizmi. Besedam z zvezdico Tomšič ni dodal prevoda v knjižni slovenščini, zaradi tega sem omenil italijanski opis ali slovarski pomen.

bašta! – dovolj, konec

<basta>: `terza persona sing. dell'indic. pres. di bastare.', `Come ordine a interrompere un'azione'; (Garzanti 2000: 216).

»Ne bomo šli in bašta!« je rekel trdo. (Zrno od frmentona: 40)

pero – ker (sic)

<però>: cong. int dal lat. *pĕr hōc* `per questo'; prim.: Garzanti 2000: 1509; <però> `a, toda, vendar, zato' (Veliko italijansko – slovenski slovar).

drito – naravnost

<dritto> da diritto, dal latino *dirĕctu(m)*; (Garzanti 2000: 586).

finiti – končati

<finire> dal latino *finĭre, fine*; (Garzanti 2000: 767) v pomenu `končati, nehati' (VISS).

alora*

<allora>: avv.,cong. dal latino: *ad ĭlla(m) hōra(m)*; (prim.: Garzanti 2000: 65)

»Alora, tja?» si je rekla Cinja in bilo ji je mučno. (Šavrinke 1991: 9)

»Alora, zdaj gremo« (Šavrinke 1991: 10)

»Alora, pole mi ga daj!« je zakričala Katina in začudila se je, [...] (Šavrinke 1991: 34)

»Alora ne bom imela otroka«, se je motalo po njej. (Kažuni 1990: 5)

provat*

<provare>: dal latino *prōbāre*:`riconoscere buono´ (Garzanti 2000: 1651); geslo <provare> `občutiti, poskusiti´ (VISS) ustreza bolj našemu pomenu, kot sicer pa tudi `conoscere mediante esperienza´ (Lo Zingarelli 2011: 1807).

Ko bi ljudje poslušali modre, ki zmerom govorijo: ne hodi na tanek led, ne lazi k vodi, ne hodi k močvarji ... Ko bi jih poslušali, bi zdaj ne jokali in Katini ne bi prihajalo slabo od počinjenega greha. Ali kaj, ko je človek neumen bolj kot žival in mora vse na svoji koži provat. (Šavrinke 1991: 55)

eko *

<ecco>: dal latino: *ēccu(m)*, *ecce* (Garzanti 2000: 634).

In so ga peljali v Ljubljano. Tu so mu odrezali še kos noge, skoraj do kolka. Eko, zdaj je brez noge. (Vruja 1994: 133)

Eko, zdaj je bušca ko mi drugi. (Zrno od frmentona 1993: 129)

kantati – peti

Poleg glagola *kantati* najdemo samostalniško tvorbo *kantarija*, kar označi Tomšič kot `kor´. Pri Bezlaju obstaja beseda <kántar> `pevec´, ki izvira iz latinske tvorbe *canere*, *cantare* zaradi tega lahko sklepamo, da gre pri naši tvorbi za romanizem (prim.: Bezlaj 2005: 53).

krepati – crknitit

Beseda je izposojena iz it. *crepare*. Prvotni pomen besede v latinščini je bil `počiti, tresniti´ Šele v 16. stoletju je izraz dobil današnji pomen (prim.: Bezlaj 1982: 89).

Zdaj je bilo že razločno slišati nekatere besede. Dol proti njemu so padali kriki: »... proklet ... da bi krepál ... fašist ... da vas ni sram ... kaku morete ... šajéta ...« (Kažuni 1990: 63)

mastiti – stiskati

V besedilu obstaja tudi deležniška tvorba *pomastil*. Bezlaj navede geslo <mastíti> s pomenom `prešati, tlačiti´ in ima svoje korenine v balkanski latinščini, o čemer priča romunski izraz *must* (prim.: Bezlaj 82: 170).

In marsikateri je sanjal, kako bi to Drago potipal, jo uščipnil in jo eno malo tudi pomastil ... (Šavrinke 1991: 137)

čotast – šepast

Poleg pridevnika obstajata še glagolska oblika *čotati* in samostalniška tvorba *čóta* kar ustreza knjižnima besedama `šepati` in `šepasta`. V slovenščino je prišla beseda prek italijanskega *ciotto*, od koder je bila izposojena (prim.: Bezlaj 1977: 87).

Jurišička jo je nekaj časa gledala, kako čotá, potem je sprevidela, da gre zares, in ji je pohitela naproti. (Šavrinke 1991: 184)

5.7 Italijanske besede

Čeprav je veliko besed prilagojenih slovenskemu jeziku, oziroma samo pisavi, obstajajo tudi druge italijanske besede, ki sploh niso bile prilagojene slovenski fonologiji ali grafiji.

bella – lepa

<bello>: dal latino: *bĕllu(m)* `grazioso, carino`; (Garzanti 2000: 224).

»*Sĕdi, šinjinorina bella!*« *jo je povabil. (Kažuni 1990: 18)*

tesoro mio – zaklad moj, moj ljubi

<tesoro>: `grande quantità di monete, di oggetti preziosi`. (Garzanti 2003: 2329) Lat.: *thesauru(m)* (Garzanti 2000: 2149).

voi altri – vi drugi

Lat.: *altĕru(m)*; (Garzanti 2000: 70).

dio mio – moj bog

<dio>: dal latino: *dĕu(m)*. (Garzanti 2000: 581).

Moški, kateremu je pokazal srečko je hitro vstal in z visokim, piskajočim glasom zapel:
»*Dio mio, kje pa si bil do zdaj? [...]*« (Kažuni 1990: 7)

ma

Beseda ima dvojno funkcijo, lahko je veznik v pomenu `ampak´ in `pa´, ali je lahko prislov v funkciji besed `ali´ in `kako´. (prim.: SSKJ) Knjižna slovenščina ne pozna te besede in je torej narečni izraz slovenskega zahoda. Beseda obstaja tudi v drugih južnoslovanskih jezikih in pri vseh gre za italijanski izvor (prim.: Bezljaj 1982: 158).

»Ma kaj čemo delat mi v bralnem krožku,« je ugovarjala Cvetka Nadalínova, »ko pa nanka črk ne poznamo.« (Šavrinke 1991: 45)

magari

Prislov <magari> je po SSKJ-ju označen kot pogovorna beseda in ne kot narečna beseda slovenskega zahoda. Tudi to besedo najdemo v srbohrvaščini in je prišla vanjo preko italijanščine. Raba v našem primeru ustreza tudi opisu v SSKJ-ju kot `izraža sprijaznjenje s skrajno stopnjo, možnostjo´ (prim.: Bezljaj 1982: 160).

Ne se more povedat, kaku smo bli srečni ino kaku bolani, če se magari enbot na dan nismo vidli. (Zrno od frmentona 1993: 122)

mamma mia

<mamma mia>: `esclamazione di ansia, spavento, meraviglia ecc.´ (Garzanti 2003: 1272)

»[...] Mamma mia, si bogat, bogat!« (Kažuni 1990: 7)

malora

Izvira iz *mal'ora* (Garzanti 2000: 1165) in pomeni `poguba´ ali `nesreča´ (VISS). Izraz srečamo včasih tudi v obliki s štrežico *malôra*, kar ne ustreza italijanski pisavi.

»Le glej, da ti rog ne zatrobi, pole bojo šla jajca v maloro!« (Šavrinke 1991: 42)

5.8 Italianizmi po Tomšiču

V zadnji tabeli sem še naštel besede, pri katerih je že Tomšič sam v knjigi *Zrno od frmentona* navedel italijanski izvor, in ki sem jih prav tako uredil po morfoloških kategorijah. Ležeče so napisane italijanske korenine posameznih besed.

samostalniki
bacić, baćin, baćić – poljubček – <i>bacino</i>
bakalá – polenovka – <i>baccala</i> (sic) <i>baccalà</i>
baštin – blazina pod sedlom – <i>bastino</i>
beštija – žival, pošast – <i>bestia</i>
betéga – trgovina – <i>bottega</i>
bićirinćić, bićerin, bićirin, bićerin – kozarček za žgane pijače – <i>bicchierino</i> , nar.: <i>bicerin</i>
bošk, boška – gozd – <i>bosco</i>
brêk, brêkići – pes – <i>bracco</i>
ćikara, ćikera – posoda za belo kavo, skodelica – <i>chicchera</i>
cimiter – pokopališče – <i>cimitero</i>
dištin, deštin – usoda – <i>destin, destino</i>
dižgracija – nesreča – <i>disgrazia</i>
džudići – sodniki – <i>giudici</i>
faćolić – robček – <i>fazzoletto</i>
fagot – cula, zavežljaj – <i>fagotto</i>
farabút – lopov – <i>farabutto</i>
fašć – sveženj – <i>fascio, fascina</i>
feću, faću – robec, ruta – <i>fazzoletto</i>
fešta – praznik – <i>festa</i>
forca – moč, sila – <i>forza</i>
foréšt – tujec – <i>forestiero</i>
fuži – polži, vrsta testenin – <i>fusi, fusilli</i>
kaméra – soba – <i>camera</i>
kamižulín – kamižola, telovnik – <i>camiciola</i>
kampánja – kmetija, polje, posestvo – <i>campagna</i>
kantina – klet – <i>cantina</i>
kapot – plašč – <i>cappotto</i>
karatévček – sodček – <i>caratello</i>
karocín, carrozza – voziček – <i>carrozzino</i>
komunéla – vse kar je skupno, skupna zemlja – <i>comunella</i>
konfín – mejnik, meja – <i>confine</i>

konjáda – svakinja – <i>nar.: cognada, ital.: cognata</i>
koréto – navdana črna kava, z dodatkom žganja – <i>corretto</i>
korjera, kurjera – avtobus – <i>corriere</i>
kródiga – zmerljivka – <i>crodigia</i>
kužina – kuhinja – <i>nar.: cusina, italij.: cucina</i>
ladri – tatovi – <i>ladri</i>
létera – pismo – <i>lettera</i>
maještra – učiteljica – <i>maestra</i>
makina – <i>macchina</i> – stroj, avto
manígo – ročaj – <i>manico</i>
maresciallo – orožniški stražmojster
maróža, maróžic – ljubica, ljubček – <i>(od amoroso)</i>
médeg, medeh – zdravnik – <i>medico</i>
medežija – zdravilo – <i>medicina</i>
mižerija – revščina – <i>miseria</i>
mudánte, bondante – spondjice – <i>nar.: mudande, it.: mutande</i>
muša, mušo – oslica, osel – <i>nar.: mussa</i>
naránča – pomaranča – <i>arancia</i>
nona, nono, dižnona, bišnono, pranono, – babica, dedek, praded,
pekóra néra – črna ovca – <i>pecora nera</i>
peškadór – ribič – <i>nar.: pescador, it.: pescatore</i>
pomidóri – paradižnik – <i>pomodoro</i>
pršišjón – procesija – <i>processione, nar.: procession</i>
pržon – zapor – <i>prigione</i>
redžinela – kraljičina – <i>reginella</i>
reštrelamento – vojaško prečesavanje terena – <i>rastrellamento</i>
sapon – milo – <i>sapone</i>
šetimana – teden – <i>settimana</i>
šold – denar – <i>soldo</i>
španjolét – cigareta – <i>spagnoletto</i>
štacjóni, štacjon – postaja – <i>stazione</i>
štramác – žimnica – <i>stramazzo</i>
štúpido – norček – <i>stupido</i>
šúšta – vzmetnica – <i>susta</i>
tartúfi – gomoljike – <i>tartufo</i>
téšere – jedilne karte za racioniranje porabe – <i>tessere</i>
trápola – past – <i>trappola</i>
ufiál – častnik – <i>ufficiale</i>
vapór – parnik – <i>vapore, vaporetto</i>
véro – res, resnica – <i>il vero</i>

vinja – vinograd – <i>vigna</i>
žrnáda – dnina – <i>giornata</i>

glagoli

čakolat(i) – klepetati – <i>nar. it.:ciacolar</i>
čapava – prijemlje, grabi – <i>ciapa, od acchiappa</i>
darálo je, darát, d'rat – je trajalo, trajati – <i>durare</i>
fúmit – kaditi – <i>fumare</i>
námorat – zaljubiti se – <i>innamorare</i>
pasáti, pasávati – miniti – <i>passare</i>
pensáti – misliti – <i>pensare</i>
peštát, p'štat – stiskati – <i>pestare</i>
pjažit – ugajati – <i>piacere, nar.: piacer</i>
previžítát – pregledati – <i>visitare</i>
tokát – zgoditi se – <i>toccare</i>
tornjávati, tornát – <i>tornare</i>
zaštanját – zadelati, zatrpiti, zamašiti – <i>stagnare</i>

prislovi

anka – tudi – <i>anche</i>
ben – <i>bene</i> , bo ben dobro, dobro, prav
forši – mogoče – <i>forse</i>
majveč, maj, májvəc – nikoli več – <i>mai</i>
nanka – niti – <i>neanche</i>
perke – ker – <i>perché</i>

pridevniki

furbast – zvit, pameten – <i>furbo</i>
kontent – zadovoljen – <i>contento</i>
mátast – nor, omamljen, zmeden – <i>matto</i>
pošempljála – znorela – <i>nar.: scempio</i>
prebúžnjana – preluknjana – <i>bucata</i>
ricast – kodrast, kodrolas – <i>riccio, ricciuto</i>
špórka – umazana – <i>sporca</i>

medmeti in vzkliki, ostali

kuešto mondo že per furbi – ta svet je za zvite – <i>questo mondo è per furbi</i>
órko (ladro), órka (putána) – kletvica - <i>evfemizem za porco/a</i>
oštja – Presneto! Strela!, vzklik presenečenja – <i>ostia</i>

6 Ugotovitev

Glavno vprašanje, na katero smo želeli odgovoriti v tem diplomskem delu, je bil pojav italianizmov v izbrani literaturi Marjana Tomšiča. Tukaj je treba omeniti, da je izraz italianizem nezadosten, saj gre pravzaprav za romanizme, kar smo ugotovili v empirični raziskavi. Veliko ugotovitev smo obravnavali že v analizi.

Število italianizmov se razlikuje od dela do dela. Največ jih je v delih *Kažuni*, *Olive in sol*, *Šavrinke* in *Zrno od frmentona*. V ostalih dveh obravnavanih knjigah se je pojavilo malo narečnih besed italijanskega izvora. Veliko besed se je tudi večkrat pojavljalo, se pravi v vseh delih je bil znaten del skupnega besedišča. Upoštevajoč vse dejavnike, ki so prispevali k izključitvi besed, kot so hrvatizmi, germanizmi in besede neromanskega izvora oziroma neznanega izvora, smo dobili korpus v obsegu 213 besed. Od teh 213 italianizmov je bil največji del samostalnikov, in sicer 163 besed. Od teh 163 samostalnikov imamo tri glavne kategorije po semantičnih poljih, v katere sodi večina. Se pravi 79 besed smo lahko uvrstili pod polji, kot so »orodje in uporabni predmeti«, »kmetijstvo in narava« in »osebe«.

V etimološki raziskavi smo lahko ugotovili različne izvore. Besede, ki smo jih imenovali italianizme, so romanskega izvora in so prevzete besede iz knjižne italijanščine, italijanskega narečja, kot je beneško narečje (veneziano), ali latinščine. Omejitev na izraz italianizem nam tukaj ne zadošča, saj je razen zgoraj omenjenih izvorov nezanemarljiv tudi delež besed, ki izvirajo iz furlanščine. Poleg tega obstajajo še besede, katerih izvora ni možno natančno določiti, saj informacije, ki smo jih dobili iz slovarjev, niso enopomenske. Te besede večinoma izvirajo iz beneškega narečja, furlanščine ali tudi istroromanskih narečij. Če to zapišemo v številkah, lahko zabeležimo 14 furlanskih samostalnikov, 19 jih je beneškega izvora, pri 26 pa izvor ni povsem jasen. V literaturi smo naleteli še na čiste italijanske besede ter slovenski fonologiji in grafiji prilagojene besede, ki smo jih prav tako sprejeli v korpus. Med njimi so vezniki, prislovi, glagoli in pridevniki. Prilagojene besede smo razporedili v skupino »drugo«, kjer imamo skupno 11 besed. Ker smo uporabljali tudi sezname, ki so v dodatku nekaterih knjig, je zanimivo dejstvo, da avtor ni vedno navedel prevoda oziroma pomena knjižne slovenščine. Od italijanskih besed zabeležimo le 8 besed.

Pri vprašanju, zakaj se v Istri in Primorju ter vzhodu Furlanije Julijske pokrajine pojavljajo italianizmi, smo odgovore našli v zgodovini. Na prizadetem območju, kjer v narečjih tako očitno vidimo vpliv italijanskega jezika, je bilo prisotnih več etičnih ljudstev, ki so govorili

različne jezike. Govorimo o romanskem prebivalstvu, ki so se sporazumevali v italijanščini oziroma italijanskih narečjih in furlanščini. Ne smemo pa pozabiti latinščine. Razen tega imamo seveda tudi Slovane, se pravi Slovence in Hrvate, in nemško govoreče prebivalstvo. Tukaj je treba omeniti, da so bili ljudje večjezični oziroma dvojezični. Zaradi preteka zgodovine z njenimi različnimi vojnama in spremembami glede razmerij moči, so se ljudje selili in tako so se poleg političnih mejá premaknile tudi jezikovne meje. Nekatere so se tudi ohranile, spremenila pa se je jezikovna situacija. Vzrok za večjezičnost je bilo tudi gospodarstvo, katerega središče je bilo Trst in prebivalci tega območja so bili tesno povezani z mestom tako na gospodarski kot tudi na kulturni ravni. Trst je bil torej vedno stičišče različnih ljudstev in kultur, kar je vplivalo na jezik tamkajšnjega prebivalstva.

Slovenska dialektološka pokrajina je zelo mnogostranska. Ramovš je slovenska narečja razdelil v sedem skupin, ki imajo različne podskupine. Znotraj teh podskupin se prekrivajo posamezne značilnosti, tako da imamo različne pojave, ki se pojavljajo v več skupinah. Tudi Tomšič uporablja različna narečja, in ker imajo njegove zgodbe različna prizorišča, se včasih spremeni tudi izgovorjava besed, kar je vidno v pisavi. Nekatere značilnosti, ki so jih znanstveniki pripisovali različnim dialektom, torej lahko najdemo, nekaterih pa ne. predvsem Za istrska narečja je pomembno dejstvo, da je jezik sprejemal veliko besed iz sosednjega romanskega področja, predvsem iz beneškega narečja. To je najznačilnejši element v Tomšičevi dialektologiji. Prevzemanje besed in tvorjenje kalkov je rezultat sožitja več ljudstev in jezikov, ki so v rednem stiku. Čeprav vedno govorimo o italianizmih, gre, kot sem že omenil, za romanizme, kajti prvič je vpliv imela latinščina in pozneje italijanščina z dialektom ter furlanščina. Poleg tega smo lahko ugotovili, da je bilo področje vedno dvojezično oziroma večjezično, na kar kažeta pojava prevzemanja besed in tudi tvorjenja kalkov. Predvsem zadnji pojav zahteva dobro znanje drugega oziroma tujega jezika.

Pri Tomšičevem jeziku torej ne gre za eno vrsto narečja, ampak za mešanico različnih podskupin. Tukaj moramo še omeniti, da avtor ne piše izključno v narečju, ampak z njim barva svoje zgodbe in ga uporablja kot stilno sredstvo.

Preko tega dejstva pridemo do vprašanja, ali obstaja povezava med jezikom oziroma narečjem in slogom. Istrska literatura in predvsem magični realizem sta bolj neznani področji. Književnost v Istri se je v primerjavi z ostalo Slovenijo kasneje razvila. Tomšič se ukvarja predvsem z istrsko tematiko in združuje arhaični istrski svet z modernim, zaradi

česar sodi k magičnemu realizmu. Tomšič bralcem pokaže, kako razumemo arhaični istrski svet, kjer ima magični element pomembno vlogo. Glavni element je odnos človeka do boga in magije v mediteranskem arhaičnem okolju. Podobno je v latinskoameriški literaturi, kjer je izraz magični realizem bolj izrazit. Tudi tam je prisotna jezikovna komponenta, se pravi narečje in arhaični jezik avtohtonega prebivalstva. Kljub temu pa sklepam, da je vloga narečja pri Tomšiču bolj stilistične narave, kajti poudari arhaični značaj, vendar so glavne značilnosti magičnega realizma na vsebinski ravni in ne na jezikovni. Lahko celo sklepamo, da narečni jezik in magični realizem nista potrebna, kajti v nekaterih delih, kot je *Oštrigeca*, imamo zelo izrazito magično komponento, vendar pa je narečni jezik v primerjavi z drugimi deli, kakor smo ugotovili v analizi, zelo omejen. Verjetno je prav ta kombinacija med nenormiranim jezikom in posebno literarno zvrstjo posebnost, ki očara bralca Tomšičeve literature.

7 Viri

Primarna literatura

Tomšič, Marjan 1990. *Kažuni*. Ljubljana: Kmečki glas.

Tomšič, Marjan, 1991. *Oštrigeca*. Ljubljana: Mladika.

Tomšič, Marjan, 1991. *Šavrinke*. Ljubljana: Kmečki glas.

Tomšič Marjan 1993. *Zrno od frmentona*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Tomšič Marjan 1994. *Vruja*. Koper: Lipa.

Sekundarna literatura

Monografije

Benussi, Cristina, et al., 2006. *Dentro Trieste*. Ebrei, Greci, Sloveni, Serbi, Croati, Protestanti, Armeni. Trieste: Hammerle.

Cergol-Bavčar, Ines, 1991. *Istrska tematika v leposlovnih delih Marjana Tomšiča*. Ljubljana: diplomsko delo.

Gombač, Boris M., 1996. *Slovenija, Italija*. Od preziranja do priznanja. Ljubljana: Debora.

Gombač, Boris M., 2002. *Trieste – Trst*. Zwei Namen, eine Identität; Spaziergang durch die Historiographie der Stadt Triest 1719-1980. St. Ingbert: Röhring.

Grafenauer, Bogo, et al., 1979. *Zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Hilpold, Peter, 2009. *Minderheitenschutz in Italien*. Wien: Braumüller.

Kos, Milko, 1955. *Zgodovina Slovencev*. Od naselitve do petnajstega stoletja. Ljubljana: Slovenska matica.

Lipovac-Radulović, 2009. *Romanismi lessicali in Montenegro, Budua e Pastrovici*. La parte sud-orientale delle Bocche di Cattaro. Roma: editrice "il Calamo di Fausto Liberati" snc.

- Logar, Tine, 1975. *Slovenska narečja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Logar, Tine, 1996. *Dialektološke in jezikozgodovinske razprave*. Ljubljana: ZRC SAZU Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.
- Ramovš, Fran, 1995. *Kratka zgodovina slovenskega jezika I*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Rocchi, Luciano, 1990. *Latinismi e romanismi antichi nelle lingue slave meridionali*. Udine: Campanotto editore.
- Scheffel, Michael, 1990. *Magischer Realismus*. Die Geschichte eines Begriffes und ein Versuch seiner Bestimmung. Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- Skubic, Mitja, 1997. *Romanske jezikovne prvine na zahodni slovenski meji*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Toporišič, Jože, 2000. *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.
- Valdevit, Giampaolo, 2004. *Storia di una periferia insicura*. Milano: Mondadori.

Časopisi

- Bezljaj, France, 1960. »Vloga kalkov v slovenščini«, v: *Jezik in slovstvo*, št. 5/1960, 140-143.
- Cergol-Bavčar, Ines, 1991. »Ob ponatisu Tomšičevih literarnih del z istrsko tematiko«, v: *Primorska srečanja: revija za družboslovje in kulturo*, št. 16/1991, 783-784.
- Cossutta, Rada, 1998. »Romanski vplivi v govorih slovenske Istre«, v: *Slavistična revija* 46, št. 1/2/1998, 73-81.
- Czernilofsky, Barbara, 2005. »Friaul – Julisch Venetien & Triest Impressionen zu einem sprachlichen Miteinander«, v: *Entgrenzung. Für eine Soziologie der Kommunikation*, 2005, 268-277.
- Čebbron, Jasna, 1989. »Marjan Tomšič, prepričevalec o magiji življenje«, v: *Primorska srečanja: revija za družboslovje in kulturo*, št.101/1989, 845-846.
- Čebbron, Jasna, 2006. »Slovenska istrska književnost«, v: *Fontana: revija za književnost in kulturo*, št. 41/42/2006, 9-13.

Čebtron, Jasna, 2010. »Pokrajine Tomšičeve pripovedi: ob pisateljevi 70-letnici«, v: *Fontana: revija za književnost in kulturo*, št. 48/49/2010, 9-15.

Penzko, Paweł, 2008. »Leksemy pochodzenia romańskiego w języku Słoweńców z okolic Triestu«, v: *Studia Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, nr. 43/2008, 155-175.

Skubic, Mitja, 1995. »Calchi semantici di provenienza romanza nello sloveno occidentale«, v: *Scritti di linguistica e dialettologia in onore di Guiseppe Francescato*, 1995, 291-294.

Skubic, Mitja, 2007. »Jezika v stiku: slovenščina in furlanščina. Prevzete besede in kalki«, v: *Slavistična revija: časopis za jezikoslovje in literarne vede*, št. 1/2/2007, 19-29.

Slovarji in leksikoni

Bezljaj, France, 1976. *Etimološki slovar slovenskega jezika A – J*, Slovenska Akademija Znanosti in Umetnosti, Inštitut za Slovenski Jezik, Ljubljana: Mladinska knjiga.

Bezljaj, France, 1982. *Etimološki slovar slovenskega jezika K – O*, Slovenska Akademija Znanosti in Umetnosti, Inštitut za Slovenski Jezik, Ljubljana: Mladinska knjiga.

Bezljaj, France, 1995. *Etimološki slovar slovenskega jezika P – S*, Slovenska Akademija Znanosti in Umetnosti, Inštitut za Slovenski Jezik, Ljubljana: Mladinska knjiga.

Bezljaj, France, 2005. *Etimološki slovar slovenskega jezika Š – Ž*, Slovenska Akademija Znanosti in Umetnosti, Inštitut za Slovenski Jezik, Ljubljana: Mladinska knjiga.

Garzanti linguistica, 2005. *Dizionario etimologico*. Milano: Garzanti linguistica.

Garzanti linguistica, 2003. *Dizionario italiano*. Milano: Garzanti linguistica.

Harenberg. Harenberg, 1994. *Lexikon der Weltliteratur Autoren – Werke – Begriffe*. Band 3, Heb – Maq. Dortmund: Harenberg Lexikon Verlag.

Javornik, Marija, 1998. *Veliki splošni leksikon*. 6. knjiga, P-Rž. Ljubljana: Dzs.

Lo Zingarelli, 2011. *Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli editore.

Michelagnoli, Alfredo, 1935. *Dizionario veneziano italiano etimologico storico grammaticale biografico*. Venezia: Zanetti.

Nazzi, Gianni, 2003. *Vocabolario italiano – friulano friulano – italiano*. Udine: Clape Culturâl Acuilee.

SSKJ 2000. Elektronska izdaja. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti in Znanstveniraziskovalni center Slovenske akademije in znanosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.

Šlenc, Sergij, 2006. Elektronska izdaja. *Veliki italijansko-slovenski slovar*, Dzs.

Toporišič, Jože, 2001. Elektronska izdaja. *Slovenski Pravopis*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti in Znanstveniraziskovalni center Sazu.

Turato G F., Durante D., 1978. *Vocabolario etimologico veneto italiano*. Padova: Edizione la galiverna.

Internetni viri

www.capris-d.si/art/literature/MarjanT/biblioS.html [19.04.2012]

Kermauner, Taras, 1991. »Blagor ubogim v duhu. Ob istrskih zgodbah Marjana Tomšiča«, v:

www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOCN0KGJY93/?query=%27keywords%3dBlagor+ubogim%27&pageSize=25 [19.04.2012]

Pfeiffer, Erna, 2002/03. »Magischer Realismus in Lateinamerika«, v: <http://www.uni-graz.at/~pfeiff/vorlesung02-03.html> [27.06.2012]

Zevnik, Primož, 1995. »Literarna in mitska koncepcija v delih Marjana Tomšiča«, v: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC6KPPPQKV/?query=%27keywords%3dZevnik+Primo%C5%BE%27&pageSize=25> [18.04.2012]

Slike

Slika 1: Marjan Tomšič

<http://www.capris-d.si/art/literature/MarjanT/index.html> [02.07.2012]

Slika 2: Požig narodnega doma

http://de.wikipedia.org/wiki/Narodni_dom [02.07.2012]

Slika 3: Slovenska narečja

Toporišič, Jože, 2000. Slovenska slovnica. 4. prenovljena in razširjena izdaja. Maribor: Založba Obzorja.

Slika 4: Grafični prikaz

8 Dodatek

Povzetek

Istrska književnost se je v primerjavi z drugimi deli Slovenije počasi in pozno razvila. Vzrok so bile politične razmere v Istri in Primorju, ki so dolgo omejevale literarno ustvarjanje v slovenskem jeziku. Marjan Tomšič se je rodil na Štajerskem in po poklicu je bil najprej učitelj. Zaradi političnih razlogov je izgubil službo in je krenil na Primorsko, kjer je tudi poučeval in se kasneje posvetil literaturi. Glavna tematika njegove literature je Istra. Naj omenimo naslednja dela: *Šavrinke*, *Oštrigeca*, *Zrno od frmentona*, *Olive in sol*, *Kažuni*, *Vruja*. Prav tako je Tomšič napisal še dva avtobiografska romana (*Ti pa kar greš*, *Kafra*), ljubezenski roman (*Ognjeni žar*), pravljичni roman (*Norček*), družbenokritični roman (*Vrnitev*) in satirični roman (*Škatlarji*). Pri zbirkah novel lahko poleg *Olive in sol*, *Vruja* in *Kažuni* omenimo še *Krog v krogu*, *Onstran*, *Veter večnosti*, *Prah vesolja*, *Rubinaste in zlate čaše*. Tudi pri treh pravljичnih delih je glavna tematika istrska (*Glavo gor, uha dol*, *Začarana hiša*, *Noč je moja, dan je tvoj*). Njegova dela so bila zaznamovana z veliko nagradami in večkrat nominirana. Za zbirko novel *Kažuni* in za roman *Oštrigeca* je dobil nagrado Prešernovega sklada. Roman *Zrno od frmentona* je bil med petimi najboljšimi romani v Sloveniji, za roman *Šavrinke* je dobil prvo nagrado Kmečkega glasa.

Literarna zvrst, h kateri sodi Marjan Tomšič, je magični realizem. Izraz ima svoje korenine v umetnosti, kjer sta ga na začetku dvajsetega stoletja oblikovala Roh in Bontempelli. Pri tej zvrsti gre v bistvu za povezavo fantastičnih in mitskih konceptov z realističnimi elementi, kakor nam že sam pojem pove. Zanj je tipično prehajanje od dejstev k fikciji, se pravi realnost s fikcijo v obliki mitov. Prav to je glavni element v Tomšičevi literaturi. V središču je pripovedovanje življenjskih izkušenj in realnih usodnih doživetij z iracionalnimi razlagami in interpretacijami. Prizorišče pa je slovenski Mediteran, natančneje Istra, kjer bralcem razkrije svet istrskega kmečkega prebivalstva, čigar življenje je polno elementov, ki so za sodobnega človeka le težko predstavljivi. Prvo delo, v katerem se Tomšič ukvarja z Istro, je *Olive in sol*, med najznačilnejši pa sodita *Kažuni* in *Šavrinke*. Magični realizem ima dva temelja, pripovedovanje in opisovanje, čeprav je prvi le sredstvo za opisovanje in predstavljanje stvari. V Tomšičevih delih se istrska tematika kaže v besedišču, skladnji in besednem redu, z narečjem pa ustvarja istrsko identiteto in približa bralcem prostor in časa dogajanja. Dela Marjana Tomšiča lahko označimo kot pionirska

dela, ker je istrski pokrajini in istrskim ljudskim izročilom pripisoval posebno vlogo in tako obogatil slovensko folkloristiko.

V zgodbah Marjana Tomšiča gre za povezavo med človekom, naravo in bogom ter magičnim arhaičnim svetom. Magija in geografski pogoji so tesno povezani, kajti šele z njimi ima človek dostop do magičnega sveta. Pri Tomšiču je bog v obliki bele magije, zlo pa v obliki črne magije. Med njima je človek vedno v iskanju prave poti. Boga razume kot nadnaravno dobrega, v kaj je treba zaupati. Tomšiču uspe združevati različne življenjske koncepte in seznaniti bralca s krščanskimi elementi, ki so združeni s slovanskimi in keltskimi prvinami, kar je dokaz, da je v Istri še prisotna predkrščanska kultura, ki se je ohranila prek ljudskega izročila. Povezava med arhaičnim in predkrščanskim ter tudi komika in ironija ustvarjajo Tomšičevi literaturi poseben slog.

Prihod Slovanov v območje današnje Primorske in Beneške Slovenije je datiran z 6. stoletjem. V tem času sta nastali dve slovanski kneževini. Z nastankom panonske in karantanske kneževine je bilo slovensko območje takrat največje v zgodovini. Zaradi raznih sovražnih vpadov Nemcev in Madžarov se je slovanska dežela hitro zmanjševala. Na zgornjem delu Primorske so se Slovenci naselili prej. Meja je bila langobardsko mesto Forum Iulii (Čedad). Šele v 8. stoletju so se naselili tudi na jugu. Na področju obale v Trstu, Kopru in Piranu so naleteli na romansko prebivalstvo.

V času od 10. do 12. stoletja je potekala velika germanizacija in predvsem v severnih krajih so se naselili Nemci. Zahodna romansko-slovenska meja pa je ostala. Takrat se je oblikovala tudi meja med Slovenci in Hrvati ter vsi Slovenci, razen tistih, ki so bili pod madžarsko oblastjo na drugi strani reke Mure, so bili priključeni k srednjeveškemu imperiju. Zaradi oglejskega patriarha je takrat potekala edina razširitev Slovencev proti Furlaniji. O tej slovenski naselitvi še danes pričajo krajevna imena in slovenska imena kmetov. Ta pa so izginila do 15. stoletja, ko se je območje Furlanije zaradi pritiska močnih Benetk romaniziralo. Gorato območje Furlanije pa je že prej dobilo ime *Schiavonia*, kar je kazalo na močno navzočnost Slovencev. Leta 1077 postane Istra del oglejskega patriarha. Primorska oziroma istrska mesta so hotela postati avtonomna in so se od 12. stoletja gospodarsko in politično približala Benetkam in s tem odmaknili od grofovske oblasti. Ko se je germanizacija proti 15. stoletju zaključila, je bila zahodna meja še vedno enaka.

Z vzponom Habsburžanov so kmalu vse dežele prišle pod njihovo oblast. Habsburžani so dobili tudi obalo in nekdanje beneške dežele. Z njihovo okrepitevijo moči je tudi mesto Trst

postalo močno gospodarstvo središče in dobivalo večjo vlogo predvsem za slovensko prebivalstvo v okolici. Z nastankom idej o nacionalnih državah se je kmalu začel boj med narodi v mestih. Predvsem v Trstu se je kmalu zaostрил spor med Italijani in Slovenci. Z razpadom avstrijske monarhije se je začela prva svetovna vojna. Po kruti vojni pa se položaji niso izboljšali, predvsem ne za Slovence. Prišel je čas fašizma in italijanske zasedbe nekdanje avstrijske primorske. Nasilje proti slovenstvu se je razširilo iz Trsta, ker je bilo središče moči v pokrajini. Fašisti so začeli z italianizacijo in raznarodovanjem Slovencev. Ukinili so njihovo izobraževanje z zaprtjem slovenskih šol in ovirali gospodarstvo ter želeli izseljevanje v Jugoslavijo in druge dežele. Prav tako je bila prepovedana splošna raba slovenskega jezika, tako da so odstranili vse slovenske table in tudi več kot 500.000 oseb je moralo spremeniti slovensko ime in priimek za italijansko. Fašistični teror se je širil tudi na cerkev, kjer so prav tako prepovedali slovenščino in starocerkveno liturgijo ter izgnali ali internirali slovenske duhovnike. Fašistični teror se je nadaljeval v času druge svetovne vojne in italijanske zasedbe t. i. Ljubljanske pokrajine (Provincia di Lubiana). Po vojni so zahodni zavezniki ustanovili Svobodno tržaško ozemlje in obalna mesta z zaledji so bila razdeljena v dve coni. Ena je bila pod jugoslovansko oblastjo, druga pod zavezniki. Po raznih pogajanjih in sklenitvah pogodb so skušali razdeliti ozemlje v soglasju z etičnimi pripadnostmi, vendar je prišlo do veliko izselitev. Leta 1954 so območje Svobodnega tržaškega ozemlja razdelili med Italijo in Jugoslavijo, težave pa so ostajale, kajti italijanska država ni upoštevala slovenske manjšine. Slovenci so zahtevali svoje pravice: javno pravico v slovenskem jeziku, pravico o izobraževanju v slovenskem jeziku, pravico o konstituciji in avtonomiji jezika v lokalnih društvih, pravico do soodločanja urbane infrastrukture na lastnem ozemlju in skupno parlamentarno pravico o zaščiti manjšin v Furlaniji-Juljski pokrajini.

Danes so slovenske manjšine zaščitene po skupnem zakonu - italijanski zakon, številke 38/2001 za zaščito slovenske manjšine v Furlaniji-Juljski pokrajini. Današnjo slovensko skupnost predstavlja *Slovenska kulturno-gospodarska zveza* (SKGZ), ki je bila ustavljena leta 1954 z namenom, da bi združila slovenske organizacije, branila pravice in interese manjšine ter uveljavitev lastne identitete in zgodovinsko dediščino. Družba združuje in ureja dejavnosti številnih slovenskih organizacij.

Slovenščina ima štirideset narečij in govorov, ki jih lahko uvrstimo v sedem dialektoloških baz: koroška, primorska, rovtarska, gorenjska, dolenska, štajerska in panonska. Vzroki za široko razčlenitev narečij so trije. Prvi razlog so naravne meje - hribi, reke in gorovje, ki

so vplivali na različen razvoj dialektov. Drugič je treba omeniti politično in cerkveno-upravno organizacijo in nazdanje tudi sosednje jezike, ki so vplivali na slovenščino. To so bili v glavnem neslovanski jeziki, kot so nemščina, madžarščina, italijanščina in furlanščina. Vplivi teh jezikov so vidni v besedni in stavčni melodiji, v besedišču, skladnji in deloma tudi v glasoslovju. Pomembno vlogo za razločitev slovenskih narečij ima predvsem vokalizem, po katerem ločimo med dolgimi in kratkimi samoglasniki. Sistem samoglasnikov se razlikuje od dialekta do dialekta in zaradi tega je deloma nerazumljiv za govorce drugega narečja. V tem primeru ima knjižni jezik pomembno vlogo pri komunikaciji, saj omogoča, da se lahko vsi Slovenci med seboj razumejo. Poleg samoglasniškega sistema se razlikujejo še v naglasu, saj akcentuiranje oziroma naglaševanje samoglasnikov ni povsod enako. Imamo dolge in kratke samoglasnike in nekatera narečja, kot so zahodna oziroma primorska, so celo izgubila razločevanje po kvantiteti samoglasnikov. Razločevanje med dolžino in kračino je odločilno za različen govorni ritem posameznih narečij.

Za razvoj slovenskih narečij je nezanemarljiv tudi soglasniški razvoj. Na morfološki ravni pa moramo omeniti izgubo dvojine v Primorju in Beli krajini in sovpadanje paradigem v množini v dajalniku, mestniku in orodniku. Poleg tega pa je še pomembno dejstvo, da sta kratki in dolgi nedoločnik vplivala na današnji naglas. Praslovanski imperfekt in aorist je slovenščina že davno izgubila, njuni vlogi je prevzel glagolski vid. Le v rezijanskem narečju je še danes ohranjen stari imperfekt, deloma v modalni funkciji.

V tem delu je pozornost namenjena primorskim narečjem, ki jih lahko razdelimo v še dodatnih osmem dialektov: *rezijanski, terski, nadiški, briški, zapadnokraški in kraški, brkinski ter šavrinski*. Za primorska narečja so značilni za padajoči naglas, indiferentni in široki samoglasniki, diftongizacija v dolgih zlogih in ohranjenje starih palatalnih glasov, kot so *ć, šć, ŋ, l'*, če omenim le nekatere značilnosti.

Velik vpliv romanskih jezikov je viden predvsem na leksikalni ravni, in sicer v obliki prevzetih besed in kalkov. V nasprotju s prevzetimi besedami ali z izposojenkami priča proces kalkiranja o višji kulturni stopnji in povezanosti jezikov. Poznamo dve vrsti kalkov, in sicer skladske in pomenske. K pomenskim kalkom spadajo leksikalne enote tujega jezika in tudi domače besede, ki jih uporabljamo v novem kontekstu. Kalk ni le posamezna beseda, lahko je tudi ime, frazem ali sintaktična konstrukcija. Slovenščina je proces kalkiranja iz drugih slovanskih jezikov in nemščine dostikrat uporabljala za obogatitev

svoje leksike. Kalkiranje ni omejeno na slovenščino, obstaja vrsta mednarodnih kalkov in tudi stari Rimljani so tvorili kalke iz grščine. Velik vpliv na slovenski jezik in njegova narečja so imeli romanski jeziki v Italiji. Predvsem na zahodu je po kalkih in prevzetih besedah vidno, kako sta italijanščina in furlanščina zaznamovali slovenski jezik v tej pokrajini. Polega tega pa je treba še omeniti latinščino in beneško narečje, iz katerih so Slovenci prevzeli besede. Latinizmi so že zelo zgodaj prešli v slovenščino predvsem iz cerkvenih besedil, medtem ko so furlanizmi prešli v srednjem veku. Večina besed pa je beneškega izvora, kar lahko sklepamo iz dolge oblasti Benetk v tem področju. Iz beneščine so Slovenci tvorili veliko kalkov in besede imajo dostikrat več pomenov. Besede, ki imajo izvor v knjižni italijanščini, opazimo takoj, saj niso prilagojene slovenski fonologiji in morfologiji.

V empiričnem delu sem analiziral italianizme oziroma romanizme na osnovi literature Marjana Tomšiča. Za podlago osnovnega korpusa sem vzel pet del, v katerih avtor obravnava Istro. Obravnavane besede sem vzel iz knjig *Šavrinke*, *Oštrigeca*, *Zrno od frmentona*, *Olive in sol*, *Kažuni* in *Vruja*, ki so zbirke novel in romani. Morebitne italianizme sem si med branjem izpisal in primerjal s seznamami, ki jih je avtor deloma navedel na koncu knjig, z namenom, da bi bralce seznanil s pomenom narečnih besed. Od teh seveda niso bili vsi italianizmi, kar sem preveril z etimološkim slovarjem. Seveda so na primorska narečja vplivali tudi drugi jeziki, kar vidimo po hrvatizmih in germanizmih, čeprav sem se v tem delu osredtočil le na besede italijanskega izvora.

Celotni korpus obsega 213 besed, ki so urejene po morfoloških kategorijah. Pri naših besedah gre predvsem za samostalnike, glagole, pridevnike, prislove in medmete. Potem smo sestavili dvanajst kategorij in besede uvrstili po semantičnih poljih. Etimološki izvor besed sem določil le samostalnikom, ker bi ostalo vzelo preveč časa in bi tudi presegli okvire tega diplomskega dela. Besede sem uredil po treh skupinah: »beneške besede«, »furlanske besede« in »možni italianizmi«. Pri zadnjih so informacije glede izvora nejasne. Polega tega imamo še dve podskupini, ki smo ju poimenovali »možni italianizmi« (tukaj ni samostalnikov) in »italijanske besede«. Kot nam že ime pove, gre tukaj za čiste italijanske besede. Pri nekaterih besedah je avtor v seznamu knjige *Zrno od frmentona* navedel, da so italianizmi in zato jih nisem preveril. Te besede pa najdemo na koncu empiričnega dela v skupini z naslovom »italianizmi po Tomšiču«.

Čeprav imajo vse knjige, ki so služile kot podlaga te raziskave, podobno istrsko tematiko, se v marsičem razlikujejo med seboj. Obsežnost narečnega besedišča je od dela do dela zelo različna, se pravi, da se pogostnost prevzetih besed med posameznimi romani in zbirkami novel precej razlikuje. Precejšen del besedišča se je ponavljal v celotnem korpusu. Pri njihovi obdelavi se je izkazalo, da gre skoraj izključno za narečne besede. Večina samostalnikov se je pojavljala v kategorijah: »orodje in uporabni predmeti«, in sicer 31 besed. Največji del romanizmov obsega prevezete besede iz furlanščine in beneškega narečja. Ker je verjetno med izpadlimi besedami kakšna beseda, ki naj bi tudi spadala v to analizo, moram poudariti, da pri tem delu ne gre za izčrpno analizo vseh Tomšičevih italianizmov, temveč za izvleček besedišča v obsegu 213 besed in besednih skupin na podlagi petih literarnih del.

Deutsche Zusammenfassung

Die Literatur Istriens hat sich im Vergleich zu der aus den anderen Teilen Sloweniens, langsam und spät entwickelt. Grund dafür waren die politischen Verhältnisse in Istrien und dem Küstenland (Primorje), die das literarische Schaffen in slowenischer Sprache lange einschränkten. Marjan Tomšič wurde in der slowenischen Steiermark (Štajerska) geboren und war von Beruf ursprünglich Lehrer. Auf Grund von politischen Gründen verlor er seine Arbeit und machte sich auf den Weg ins Küstenland (Primorje), wo er ebenfalls unterrichtete und sich später der Literatur widmete. Die Hauptthematik seiner Literatur ist Istrien. Hier sind folgende Werke zu erwähnen: *Šavrinke*, *Oštrigeca*, *Zrno od frmentona*, *Olive in sol*, *Kažuni*, *Vruja*. Ebenso schrieb Tomšič zwei autobiografische Romane (*Ti pa kar greš*, *Kafra*), einen Liebesroman (*Ognjeni žar*), einen Märchenroman (*Norček*), einen gesellschaftskritischen Roman (*Vrnitev*) und einen satirischen Roman (*Škatlarji*). Bei den Novellensammlungen sei neben *Olive in sol*, *Vruja* und *Kažuni* noch *Krog v krogu*, *Onstran*, *Veter večnosti*, *Prah vesolja*, *Rubinaste in zlate čase* zu erwähnen. Auch bei seinen drei Märchen ist die Hauptthematik Istrien (*Glavo gor, uha dol, Začarana hiša, Noč je moja dan je tvoj*). Seine Werke wurden mit vielen Preisen ausgezeichnet und sind oftmals nominiert worden. Für seinen Novellensammlung *Kažuni* und für den Roman *Oštrigeca* erhielt er den Prešerenpreis. Der Roman *Zrno od frmentona* war unter den besten Romanen Sloweniens und für den Roman *Šavrinke* erhielt er den Preis des Kmečki glas'.

Die literarische Gattung, zu der Marjan Tomšič gehört ist der Magische Realismus. Der Begriff hat seine Wurzeln in der Kunst, wo ihn Roh und Bontempelli zu Beginn des 20. Jahrhunderts formten. Bei der Gattung des Magischen Realismus' geht es im wesentlichen um die Verbindung von fantastischen und mystischen Konzepten mit realistischen Elementen, wie uns bereits der Begriff erkennen lässt. Typisch für den Magischen Realismus ist die Verschmelzung von Tatsachen und Fiktionen, also Realität mit Fiktion in Form von Mythen. Genau das ist das Hauptelement in der Literatur von Tomšič. Im Mittelpunkt steht die Erzählung von Lebenserfahrungen und realen schicksalshaften Erlebnissen mit irrationalen Erklärungen und Interpretationen. Schauplatz ist das mediterrane Slowenien, also Istrien. Hier eröffnet Tomšič seinem Leser die Welt der istrischen, bäuerlichen Bevölkerung, deren Leben voller Elemente ist, die für den zeitgenössischen Menschen nur schwer vorstellbar sind. Das erste Werk in dem sich Tomšič mit Istrien beschäftigt ist *Olive in sol*. Zu den am charakteristischsten gehören jedoch

Kažuni und *Šavrinke*. Der Magische Realismus hat zwei Grundlagen, nämlich Erzählung und Beschreibung, wobei ersteres nur als Mittel zur Beschreibung und Vorstellung der Dinge dient. Das was Tomšič' Werke als istrische Thematik kennzeichnet ist der Wortschatz, die Syntax, die Wortstellung und vorallem mit dem Dialekt schafft er eine istrische Identität und bringt dem Leser Raum und Zeit des Geschehens näher. Die Werke Marjan Tomšič' kann man als Pionierarbeiten kennzeichnen, da er der istrischen Region und der istrischen volkstümlichen Überlieferung eine besondere Hauptrolle zugeschrieben hat und somit eine große Bereicherung für die slowenische Folkloristik wurde.

In Marjan Tomšič' Geschichten geht es um die Verbindung zwischen dem Menschen, der Natur und Gott sowie der magischen archaischen Welt. Die Magie und die geografischen Bedingungen sind eng miteinander verbunden, denn nur durch sie hat der Mensch Zugang zur magischen Welt. Bei Tomšič existiert Gott in Form von weißer Magie und das Böse in Form von schwarzer Magie. Dazwischen ist der Mensch, stets auf der Suche nach den richtigen Weg. Gott versteht er als das übernatürliche Gute, auf das man vertrauen sollte und auch moralisch zu tolerieren ist. Tomšič gelingt es verschiedene Lebenskonzepte zu vereinigen und macht den Leser mit chrislichen Elementen bekannt, die mit slawischen und keltischen Ursprüngen vereint sind. Dies zeugt davon, dass es in Istrien noch eine vorchristliche Kultur gibt, die sich über volkstümliche Überlieferungen erhalten hat. Die Verbindung mit der archaischen und vorchristlichen Kultur sowie auch Komik und Ironie geben Tomšič' Literatur einen besonderen Stil.

Die Ankunft der Slawen im Gebiet des heutigen slowenischen Küstenlands (Primorje) und dem slowenisch besiedeltem Gebiet in Italien (Beneška Slovenija) wird mit dem 6. Jahrhundert datiert. Zu dieser Zeit entstanden zwei slawische Fürstentümer. Mit dem Entstehen des Panonischen und Karantanischen Fürstentums war das slowenischen Gebiet damals das größte in der Geschichte. Aufgrund vieler feindlicher Einfälle von Deutschen und Magyaren hat sich das slowenische Land schnell verkleinert. Im oberen Teil des Küstenlandes (Primorje) siedelten sich die Slowenen früher an. Die Grenze war die Langobarden Stadt Forum Iulii (Cividale del Friuli). Erst im 8. Jahrhundert siedelten sich auch im Süden an. Im Küstengebiet in Triest, Koper und Piran stießen sie auf romanische Bevölkerung.

In der Zeit zwischen 10. und 12. Jahrhundert vollzog sich die große Germanisierung, vor allem in den nördlicheren Regionen siedelten sich Deutsche an. Die romanisch-

slowenische Westgrenze blieb aber bestehen. Zu dieser Zeit entstand auch die Grenze zwischen Kroaten und Slowenen und alle Slowenen, außer jene, die unter der Herrschaft der Magyaren jenseits der Mur waren, waren ins mittelalterliche Imperium integriert. Aufgrund des Patriarchs von Aquilea hatte sich die einzige Ausbreitung der Slowenen in Richtung Friaul vollzogen. Von dieser slowenischen Ansiedlung zeugen noch heute Ortsnamen und slowenische Namen von Bauern. Diese verschwanden jedoch bis zum 15. Jahrhundert, als sich das Gebiet des Friauls aufgrund des starken Drucks von Venedig romanisiert hatte. Das bergige Gebiet des Friauls, bekam aber bereits vorher den Namen *Schiavonia*, was von einer starken Anwesenheit von Slowenen zeugt. Im Jahre 1077 wurde Istrien ein Teil des Patriarchs von Aquilea. Das Küstenland (Primorje) bzw. die istrischen Städte wollten autonom werden und hatten sich ab dem 12. Jahrhundert wirtschaftlich und politisch Venedig genähert und somit von der Grafherrschaft entfernt. Als die Germanisierung um das 15. Jahrhundert herum abgeschlossen war, war die Westgrenze noch immer gleich geblieben.

Mit dem Aufstieg der Habsburger kamen bald alle Länder unter ihre Macht. Die Habsburger erhielten auch die Küste und die einstigen Venedischen Länder. Mit ihrer Verstärkung der Macht wurde auch die Stadt Triest zum starken wirtschaftlichen Zentrum und bekam eine größere Rolle vor allem für die slowenischen Bevölkerung der Umgebung. Mit der Entstehung der Ideen von Nationalstaaten begann in der Stadt bald der Kampf zwischen den Nationen. Vor allem in Triest hatte sich der Konflikt zwischen Italienern und Slowenen verschärft. Mit dem Zerfall der Österreichischen Monarchie begann der Erste Weltkrieg. Nach dem grausamen Krieg hatten sich die Bedingungen jedoch nicht verbessert, vor allem nicht für die Slowenen. Es kam die Zeit des Faschismus und der italienischen Besatzung des ehemaligen Österreichischen Küstenlandes. Die Gewalt gegen das Slowenentum hatte sich von Triest aus ausgebreitet, da die Stadt das Machtzentrum der Region war. Die Faschisten begannen mit der Italianisierung und Entnationalisierung der Slowenen. Mit der Schließung von Slowenischen Schulen schufen sie deren Ausbildung ab und behinderten ihre Wirtschaft und waren für ihre Aussiedlung nach Jugoslawien und andere Länder. Weiters war der allgemeine Gebrauch der slowenischen Sprache verboten, sodass alle slowenischen Aufschriften entfernt wurden und mehr als 500.000 Personen waren gezwungen ihren slowenische Vor- und Nachnamen in Italienische zu ändern. Der faschistische Terror breitete sich auch auf die Kirche aus, wo sie ebenso die slowenische Sprache und slawische Liturgie verboten hatten und die

slowenischen Geistlichen vertrieben oder interniert hatten. Der faschistische Terror ging weiter in der Zeit des Zweiten Weltkrieges und der italienischen Besatzung der sogenannten Provinz von Ljubljana (Provincia di Lubiana). Nach dem Krieg hatten die Alliierten das Freie Territorium Triest gegründet und die Küstenstädte mit dem Hinterland wurden in zwei Zonen aufgeteilt. Eine war unter jugoslawischer Herrschaft und die andere unter der der Alliierten. Nach etlichen Verhandlungen und Vertragsabschlüssen versuchte man das Gebiet im Einklang mit den ethnischen Zugehörigkeiten zu teilen, jedoch kam es zu vielen Aussiedlungen. Im Jahre 1954 wurde das Gebiet des Freien Territorium Triests unter Italien und Jugoslawien aufgeteilt. Die Probleme aber blieben weiterhin bestehen, denn der italienische Staat berücksichtigte nicht die slowenische Minderheit. Die Slowenen forderten ihre Rechte nämlich öffentliches Recht in ihrer Sprache, das Recht auf Ausbildung in slowenischer Sprache, das Recht auf Konstituierung und Autonomie der Sprache in lokalen Vereinen, das Recht auf Mitentscheidung der urbanen Infrastruktur auf eigenem Territorium und ein gemeinsames parlamentarisches Recht über den Schutz der Minderheiten in Friaul-Julisch Venezien.

Heute sind die slowenischen Minderheiten durch ein gemeinsames Gesetz geschützt, nämlich dem italienischen Gesetz Nummer 38/2001 für den Schutz der slowenischen Minderheit in der Region Friaul-Julisch Venetien. Die heutige slowenische Gemeinschaft wird vom Slowenischen Kultur und Wirtschaftsverband *Slovenska kulturno gospodarska zveza* (SKGZ) repräsentiert, die im Jahre 1954 gegründet wurde mit dem Zwecke, die slowenischen Organisationen zu vereinigen, die Rechte und Interessen der Minderheit zu vertreten sowie die Durchsetzung einer eigener Identität und eines historischen Erbes. Die Gemeinschaft vereinigt und regoliert die Tätigkeiten verschiedener slowenischer Organisationen.

Die slowenische Sprache hat vierzig Dialekte und Mundarten, die man auf sieben dialektologischen Basen einteilen kann: koroška, primorska, rovtarska, gorenjska, dolenjska, štajerska und panonska. Der Grund für die weite Gliederung der Dialekte sind folgende. Erstens die natürlichen Grenzen, die Berge, Flüsse und Gebirge darstellen und Einfluss auf die unterschiedliche Entwicklung der Dialekte haben. Zweitens ist zu erwähnen, die politische und kirchen-verwaltungsorganisation und zuletzt auch die Nachbarsprachen, welche auf die slowenische Sprache Einfluss hatten. Diese waren hauptsächlich nicht slawisch wie Deutsch, Ungarisch, Italienisch und Friaulisch. Die Einflüsse dieser Sprachen sind sichtbar in der Wort- und Satzmelodie, im Wortschatz, in

der Syntax und teilweise auch in der Lautlehre. Eine wichtige Rolle für die Unterscheidung der slowenische Dialekte spielt vor allem der Vokalismus, nach dem wir zwischen langen und kurzen Vokalen unterscheiden können. Das Vokalsystem unterscheidet sich von Dialekt zu Dialekt und deshalb sind diese teilweise nicht verständlich für Sprecher anderer Dialekte. In diesem Falle hat die Schriftsprache eine wichtige Rolle für die Kommunikation, da diese es ermöglicht, dass sich alle Slowenen miteinander verständigen können. Neben dem Vokalsystem unterscheiden sich die Dialekte noch im Akzent, da die Akzentuierung der Vokale nicht überall gleich ist. Somit gibt es lange und kurze Vokale. Einige Dialekte, wie es die Westslowenischen sind bzw. die des Küstenlandes haben sogar die Unterscheidung nach kurzen und langen Vokalen aufgegeben. Die Unterscheidung zwischen Länge und Kürze ist ausschlaggebend für den Sprachrhythmus einiger Dialekte.

Von nicht unbeträchtlicher Bedeutung ist ebenfalls die Entwicklung der Konsonanten. Auf morphologischer Ebene, ist zu erwähnen der Verlust des Duals im Küstenland und Bela Krajina im Osten, sowie der Zusammenfall von Paradigmen im Plural des Dativs, Lokativs und Instrumentals. Weiters ist noch wichtig die Tatsache, dass der Kurze und Lange Infinitiv auf den heutigen Akzent Einfluss hatte. Das urslawische Imperfekt und der Aorist hatte das Slowenische schon lange verloren. Ihre Rolle übernahm der Verbalaspekt. Lediglich im Resianischen Dialekt ist heute noch das alte Imperfekt erhalten geblieben, teilweise in modalen Funktionen.

In dieser Arbeit konzentrieren wir uns vor allem auf die Dialekte des Küstenlandes, die wir in weitere acht Dialekte unterteilen können nämlich: rezijanski, terski, nadiški, briski, zapadnokraški und kraški, brkinski sowie šavrinski Dialekt. Die Mundarten des Küstenlandes sind kennzeichnend für den fallenden Akzent, indifferente und offene Vokale, Diphthongisierung in langen Silben sowie die Erhaltung alter palataler Laute wie sie *č, šč, ŋ, l'* sind um nur einige Merkmale zu erwähnen.

Ein besonderer Einfluss der romanischen Sprachen ist vor allem auf der lexikalischen Ebene sichtbar und zwar in Form von Lehnwörtern und Lehnübersetzungen (Calques). Im Gegensatz zu Lehnwörtern zeigt der Prozess von Lehnübersetzungen von einer höheren kulturellen Ebene und Verbundenheit der Sprachen. Zum Prozess der Bildung von Lehnübersetzungen gehören zwei Arten und zwar syntaktische Lehnübersetzungen und Lehnbedeutungen. Zu letzteren gehören lexikale Einheiten einer Fremdsprache und auch einheimische Wörter, die in einem neuen Kontext gebraucht werden. Eine

Lehnübersetzung (Calque) ist nicht nur ein einziges Wort, sondern kann auch ein Name, eine Phraseologie oder syntaktische Konstruktion sein. Das Slowenische hat sich oft zur Anreicherung der Lexik der Bildung von Lehnübersetzungen aus anderen slawischen Sprachen und dem Deutschen bedient. Lehnübersetzungen sind nicht bloß auf das Slowenische zu reduzieren. Es gibt eine Reihe internationaler Lehnübersetzungen und auch die alten Römer bildeten diese aus dem Griechischen. Einen großen Einfluss auf die slowenische Sprache und ihre Dialekte hatten auch die romanischen Sprachen in Italien. Vorallem für den Westen ist anhand von Lehnübersetzungen und Lehnwörtern sichtbar, wie das Italienische und Friaulische die slowenische Sprache dieser Region prägten. Weiters ist noch zu erwähnen das Lateinische und der venezianische Dialekt aus welchen die Slowenen viele Wörter übernahmen. Die Latinismen sind vor allem über die Kirche ins Slowenische übergegangen und schon lange früher, während die Friulanismen im Mittelalter entstanden waren. Der größte Teil der Wörter aber ist venezianischen Ursprungs, was man auf die lange Herrschaft Venedigs in der Region zurückführen kann. Aus dem Venezianischen bildeten die Slowenen viele Lehnübersetzungen und die Wörter haben oftmals mehr Bedeutungen. Die Wörter, die aus dem Italienischen stammen kann man sofort erkennen, da sie der slowenischen Phonologie und Morphologie nicht angepasst sind.

Im empirischen Teil wurden die Italianismen bzw. Romanismen auf Grundlage der Literatur von Marjan Tomšič' analysiert. Für den Basiskorpus wurden fünf Werke herangezogen in denen der Auto Istrien behandelt. Die betreffenden Wörter wurden aus folgenden Werken entnommen: *Šavrinke*, *Oštrigeca*, *Zrno od frmentona*, *Olive in sol*, *Kažuni* und *Vruja*, die Romane und Novellensammlungen sind. Die möglichen Italianismen wurden während dem Lesen der Texte herausgeschrieben und mit den Verzeichnissen verglichen, die der Autor teilweise am Ende der Bücher angeführt hat um dem Leser die Bedeutung der Dialektwörter zu vermitteln. Von diesen waren natürlich, wie mittels Etymologischen Wörterbuch festgestellt wurde, nicht alle Italianismen. Selbstverständlich wurden die Dialekte des Küstenlandes (Primorje) auch von anderen Sprachen beeinflusst, was anhand von Kroatismen und Germanismen zu erkennen ist. In dieser Arbeit konzentrierten wir uns jedoch nur auf die Wörter italienischer Herkunft.

Der komplette Korpus umfasst 213 Wörter, die nach morphologischen Kategorien geordnet wurden. Bei unseren Wörter handelt es sich vor allem um Substantive, Verben, Adjektive, Adverben und Interjektionen. Weiters wurden zwölf Kategorien erstellt und die

Wörter nach semantischen Feldern geordnet. Hinsichtlich des etymologischen Ursprungs wurden nur die Substantive analysiert, alles andere hätte den Rahmen dieser Arbeit gesprengt. Schließlich wurden die Wörter in drei Gruppen geordnet, nämlich »venezianische Wörter«, »friulanische Wörter« und »mögliche Italianismen«. Bei letzteren sind die Angaben über den Ursprung unklar. Weiters gibt es noch zwei Untergruppen, die wir auch »mögliche Italianismen« nannten (hier handelt es sich aber nicht um Substantive) und »italienische Wörter«. Wie uns der Titel schon verrät, handelt es sich hierbei um reine italienische Wörter. Bei einigen Wörtern hat bereits der Autor im Verzeichnis von *Zrno od frmentona* angeführt, dass es sich um Italianismen handelt, weshalb diese nicht überprüft wurden. Diese Wörter sind am Ende des empirischen Teiles, in der Gruppe mit der Bezeichnung »Italianismen nach Tomšič« zu finden.

Obwohl alle Bücher, die als Grundlage dieser Untersuchung dienten die ähnliche istrische Thematik behandeln, unterscheiden sie sich auch größtenteils voneinander. Der Umfang des dialektal Wortschatzes ist von Werk zu Werk sehr verschieden, das heißt, dass sich die Häufigkeit von Lehnwörtern in den einzelnen Romanen und Novellensammlungen ziemlich unterscheidet. Ein beträchtlicher Teil des Wortschatzes wiederholte sich im gesamten Korpus. Bei seiner Bearbeitung hat sich herausgestellt, dass es sich fast ausschließlich um dialektale Wörter handelt. Die meisten Substantive kamen in folgenden Kategorien vor: »Werkzeug und Gebrauchsgegenstände« nämlich 31 Wörter. Der größte Teil der Romanismen umfasst Wörter aus dem friaulischen und venezianischen Dialekt. Da wahrscheinlich aus den herausgefallenen Wörtern auch ein Wort dabei ist, welches ebenfalls in diese Analyse gehören sollte, ist zu betonen, dass es bei dieser Arbeit nicht um eine vollständige Analyse aller Italianismen in Marjan Tomšič' Literatur geht, sondern um einen Auszug des Wortschatzes in der Höhe von 213 Wörtern und Wortgruppen auf Grundlage fünf ausgewählter literarischer Werke.

Abstract

In this diploma thesis with the title *Raziskava italianizmov v literaturi Marjana Tomšiča na osnovi izbranih del* are the dialect words in the literature of the slovene author Marjan Tomšič explored, which have italian or rather roman origines. In the empirical part there is an analysis of the words with regards to the morfologic function of the words and the semantic fields. Further is explored the etimological origines of the words. In the first part the author will be presented, his work, the literary genre and the connection to his works. In order to understand why in the dialect of the region of Istria and Primorska words with roman origines occur, there will be in the second part dealed with the history of the region, which is a main part of the literature from Marjan Tomšič. The linguistic part of the thesis will be the third part, which describes the variety of slovene dialects with particular attention to the littoral ones from Istria and Primorska and their characteristics. Beginning with phonologic and morfologic details we are comming to loanwords and calques and the languages where they derivate from. The last part will be the empiric part with the already mentioned analisys.

Abstract italiano

In questa tesi intitolata *Raziskava italianizmov v literaturi Marjana Tomšiča na osnovi izbranih del* sono trattate le parole dialettali nella letteratura di Marjan Tomšič che hanno origine italiana ovvero romanza.

Nella prima parte vengono presentati l'autore, il suo lavoro ed il genere letterario con riferimento alle sue opere.

Per capire perché nella regione istriana siano presenti parole di origine romanza, nella seconda parte viene trattata la storia della regione, che costituisce un aspetto fondamentale nella letteratura di Marjan Tomšič.

La terza parte della tesi riguarda gli elementi linguistici. In essa vengono descritte le varietà dei dialetti sloveni con attenzione particolare a quelli del litorale, vale a dire i dialetti dell'Istria e della Primorska/Primorje con le loro caratteristiche. Cominciamo con i dettagli fonologici e morfologici, poi trattiamo i prestiti linguistici e calchi e le lingue da essi cui derivano.

In una quarta parte conclusiva, di carattere empirico, sono presenti un'analisi delle parole dialettali utilizzate dall'autore incentrata sulla funzione morfologica e sui relativi campi semantici, nonché un'analisi delle origini etimologiche delle parole.

CURRICULUM VITAE

Persönliche Daten

Name	Manuel Pfeiler
Geburtsdatum	01.Juni 1986
Geburtsort	Wien
Email	manuel.pfeiler@gmail.com
Familienstand	ledig

Schulbildung

1996–2000	Gymnasium Rosasgasse 1120 Wien
2000–2004	Wirtschaftskundliches Realgymnasium Diefenbachgasse 1150 Wien
2005–2012	Lehramtsstudium Italienisch, Slowenisch an der Universität Wien

Auslandsaufenthalte

2003	Sprachaufenthalt in Barnstable, Devon, UK
2005	Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Ljubljana, SI
2007	Poletni tečaj slovenskega jezika “Slovenski jezik kot drugi/tuji jezik“, Koper, SI
2008	Sprachaufenthalt in Viareggio, IT
2008	Studienaufenthalt an der Universität Ljubljana, SI
2009	Sommerkolleg Literarisches Übersetzen, Premuda, HR
2010	Studienaufenthalt an der Universität Trieste, IT

Sonstige Tätigkeiten

2003	Seminar Rhetorik & Redetechnik
2010–2011	Unterrichtstätigkeit für Slowenisch am Landespolizeikommando Wien, SIAK-Sicherheitsakademie
2010–2012	Unterrichtstätigkeit für Slowenisch bei SPIDI language
2011–2012	Unterrichtstätigkeit für Slowenisch an der Volkshochschule Donaustadt

Sprachen

Muttersprache	Deutsch
sehr gute Kenntnisse	Slowenisch, Italienisch
gute Kenntnisse	Englisch
Grundkenntnisse	Tschechisch, Französisch